

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ DERGİSİ

KAEÜ Saęl. Bil. Derg.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN UNIVERSITY
JOURNAL OF HEALTH SCIENCES

KAEU Heal. Sci. J.

Cilt: 9 Sayı: 2 Yıl: 2025

Volume: 9 Number: 2 Year: 2025

<i>Editör / Editor</i> Doç. Dr. Gizem Deniz BÜYÜKSOY
<i>Alan Editörleri/ Section Editors</i> Dr. Öğr. Üyesi Edanur TAR BOLACALI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
<i>Danışma Kurulu/ Advisory Board</i> Dr. Öğr. Üyesi Mehtap GÜMÜŞAY, Ordu Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Nazife AKAN, Toros Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Behire SANÇAR, Toros Üniversitesi Doç. Dr. Fadime ÜSTÜNER TOP, Giresun Üniversitesi Doç. Dr. Atiye KARAKUL, Tarsus Üniversitesi Öğr. Gör. Dr. Bahar AKSOY, Akdeniz Üniversitesi Dr. Coşkun KAYA, Eskişehir Şehir Hastanesi Dr. Öğr. Üyesi Tuğba TAHTA, Ankara Medipol Üniversitesi Prof. Dr. Nevra KOÇ, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Tuba USTAOĞLU, Sanko Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Gamze AĞARTIOĞLU KUNDAKÇI, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Doç. Dr. Feride TAŞKIN YILMAZ, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ÇAĞALTAY KAYAOĞLU, Sinop Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Zulfıyya Nuraliyeva, İstinye Üniversitesi Öğr. Gör. Dr. Sevilay ERGÜN ARSLANLI, Çankırı Karatekin Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Sevil ÇİÇEK ÖZDEMİR, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
<i>İngilizce Dil Editörü / English Language Editor</i> Dr. Öğr. Üyesi Fatma KİMSESİZ
<i>Biyoistatistik Editörü/ Statistical Editor</i> Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül TURAN
<i>Mizanpaj Editörleri / Layout Editors</i> Arş. Gör. Hikmet BAYAM Arş. Gör. Elif KAYA Arş. Gör. Elif ÇÖMLEKÇİ MEMİŞ

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

No	Sayfa/Page
Editörden/Editorial	
Gizem Deniz BÜYÜKSOY	
Araştırma Makalesi/Research Article	
1	Menopoz Dönemindeki Kadınlara Whatsapp Üzerinden Verilen Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitimin Yaşam Kalitesine ve Genital Kendilik İmajına Etkisi130-150 <i>The Effect of Menopause Symptoms-Specific Education Given to Women in The Period of Menopause via Whatsapp on Their Quality of Life and Genital Self-Image</i> Ebru CİRBAN EKREM, Meryem YENİ, Duygu BAYRAK, Fatma Dilan AYTAÇ
2	Determining Nursing Students' Awareness of Child Abuse and Neglect and Their Attitudes Towards Children's Rights151-166 <i>Hemşirelik Öğrencilerinin Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalığı ile Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi</i> Semiha DERTLİ, Özlem Selime MERTER, Zeynep KİSECİK ŞENGÜL
3	Hemşirelerin Yapay Zeka Teknolojilerine Yaklaşımı ve Yapay Zeka Kaygı Düzeyinin İncelenmesi: Tanımlayıcı Araştırma167-185 <i>Examining Nurses' Approach To Artificial Intelligence Technologies And Artificial Intelligence Anxiety Level: A Descriptive Research</i> Münevver KIYAK, Güler BALCI ALPARSLAN
4	Besin Destek Ürünleri ve Bitkisel Besinlerin COVID-19'da Etkinliğine İlişkin verilen Beslenme Eğitiminin Sağlık Çalışanı ve Sağlık Çalışanı Olmayan Bireylerde Bilgi ve İnanışlar Üzerine Etkisi186-210 <i>The Effect of Nutrition Education on the Effectiveness of Dietary Supplements and Herbal Foods in COVID-19 on the Knowledge and Beliefs of Health Professionals and Non-Health Professionals</i> Şeyma KALKUZ, Zeynep GÖKTAŞ
Sistemik Derleme/Systematic Review	
5	Türkiye'de İç Hastalıkları Hemşireliği Alanında Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Sistemik Derleme211-227 <i>Examining Postgraduate Theses Using Theory/Model in The Field of Internal Medicine Nursing in Turkey: A Systematic Review</i> Merve AKINCI, Mehtap GÜNEL
6	Hemşirelik Alanında Meme Kanseri ile İlgili Yapılan Doktora Tezlerinin İncelenmesi228-254 <i>Examination of Doctoral Theses on Breast Cancer in The Field of Nursing</i> Tuba YILMAZ BULUT, Birsan ALTAY
Derleme Makale/Review Article	
7	Emzirme Eğitiminde Yenilikçi Bir Yöntem: Baba Adaylarının Meme Simülatörü ile Eğitimi255-274 <i>An Innovative Method in Breastfeeding Education: Training of Expectant Fathers with Breast Simulator</i> Rasime YILDIRIM DÜĞEROĞLU, Ayten ŞENTÜRK ERENEL

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran
University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

EDİTÖRDEN

Gizem Deniz BÜYÜKSOY¹

¹ Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD, Kırşehir, Türkiye.

Değerli okurlar,

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi'nin 2025 yılı Ağustos sayısında dört tane araştırma makalesi, iki tane sistematik derleme ve bir tane derleme makale ile yayındayız. İlk makalede, Cirban Ekrem ve arkadaşları çevrimiçi verilen menopoz semptomlarına özgü eğitimin yaşam kalitesi ve genital kendilik imajına etkisini incelemişlerdir. İkinci araştırma makalesinde Dertli ve arkadaşları, hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı ile çocuk haklarına yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kıyak ve Balcı Alparslan'ın çalışmasında hemşirelerin yapay zeka teknolojilerine yaklaşımı ve yapay zeka kaygı düzeyi araştırılmıştır. Kalkuz ve Göktaş'ın çalışmasında sağlık çalışanı olan ve olmayan bireylerin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde besin destek ürünleri ve bitkisel besinlerin kullanımına ilişkin bilgi ve inanışları incelenmiştir. Sayımızda yer alan sistematik derleme makalelerinden birinde Akıncı ve Günel, İç Hastalıkları Hemşireliği alanında gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde yer alan kuram ve modelleri; diğerinde ise Yılmaz Bulut ve Altay hemşireler tarafından 1985-2022 yılları arasında meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerini incelemişlerdir. Sayımızda yer alan derleme makalede Yıldırım Düğeroğlu ve Şentürk Erenel, emzirme sürecinde babalara yönelik emzirme eğitimlerini ve bu eğitimlerde simülatör kullanımının etkisini incelemişlerdir.

İyi okumalar dileriz.

EDITORIAL

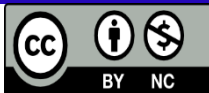
Gizem Deniz BÜYÜKSOY¹

¹ Assoc. Prof., Kırşehir Ahi Evran University Health Sciences Faculty, Department of Public Health Nursing, Kırşehir, Türkiye.

Dear readers,

We are publishing four research articles, two systematic reviews, and one review article in the August 2025 issue of the Kırşehir Ahi Evran University Journal of Health Sciences. In the first article, Cirban Ekrem and colleagues examined the effects of online menopause symptom-specific education on quality of life and genital self-image. In the second research article, Dertli and colleagues examined the relationship between nursing students' awareness of child abuse and neglect and their attitudes towards children's rights. Kıyak and Balcı Alparslan's study investigated nurses' approaches to artificial intelligence technologies and their level of artificial intelligence anxiety. Kalkuz and Göktaş's study examined the knowledge and beliefs of healthcare professional and non-healthcare professionals regarding the use of nutritional supplements and herbal foods in the prevention and treatment of COVID-19. In one of the systematic review articles in our issue, Akıncı and Günel examined the theories and models included in postgraduate theses in the field of Internal Medicine Nursing; in the other, Yılmaz Bulut and Altay examined doctoral theses written by nurses on breast cancer between 1985 and 2022. In the compilation article in our issue, Yıldırım Düğeroğlu and Şentürk Erenel examined breastfeeding training for fathers during the breastfeeding process and the effect of using simulators in these trainings.

We wish you good reading.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

Araştırma Makalesi/Research Article

MENOPOZ DÖNEMİNDEKİ KADINLARA WHATSAPP ÜZERİNDEN VERİLEN MENOPOZ SEMPTOMLARINA ÖZGÜ EĞİTİMİN YAŞAM KALİTESİNE VE GENİTAL KENDİLİK İMAJINA ETKİSİ

THE EFFECT OF MENOPAUSE SYMPTOMS-SPECIFIC EDUCATION GIVEN TO WOMEN IN THE PERIOD OF MENOPAUSE VIA WHATSAPP ON THEIR QUALITY OF LIFE AND GENITAL SELF-IMAGE

Ebru CİRBAN EKREM ¹ Meryem YENİ ² Duygu BAYRAK ³ Fatma Dilan AYTAÇ ⁴

¹ Öğr. Gör. Dr., Bartın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Bartın, Türkiye.

² Hemşire, Bartın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Bartın, Türkiye.

³ Hemşire, Bartın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Bartın, Türkiye.

⁴ Hemşire, Bartın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Bartın, Türkiye.

	ÖZET	ABSTRACT
Geliş tarihi/ Date of receipt: 22 Agu 2024		
Kabul tarihi/Date of acceptance: 10 Oca 2025		
Anahtar kelimeler: Genital imaj, menopoz, kadın, yaşam kalitesi		
Keywords: Genital image, menopause, woman, quality of life		
Sorumlu yazar/Corresponding author: cirban.ebru@gmail.com		
	ÖZET Araştırmanın amacı, menopoz dönemindeki kadınlara çevrim içi verilen menopoz semptomlarına özgü eğitimin yaşam kalitesi ve genital kendilik imajına etkisini belirlemektir. Ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel tasarıma sahip araştırmanın örneklemini G*Power 3.1 Programında yapılan güç analizine göre etki büyüklüğü (0.418), %95 güç ve 0.05 tip 1 hata ile her grup için 64 katılımcı olarak hesaplanmış ve araştırma 158 kadın ile tamamlanmıştır. Veriler, Tanıtıcı Bilgi Formu, Menopoz Özgü Yaşam Kalitesi Ölçeği (MÖYKÖ) ve Kadın Genital Kendilik İmajı Ölçeği (KGKİÖ) ile toplanmıştır. Kadınların MÖYKÖ'nin vazomotor alan alt boyutu ön test ve son test ölçümü gruplara göre anlamlı farklılık gösterirken ($p<0.005$), MÖYKÖ'nün psikososyal, fiziksel ve cinsellik alan alt boyutu ile KGKİÖ ön test ve son test ölçümleri gruplara göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0.005$). Araştırmanın sonucunda, kadınların menopoza özgü yaşam kalitelerinin vazomotor alanında iyileşmelerin olduğu, diğer alanlarda ve genital kendilik imajında iyileşme olmadığı belirlenmiştir. Menopoz özgü yaşam kalitesinin ve kadın genital kendilik imajının artırılması için farklı tekniklerle verilen eğitim müdahalelerinin etkinliğinin incelenmesi önerilebilir.	ABSTRACT The aim of the study is to determine the effects of online menopause symptom-specific training given to women in menopause on quality of life and genital self-image. The sample size was calculated as 64 participants for each group according to the power analysis conducted in the G*Power3.1 Program with an effect size (0.418), 95% power and 0.05 type 1 error, and the study was completed with 158 women. Data were collected with the Introductory Information Form, Menopause-Specific Quality of Life Scale (MSQLS) and Female Genital Self-Image Scale (FGSIS). While the pre-test and post-test measurements of the vasomotor domain sub-dimension of the MSQLS of women showed a significant difference according to the groups ($p<0.005$), the psychosocial, physical and sexual domain sub-dimension of the MSQLS and the pre-test and post-test measurements of the FGSIS did not show a significant difference according to the groups ($p>0.005$). As a result of the study, it was determined that there were improvements in the vasomotor domain of women's menopause-specific quality of life, but there were no improvements in other areas and genital self-image. It may be recommended to examine the effectiveness of educational interventions provided with different techniques to increase menopause-specific quality of life and female genital self-image.

Atıf için/To cite: Cirban Ekrem, E., Yeni, M., Bayrak, D., & Aytaç, F. D. (2025). Menopoz dönemindeki kadınlara Whatsapp üzerinden verilen menopoz semptomlarına özgü eğitimin yaşam kalitesine ve genital kendilik imajına etkisi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 130-150.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Kadın yaşamında doğurganlık çağı ile yaşlılık dönemi arasında yer alan dönem klimakteryum olarak adlandırılmaktadır (Cirban & Özsoy, 2023). Kadın yaşamının temel dönemlerinden biri olan klimakteryum dönemi, üç başlık altında incelenmektedir. Bunlar; premenopoz, menopoz ve postmenopoz dönemleridir. Yaklaşık 40'lı yaşlarda başlayan premenopoz döneminde, over fonksiyonlarının azalması ile menstrüasyonda düzensizlikler başta olmak üzere birçok sisteme ilişkin değişiklikler görülür. Premenopoz döneminden sonra, ovaryen foliküler aktivitenin kaybindan kaynaklı menstrüasyonun kalıcı sonlanması yani menopoz adı verilen dönem başlar. Menopoz, bir kadının hayatında 12 aylık amenoreden sonra menstrüasyonun kalıcı olarak kesilmesi olarak adlandırılan doğal bir süreçtir. Menopozdan sonra, 65 yaşına yani yaşlılık dönemine kadar geçen süreç ise postmenopozal dönem olarak adlandırılır (Agarwal ve ark., 2018; Cirban & Özsoy, 2023).

Kadınlar yaşamlarının yaklaşık üçte birini postmenopozal dönemde geçirmekte olup, menopoz genellikle 45-55 yaşları arasında görülmektedir (Karimi ve ark., 2022). Menopoz, bir kadının hayatındaki en önemli olaylardan biridir ve bir kadının hayatını kalıcı olarak etkileyen, çeşitli sosyodemografik faktörlerden ve baş etme becerilerinden etkilenebilen bir dizi fizyolojik değişikliği beraberinde getirir (Agarwal ve ark., 2018). Bu dönemde kadınlarda sık görülen değişiklikler; sıcak basması, gece terlemesi, ruh hali değişiklikleri, kardiyovasküler değişiklikler, osteoporoz, genital bölgede atrofi olarak sıralanmaktadır (Karimi ve ark., 2022). Menopoz semptomları, kadınların beden imajını olumsuz etkileyebilmektedir. Buna paralel olarak, kadınların kendi genital imaj, cinsel saygı ve cinsel tatmin düzeyleri de etkilenmektedir (Kaya ve ark., 2019). Menopoz döneminde görülen tüm bu değişiklikler sonucunda kadınların yaşam kalitesinde ciddi düşüşler görülebilir (Karimi ve ark., 2022). Bazı kadınlar yaşanan bu değişiklikleri doğal sürecin bir parçası olarak algılayıp baş etme becerisi geliştirirken, bazıları

yeterli düzeyde baş edememektedir. Bu noktada da baş etme becerilerinin geliştirilmesi oldukça önemli olmaktadır (Gönenç & Koç, 2019).

Küresel çapta incelendiğinde, kadınların menopoza ile ilgili bilgi düzeylerinin ve baş etme becerilerinin yetersiz olduğu ve menopozun genellikle “doğurganlığın son”u olduğu konusundaki olumsuz tutumlar hakimdir. Bu nedenle menopoz dönemindeki kadınların yaşam kalitesini arttırmak için verilen döneme özgü eğitimlerin oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Alparslan Arar & Erbil, 2022; Gönenç & Koç, 2019; Harper ve ark., 2022). Menopoz dönemindeki kadınlara standart yollarla verilen eğitimlere ek olarak, tele tıp uygulamalarının da etkili olduğu ve kadınların çoğunluğunun tele tıp hizmetlerinden memnun olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda, günümüzde teknolojik gelişmelerin artmasıyla daha fazla bireye bakım sunmanın yenilikçi ve daha verimli yollarının belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Tele tıp, sanal eğitim ve bakımın faydaları arasında zaman ve maliyet tasarrufu, kurumun yoğunluğunu azaltması ve klinikte bekleme sürelerini kısaltması olumlu yönlerindendir. Sanal eğitim ve bakımın dezavantajları arasında ise hasta ile sağlık profesyoneli arasındaki etkileşimi azaltması ve fizik muayenede gözden kaçan bulguların olma olasılığı bulunmaktadır. Menopoz döneminde teknolojik gelişmeler doğrultusunda sunulan çevrim içi eğitim ve bakım hizmetlerinin geliştirilmeye ihtiyacı vardır (Wright ve ark., 2021). Çevrim içi eğitimler senkron ve asenkron olarak uygulanmaktadır. Senkron eğitimler asenkron eğitimlere göre daha etkin ve verimli geçmektedir. Fakat çalışmamızdaki kadınlar menopozal dönemi içermektedir. Kadınlar sıklıkla 45-65 yaşları arasında menopozal dönemi yaşadıkları için, bu yaş grubu kadınların senkron eğitimlere katılmalarının zor olduğu düşünülmüştür. WhatsApp ülkemizde her yaştan kadının en sık kullanıldığı sosyal ağların başında gelmektedir. Bu nedenle bu araştırmada çevrim içi eğitim müdahalesi WhatsApp üzerinden uygulanmıştır. Bu doğrultuda bu çalışmada, menopoz dönemindeki kadınlara çevrim içi verilen menopoz

semptomlarına özgü eğitimin yaşam kalitesine ve genital kendilik imajına etkisini belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

H1₁: Menopoz semptomlarına özgü çevrim içi eğitim verilen girişim grubunun yaşam kalitesi toplam puanı kontrol grubundan yüksektir.

H1₂: Menopoz semptomlarına özgü çevrim içi eğitim verilen girişim grubunun genital kendilik imajı toplam puanı kontrol grubundan yüksektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel bir tasarıma sahiptir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye genelindeki 45-65 yaş aralığında olan, pre/peri/postmenopozal dönemde olan kadınlar oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleminde yer alacak katılımcı sayısının belirlenmesi için G-Power 3.1.9.7 programı kullanılarak güç analizi yapılmıştır. Bunun için araştırmamıza benzer nitelikte olan Kashfi ve arkadaşlarının (2021) çalışması (ön testte yaşam kalitesi skoru 77.52 ± 17.94 , son testte 79.15 ± 18.07) referans alınmıştır. Bu doğrultuda etki büyüklüğü (0.418) hesaplanarak yapılan güç analizine göre, %95 güç ve 0.05 tip 1 hata ile araştırmanın örneklem büyüklüğü her grup için 64 katılımcı olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın süreç içindeki kayıp (drop out) oranı %10 olarak hesaplanmış ve bu doğrultuda bu çalışmada her bir gruba en az 70 katılımcının dahil edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın girişim (n=88) ve kontrol (n=70) gruplarında dahil etme kriterlerine uyan toplam 158 kadın yer almıştır.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri; (1) Nisan-Aralık 2023 tarihleri arasında 45-65 yaş aralığında olan, (2) pre/peri/postmenopozal dönemde olan, (3) son 6 ay içinde hormon replasman tedavisi almayan, (4) jinekolojik operasyon geçirmemiş, (5) internet erişimi olan, (6)

akıllı telefon kullanan, (7) WhatsApp uygulaması kullanan ve (8) araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden kadınlar çalışma kapsamına alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri Ön Değerlendirme Formu, Tanıtıcı Bilgi Formu, Menopoza Özgü Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Kadın Genital Kendilik İmajı Ölçeği ile toplanmıştır.

Ön Değerlendirme Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan form, katılımcıların araştırmaya dahil edilme kriterlerine uygunluğunu belirlemeye yöneliktir ve sekiz sorudan oluşmuştur.

Tanıtıcı Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatür bilgisine dayanarak hazırlanan katılımcıların sosyodemografik (yaş, eğitim durumu, medeni durum, çalışma durumu, ekonomik durum, vs.) ve kronik hastalık durumu ile obstetrik (gebelik, doğum sayısı, vs.) özelliklerini içeren 12 sorudan oluşan bir formdur (Erdem Çetin & Eroğlu, 2015; Gümüşay & Erbil, 2019; Karimi ve ark., 2022; Kaya ve ark., 2019).

Menopoza Özgü Yaşam Kalitesi Ölçeği (MÖYKÖ)

Hilditch ve ark. tarafından (1996) geliştirilmiş, Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Kharbouch ve Şahin (2007) tarafından yapılmıştır. MÖYKÖ, vazomotor, psikososyal, fiziksel ve cinsel olmak üzere dört alt boyuttan oluşmakta, altılı likert tipte olup 29 ifade içermektedir. MÖYKÖ’de her bir alt alan 0-6 arasında puanlanmaktadır. “0” puan, konuyla ilgili herhangi bir sorun yaşanmadığını, “1” puan, sorunun var olduğunu ancak hiç rahatsız etmediğini, “2-6” arasındaki puanlar ise var olan sorunun şiddetini ve artan derecelerini göstermektedir. Ölçek toplamından alınabilecek en düşük puan "0", en yüksek puan 154’tür. MÖYKÖ’nden alınan puanın artması yakınmanın şiddetinin arttığını, yaşam kalitesinin azaldığı göstermektedir. MÖYKÖ’nde toplam puan üzerinden değerlendirme yapılmaz. Özgün çalışmada ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa değeri vazomotor alan için 0.73, psikososyal alan için 0.84, fiziksel

alan için 0.88 ve cinsel alan için 0.84 bulunmuştur (Hilditch ve ark. 1996; Kharbouch & Şahin, 2007). Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa değeri vazomotor alan için 0.93, psikososyal alan için 0.90, fiziksel alan için 0.95 ve cinsel alan için 0.90 olarak hesaplanmıştır.

Kadın Genital Kendilik İmajı Ölçeği (KGKİÖ)

Herbenick ve Reece (2010) tarafından geliştirilen, Kaya ve arkadaşları (2019) tarafından Türk kültürüne uyarlaması yapılan KGKİÖ kadınların kendi cinsel organları hakkındaki duygu ve inançlarını değerlendirmektedir. KGKİÖ yedi maddeden oluşmakta ve dörtlü likert tiptedir (1: Hiç katılmıyorum - 4: Çok katılıyorum). Ölçekten alınacak en düşük puan 7, en yüksek puan 28'dir. Ölçekten alınan toplam puanın yükselmesi olumlu genital benlik imajını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's alfa 0.81 olarak bulunmuştur (Kaya ve ark., 2019). Bu çalışmada ise KGKİÖ'nin Cronbach alfa değeri 0.83 olarak hesaplanmıştır.

Yazılı Eğitim Materyali Değerlendirme Formu (DISCERN Ölçeği)

Charnock ve arkadaşları (1999) tarafından geliştirilen, Gökdoğan ve arkadaşları (2003) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenirliği yapılan form, eğitim materyalinin güvenirliği ve bilgi kalitesinin değerlendirilmesi için kullanılmaktadır. Form 15 maddeden oluşmakta ve her bir soru 1'den 5'e kadar puanlanarak, 1 puan materyalin uygunsuzluğunu, 5 puan ise materyalin uygunluğunu göstermektedir. Bu doğrultuda formdan alınabilecek en düşük puan 15, en yüksek puan 75'tir. Alınan puanın artması, materyalin bilgi kalitesinin yüksek olduğunun göstermektedir (Gökdoğan ve ark., 2003).

Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitim Kitapçığı

Menopoz döneminde ortaya çıkan menopoza semptomları konusunda kadınları bilgilendirmek amacı ile araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda "Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitim Kitapçığı" hazırlanmıştır (Al-Mehaisen & Al-kuran, 2018; Bekmezci & Altuntuğ, 2020; Karakoç ve ark., 2017; Karimi ve ark., 2022; Kaya ve ark., 2019; Kharbouch & Şahin, 2007; Kurt & Arslan, 2020; Talaulikar, 2022). Menopoz Semptomlarına

Özgü Eğitim Kitapçığı'nda yer alan konu başlıkları, menopoz döneminde sık görülen ve kadınların yaşam kalitesini düşüren semptomlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Araştırmanın veri toplama aşamasına başlamadan önce Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitim Kitapçığı'nda yer alan konu başlıkları, içerik, video ve bilgilendirme mesajları hazırlanmış ve alanda uzman beş öğretim üye/elemanından uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitim Kitapçığı'na son şekli verilmiş ve konu başlıkları; vazomotor semptomlar, psikososyal semptomlar, fiziksel semptomlar ve cinsel yaşam olarak belirlenmiştir. Uzman görüşlerinin değerlendirilmesinde Yazılı Eğitim Materyali Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Yazılı Eğitim Materyali Değerlendirme Formu'ndaki bölümlerin değerlendirilmesi için Davis Tekniği'nden faydalanılmıştır. Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitim Kitapçığı'nın Yazılı Eğitim Materyali Değerlendirme Formu'na göre ölçek toplam puan ortalaması 60.34 ± 7.35 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma Nisan-Aralık 2023 tarihleri arasında, dahil etme kriterlerine uyan katılımcılar ile kartopu örnekleme yöntemi ile çevrim içi olarak WhatsApp üzerinden yürütülmüştür. Öncelikle araştırmacılar Nisan ayı boyunca kendi sosyal medya hesapları üzerinden haftanın gün aşırı günleri araştırmanın Ön Değerlendirme Formu'nu yayınlamıştır. Bu esnada araştırmacılar çevrelerindeki kişilerden de Ön Değerlendirme Formu'nu yayınlamalarını talep etmiştir. Böylece kartopu örnekleme ile öncelikle evrene ait birimlerden birisi ile temas kurulmuştur. Temas kurulan birimin yardımıyla üçüncü birime gidilmiştir. Bu şekilde bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü genişlemiştir. Öncelikle araştırmacıların çevresindeki katılımcılara, daha sonra da katılımcıların çevresine ulaşılmıştır. Örnekleme de yer alan katılımcılara veri toplama formu çevrim içi olarak WhatsApp üzerinden gönderilmiş ve katılımcıların doldurmaları istenmiştir (ön test). Ön Değerlendirme Formu'nda eğitim alabileceğini belirten/ eğitim alma imkânı olan / eğitime katılım sağlama garantisi veren

kadınlar girişim grubuna diğer katılımcılar kontrol grubuna atanmıştır. Girişim ve kontrol grupları için WhatsApp üzerinden iki ayrı grup açılmıştır. Literatürde 3-6 hafta arasında haftada üç gün yapılan video ve bilgilendirme mesaj müdahalelerinin etkin olduğu belirtilmiştir (Pereira ve ark., 2020; Wang ve ark., 2015). Bu nedenle bu araştırmada eğitim müdahalesinde dört hafta süre ile haftada bir gün bilgilendirme videosu ve üç gün bilgilendirme mesajları gönderilmesi sağlanmıştır. Araştırmanın girişim bölümünde tüm katılımcılar veri toplama formunu doldurduktan sonra, girişim grubuna dört hafta boyunca her haftanın ilk günü haftada bir kere Menopoz Semptomlarına Özgü Eğitim Kitapçığı'nda belirtilen konulara doğrultusunda hazırlanan bilgilendirme videosu gönderilmiştir. Haftanın üç günü de her haftaki eğitim konusuna paralel olarak WhatsApp üzerinden bilgilendirme mesajları gönderilmiştir (eğitim müdahalesi). Girişim grubundaki katılımcılara her bilgilendirme videosundan sonra videoyu izlediğine dair, her bilgilendirme mesajının ardından da mesajları okuduğuna dair geri bildirim alınmıştır. Bu geri bildirimlerin alınmasında WhatsApp üzerinden anketler oluşturulmuştur. Katılımcılardan hem bilgilendirme videosunu izlediyseler hem de bilgilendirme mesajını okuduysalar her WhatsApp anketini "Evet" şeklinde yanıtlamaları istenmiştir. İlgili WhatsApp anketini "Evet" olarak yanıtlamayan katılımcılara videoları izlemeleri ve/veya mesajları okumaları konusunda hatırlatmalar yapılarak, tüm katılımcıların videoları izlemeleri ve mesajları okumaları sağlanmıştır. Kontrol grubuna herhangi bir eğitim müdahalesi yapılmamıştır. Eğitimden sonra hem girişim hem de kontrol grubuna WhatsApp üzerinden veri toplama formu gönderilmiş ve katılımcılardan tekrar doldurmaları istenmiştir (son test). Araştırmanın son test aşaması tamamlandıktan sonra kontrol grubundaki katılımcılara da eğitim videoları ve bilgilendirme mesajları WhatsApp üzerinden gönderilmiştir. Veri toplama formu öz bildirim yöntemi ile yaklaşık 10 dakikada doldurulmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 26.0 programı ile analiz edilmiştir. Analizde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma istatistikleri kullanılmıştır. Araştırma değişkenlerinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek üzere Kurtosis ve Skewness değerleri incelenmiştir. Kurtosis ve Skewness değerlerinin +1.5 ile -1.5 (Tabachnick & Fidell, 2013), +2.0 ile -2.0 (George & Mallery, 2010) arasında olması normal dağılım olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilerin analizinde parametrik yöntemlerden faydalanılmıştır. Bağımsız gruplarda kategorik değişkenlerin oranları arasındaki farklar Ki-Kare testi, iki bağımsız grup arasında verilerin karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t-testi ve grup içi ölçümlerin karşılaştırılmasında bağımlı gruplar t-testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Araştırmanın eğitim müdahalesinin uygulanması sırasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan kadınlar 45-65 yaş aralığında yer almaktadır. Ülkemizdeki 45-65 yaş aralığındaki kadınların büyük çoğunluğu arasında akıllı telefon ve WhatsApp gibi sosyal medya uygulamalarının kullanım düzeyleri yeni yeni artış göstermektedir. Bu araştırmada da kadınlar çevrim içi olarak WhatsApp üzerinden gönderilen eğitim videolarını ve bilgilendirme mesajlarını zaman zaman takip etmekte zorluklar yaşamışlardır. Ayrıca yine aynı sebepten dolayı Ön Değerlendirme Formu'nda eğitim alabileceğini belirten/ eğitim alma imkânı olan / eğitime katılım sağlama garantisi veren kadınlar girişim grubuna diğer katılımcılar kontrol grubuna atanmıştır. Bu nedenle istatistiksel analiz sonucunda girişim ve kontrol grubunun tanıtıcı özellikleri homojen dağılmamış olabilir. Bu durumun eğitimin etkinliğini etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın uygulanması için Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır (Tarih: 18.01.2023, No: 2023-SBB-0032). Araştırmanın soru formunda, katılımcılara araştırmanın amacı, verilerin bilimsel amaçla kullanılacağı, araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı açıklanmış ve çalışmaya gönüllü katıldıklarına dair belirtilen kutucuğu onaylamaları istenerek yazılı onamları alınmıştır.

BULGULAR

Girişim ve kontrol grubu kadınların tanıtıcı özelliklerine göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır. Araştırmada yer alan kadınların bazı tanıtıcı özelliklerine göre grup dağılımında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Girişim ve kontrol gruplarında yer alan kadınlar eğitim durumuna ($X^2=3.363$; $p=0.048$), çalışma durumuna ($X^2=3.844$; $p=0.037$), çalışılan sektöre ($X^2=7.752$; $p=0.009$), eşin çalıştığı sektöre ($X^2=5.591$; $p=0.049$), çocuk sayısına ($X^2=15.209$; $p=0.004$), gelir durumuna ($X^2=5.561$; $p=0.014$) ve yaşanan yerleşim yerine ($X^2=3.560$; $p=0.042$) göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1*Girişim ve Kontrol Grubu Kadınların Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımları (n=158)*

Değişkenler		Girişim		Kontrol		Toplam		p
		n	%	n	%	n	%	
Medeni Durum	Bekar/Dul/ Boşanmış	8	%9.1	7	%10.0	15	%9.5	$X^2=0.037$ $p=0.528$
	Evli	80	%90.9	63	%90.0	143	%90.5	
Eğitim Durumu	Lise Altı	56	%63.6	54	%77.1	110	%69.6	$X^2=3.363$ $p=0.048$
	Lise ve Üzeri	32	%36.4	16	%22.9	48	%30.4	
Çalışma Durumu	Evet	27	%30.7	12	%17.1	39	%24.7	$X^2=3.844$ $p=0.037$
	Hayır	61	%69.3	58	%82.9	119	%75.3	
Çalışılan Sektör	Ev Hanımı	55	%62.5	57	%81.4	112	%70.9	$X^2=7.752$ $p=0.009$
	Tarım ve Sanayi	10	%11.4	6	%8.6	16	%10.1	
	Hizmet	12	%13.6	3	%4.3	15	%9.5	
	Serbest Meslek	11	%12.5	4	%5.7	15	%9.5	
Eşin Eğitim Durumu	Lise Altı	42	%47.7	42	%60.0	84	%53.2	$X^2=2.358$ $p=0.084$
	Lise ve Üzeri	46	%52.3	28	%40.0	74	%46.8	
Eşin Çalışma Durumu	Evet	70	%79.5	50	%71.4	120	%75.9	$X^2=1.406$ $p=0.159$
	Hayır	18	%20.5	20	%28.6	38	%24.1	
Eşin Çalıştığı Sektör	Tarım ve Sanayi	32	%45.7	17	%34.0	49	%40.8	$X^2=5.591$ $p=0.049$
	Hizmet	15	%21.4	6	%12.0	21	%17.5	
	Serbest Meslek	23	%32.9	27	%54.0	50	%41.7	
Çocuk Sayısı	1	14	%15.9	5	%7.2	19	%12.0	$X^2=15.209$ $p=0.004$
	2	42	%47.7	22	%31.4	64	%40.5	
	3	17	%19.3	21	%30.0	38	%24.1	
	4 ve Üzeri	15	%17.0	22	%31.4	37	%23.4	
Menstrasyon Durumu	Son 12 Aydır Menstrasyon Yaşamıyorum.	47	%53.4	31	%44.3	78	%49.4	$X^2=1.298$ $p=0.164$
	Düzensiz Menstrasyon Yaşıyorum.	41	%46.6	39	%55.7	80	%50.6	
Gelir Durumu	Gelir Giderden Az	21	%23.9	29	%41.4	50	%31.6	$X^2=5.561$ $p=0.014$
	Gelir Gidere Denk	67	%76.1	41	%58.6	108	%68.4	
Yaşanılan yerleşim yeri	İl ve Büyükşehir	42	%47.7	23	%32.9	65	%41.1	$X^2=3.560$ $p=0.042$
	İlçe. Köy ve Kasaba	46	%52.3	47	%67.1	93	%58.9	
		Ort	Ss	Ort	Ss	Ort	Ss	p
Yaş		51.36	6.67	50.54	5.94	51.00	6.35	0.42

Girişim ve kontrol grubu kadınların ön test ve son test ölçümlerine göre MÖYKÖ ve KGKİÖ toplam puan ortalamaları Tablo 2’de verilmiştir. Girişim grubundaki kadınların kontrol grubuna göre MÖYKÖ’nün vazomotor alan alt boyutu ön test ve son test ölçümü anlamlı farklılık göstermektedir ($p<.005$). Kadınların MÖYKÖ’nün psikososyal, fiziksel ve cinsellik alan alt

boyutu ile KGKİÖ ön test ve son test ölçümleri gruplara göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>.005$) (Tablo 2).

Tablo 2

Girişim ve Kontrol Grubu Kadınların Ön Test ve Son Test MÖYKÖ ve KGKİÖ Puanı

Gruplar	Girişim (n=88) Ort±Ss	Kontrol (n=70) Ort±Ss	t ^a	p
MÖYKÖ				
Vazomotor Alan Alt Boyutu Ön Test Toplam Puanı	2.712±1.382	3.081±1.532	-1.588	0.114
Vazomotor Alan Alt Boyutu Son Test Toplam Puanı	3.063±1.459	3.010±1.486	0.185	0.045
t ^b	-1.809	0.400		
p	0.074	0.690		
Psikososyal Alan Alt Boyutu Ön Test Toplam Puanı	2.680±1.168	2.690±1.279	-0.049	0.961
Psikososyal Alan Alt Boyutu Son Test Toplam Puanı	2.622±0.993	2.584±1.276	0.211	0.838
t ^b	0.404	0.637		
p	0.687	0.526		
Fiziksel Alan Alt Boyutu Ön Test Toplam Puanı	2.954±1.049	3.194±1.240	-1.317	0.190
Fiziksel Alan Alt Boyutu Son Test Toplam Puanı	2.959±1.138	3.127±1.189	-0.904	0.368
t ^b	-0.039	0.450		
p	0.969	0.654		
Cinsellik Alanı Alt Boyutu Ön Test Toplam Puanı	2.629±1.207	2.581±1.391	0.231	0.817
Cinsellik Alanı Alt Boyutu Son Test Toplam Puanı	2.599±1.218	2.476±1.211	0.628	0.531
t ^b	0.194	0.650		
p	0.846	0.518		
KGKİÖ Ön Test Toplam Puanı	19.773±3.629	20.871±3.239	-1.982	0.060
KGKİÖ Son Test Toplam Puanı	20.330±3.016	21.100±2.342	-1.757	0.081
t ^b	-1.490	-0.626		
p	0.140	0.534		

Ort: Ortalama; SS: Standart Sapma; ^aBağımsız Gruplar T-Testi; ^bBağımlı Gruplar T-Testi

TARTIŞMA

Menopoz dönemindeki kadınlara çevrim içi verilen menopoz semptomlarına özgü eğitimin yaşam kalitesine ve genital kendilik imajına etkisini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada, girişim ve kontrol grubu eğitim durumuna, çalışma durumuna, çalışılan sektöre, eşin çalıştığı sektöre, çocuk sayısına, gelir durumuna ve yaşanan yerleşim yerine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Literatürde tanıtıcı özelliklerin farklılık gösterdiği ve göstermediği çalışmalar mevcuttur. Farklı araştırmalarda kadınların yaş, eğitim durumu, çocuk sayısı, yaşanan yerleşim yeri, eşin eğitim durumu, eşin çalışma durumu, gelir algısı gibi tanıtıcı özelliklerinin

benzer olduğu belirlenmiştir (Aljarudi ve ark., 2023; Shafaie ve ark., 2014). Ak Sözer (2020)'in araştırmasında da menopoz dönemindeki kadınların çalışma durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Araştırmamızda girişim ve kontrol grubu arasındaki bu farklılığın örneklem grubundaki kadınların sosyodemografik özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Araştırmada kadınların MÖYKÖ'nin vazomotor alan alt boyutu ön test ve son test ölçümü gruplara göre anlamlı farklılık gösterirken, diğer alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bulgumuzun literatüre uyumlu yanları var iken, uyumlu olmadığı yanları da mevcuttur. Kashfi ve arkadaşlarının (2021) araştırmasında menopozdaki kadınlara 10 hafta süre ile sosyal ağlar üzerinden verilen fiziksel aktivite eğitiminin vazomotor, fiziksel ve cinsel boyutlarda yaşam kalitesini arttırdığı saptanmıştır. Bu farklılığın bizim çalışmamızda eğitim müdahalesinin daha kısa olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Literatürde menopoz dönemi dışında, histerektomi ve meme kanseri sonrası WhatsApp üzerinden verilen eğitimin etkinliğinin incelendiği araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalarda da kadınların mevcut hastalıkları ile ilgili bilgi düzeylerinde önemli gelişmeler olduğu belirtilmektedir (Hamidi ve ark., 2022; Tosson ve ark., 2022). Bunların yanı sıra menopoz döneminde kadınlara verilen eğitimin etkinliğinin değerlendirildiği araştırmalar mevcuttur (Ak Sözer, 2020; Sabancı Baransel ve ark., 2023; Shafaie ve ark., 2014; Shobeiri ve ark., 2017; Yoshany ve ark., 2021). Sabancı Baransel ve arkadaşları (2023)'nin araştırmasında eğitim sonrası girişim grubunda MÖYKÖ'nün tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Ak Sözer (2020)'in araştırmasında sadece vazomotor alanda değil MÖYKÖ'nin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık saptanmıştır. İran'da yapılan farklı bir araştırmada da menopozdaki kadınlara verilen eğitim programının vazomotor, psikososyal, cinsel ve fiziksel alt boyutlarda yaşam kalitesini arttırdığı belirtilmiştir (Shobeiri ve ark., 2017). Yapılan bir sistematik derlemede ise menopoz eğitiminin menopoz dönemindeki kadınlarda yaşam kalitesini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde iyileştirdiğini görülmüştür (Keye ve ark., 2023). Farklı bir araştırmada da menopozal

kadınlara, yapılandırılmış eğitim programı uygulanmış ve araştırmanın sonucunda eğitim programlarının menopozal semptomlarını hafifleterek yaşam kalitelerini iyileştirmelerine yardımcı olacağı belirlenmiştir (Yoshany ve ark., 2021). Shafaie ve arkadaşlarının (2014) araştırmasında ise, destek grubu aracılığıyla verilen eğitimin menopoz belirtilerini azaltarak yaşam kalitesini arttırdığı saptanmıştır (Shafaie ve ark., 2014). Bizim çalışmamızda verilen eğitim sonucunda MÖYKÖ'nin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılığın görülmemesinin sebebinin örneklem grubumuzda yer alan kadınların ileri yaş olması nedeniyle WhatsApp kullanımında yaşadığı zorluklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada kadınlara çevrim içi verilen menopoz semptomlarına özgü eğitim sonucunda, kadınların KGKİÖ'nin ön test ve son test ölçümü arasında gruplara göre anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Genital benlik imajı, kadının cinsel organına yönelik öznel tutumlarını, kişisel ve kişilerarası genital duygu ve deneyimlerini ifade eden bir kavramdır (DeMaria ve ark., 2019). Genital benlik imajı, kadından kadına değişiklik göstermektedir (Bilgin ve ark., 2024; Lordelo ve ark., 2017). Bulgumuza benzer şekilde İran'da Sabbaghan ve arkadaşlarının (2017) yaptığı araştırmada da kadınlara sağlık ocaklarında genital benlik imajı ve cinsel fonksiyon ile ilgili eğitim verilmiş ve araştırma sonucunda eğitimin etkin olmadığı saptanmıştır (Sabbaghan ve ark., 2017). Bulgumuzun aksine, İran'da yapılan iki farklı araştırmada da kadınlara verilen cinsel sağlık ile ilgili eğitimden sonra kadınların genital benlik imajının geliştiği görülmüştür (Marvi ve ark., 2018; Sayyadi ve ark., 2021). Eğitim müdahalesi dışında İspanyol menopozal kadınlara uygulanan egzersiz müdahalesi sonrasında kadınların genital benlik imajında iyileşmelerin olduğu belirlenmiştir (Carcelén-Fraile ve ark., 2022). Bulgumuz ile araştırma sonuçları arasındaki bu farklılıkların uygulanan müdahalenin türüne ve içeriğine göre değişiklik gösterebileceği düşünülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Menopoz dönemindeki kadınlara çevrim içi verilen menopoz semptomlarına özgü eğitim sonucunda, kadınların menopoza özgü yaşam kalitelerinin sadece vazomotor alanında iyileşmelerin olduğu belirlenmiştir. Kadınların menopoza özgü yaşam kalitelerinin diğer alanlarında ve genital kendilik imajında iyileşme gözlenememiştir. Bu doğrultuda menopoz dönemindeki kadınlara farklı eğitim yolları kullanılarak menopoz dönemine özgü eğitimlerin verilebileceği düşünülmektedir. Menopoza özgü yaşam kalitesinin ve kadın genital kendilik imajının arttırılması için gelecek araştırmalarda çevrim içi olarak sosyal medya platformları üzerinden verilen eğitim müdahalelerinin etkinliğinin incelenmesi ve literatürün geliştirilmesi önerilebilir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmanın uygulanması için Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır (Tarih: 18.01.2023, No: 2023-SBB-0032).

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: ECE; Tasarım: ECE; Veri toplama: ECE, MY, DB, FDA; Veri işleme: ECE, MY, DB, FDA; Analiz ve/veya yorum: ECE, MY, DB, FDA; Kaynak tarama: ECE, MY, DB, FDA; Makalenin yazımı: ECE, MY, DB, FDA; Eleştirel inceleme: ECE.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Bu araştırma 2209/A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2022 yılı 2. Dönem çağrısında TÜBİTAK tarafından 1919B012218411 proje numarası ile desteklenmiştir.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ

Dış bağımsız.

KAYNAKLAR

- Agarwal, A.K., Kiron, N., Gupta, R., Sengar, A., & Gupta, P. (2018). A study of assesment menopausal symptoms and coping strategies among middler age women of North Cental India. *International Journal of Community Medicine and Public Health*, 5(10), 4470-4477.
- Ak Sözer, G. (2020). Menopoz dönemindeki kadınlarda eğitim ve ilerleyici kas gevşeme egzersizlerinin semptom yönetimi ve yaşam kalitesine etkisi: yarı deneysel çalışma (Yayın no. 624118). [Doktora Tezi, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aljarudi, S., Al-Jumah, H., & Al-Jumah, A. (2023). Evaluating the around and after menopausal symptoms and personal perception of quality of life among women in Qatif, Saudi Arabia, Attending the Hospital and PHCs. *Open Journal of Obstetrics and Gynecology*, 13(2), 280-290. <https://doi.org/10.4236/ojog.2023.132029>
- Al-Mehaisen, L., & Al-Kuran, Q. (2018). Impact of menopause on quality of life: a cross sectional study in menopausal females'. *Medical Science and Discovery*, 5(6), 234-238. <https://doi.org/10.17546/msd.432528>
- Alparslan Arar, M., & Erbil, N. (2022). Türkiye’de menopozal dönemdeki kadınların yaşam kalitesini inceleyen çalışmalar: Bir sistematik derleme. *Androloji Bülteni*, 24, 38-51. <https://doi.org/10.24898/tandro.2022.69783>
- Bekmezci, E., & Altuntuğ, K. (2020). Menopoz ile ilişkili semptomlara yönelik kanıta dayalı uygulamaların incelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 167-174. <https://doi.org/10.51123/jgehes.2020.7>
- Bilgin, İ., Tunç Karaman, S., & Basat, O. (2024). The effect of menopause symptoms on female genital self-perception in postmenopausal women. *Middle Black Sea Journal of Health Science*, 10(1), 16-28. <https://doi.org/10.19127/mbsjohs.1390530>

- Carcelén-Fraile, M.C., Aibar-Almazán, A., Martínez-Amat, A., Brandão-Loureiro, V., Jiménez-García, J. D., Castellote-Caballero, Y., Hita-Contreras, F. (2022). Changes in satisfaction with female genital self-image and sexual function after a qigong exercise intervention in Spanish postmenopausal women: a randomized-controlled trial. *Menopause*, 29(6), 693-699. <https://doi.org/10.1097/GME.0000000000001967>
- Charnock, D., Shepperd, S., Needham, G., & Gann, R. (1999). DISCERN: An instrument for judging the quality of written consumer health information on treatment choices. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 53(2), 105–111. <https://doi.org/10.1136/jech.53.2.105>
- Cirban, E., & Özsoy, S. (2023). Do sexual myths affect menopause attitudes and symptoms? *Clinical and Experimental Health Sciences*, 13(2), 337-342. <https://doi.org/10.33808/clinexphealthsci.1108157>
- deMaria, A.L., Meier, S.J., & Dykstra, C. (2019). “It’s not perfect but it’s mine”: genital self-image among women living in Italy. *Body Image*, 29, 140-148. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2019.03.011>
- Erdem Çetin, Ö., & Eroğlu, K. (2015). Menopoz dönemindeki kadınların yaşadıkları sorunlar ve başatme yolları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 219-225.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*. Pearson.
- Gökdoğan, F., Kır, E., Özcan, A., Cerit, B., Yıldırım, Y., & Akbal, S. (2003, Eylül 7-11). *Eğitim kitapçıkları güvenilir mi?* [Konferans sunum özeti]. 2. Uluslararası 9. Ulusal Hemşirelik Kongresi, Antalya.

- Gönenç, İ.M., & Koç, G. (2019). Menopoz dönemine yönelik uygulanan eğitim programının kadınların menopoza yönelik tutumlarına etkisi. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 29-33.
- Gümüşay, M., & Erbil, N. (2019). Kadınların menopoza özgü yaşam kalitesine menopoz tutumunun etkisi. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 96-109.
- Hamidi, F., Elyasi, F., Mousavinasab, S.N., Ghasemi, A., Keshavarz, Z., & Shahhosseini, Z. (2022). Effect of a social network-based supportive program (WhatsApp) on the sexual self-concept of women with breast cancer: A single-blind-randomized controlled trial. *Palliative & Supportive Care*, 21(1), 27-37. <https://doi.org/10.1017/S1478951522000220>
- Harper, J.C., Phillips, S., Biswakarma, R., Yasmin, E., Saridogan, E., Radhakrishnan, S., Davies, M.C., & Talaulikar, V. (2022). An online survey of perimenopausal women to determine their attitudes and knowledge of the menopause. *Women's Health*, 18, 1-18. <https://doi.org/10.1177/17455057221106890>
- Herbenick, D., & Reece, M. (2010). Development and validation of the female genital self-image scale. *The Journal of Sexual Medicine*, 7(5), 1822–1830. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.01728.x>
- Hilditch, J.R., Lewis, J., Peter, A., Maris, B.V., Ross, A., Franssen, E., Guyatt, G.H., Norton, P.G., & Dunn, E. (1996). A menopause-specific quality of life questionnaire: development and psychometric properties. *Maturitas*, 24, 161-175.
- Karakoç, H., Özerdoğan, N., & Kul Uçtu, A. (2017). Menopozla ilgili genitoüriner sendrom. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 14(3), 122-126.
- Karimi, L., Seghaleh, M.M., Khalili, R., & Vahedian Azimi, A. (2022). The effect of self-care education program on the severity of menopause symptoms and marital satisfaction in

- postmenopausal women: a randomized controlled clinical trial. *BMC Women's Health*, 22, 71. <https://doi.org/10.1186/s12905-022-01653-w>
- Kashfi, S.M., Rakhshani, T, Farhoodi, S., Motlagh, Z., Bagherzadeh, R., & Kohan, N. (2021). The Effect of education of physical activity via social networks on the quality of life in menopausal women: a randomized controlled trial. *Journal of Health Sciences & Surveillance System*, 9(3), 149-154. <https://doi.org/10.30476/jhsss.2020.87531.1114>
- Kaya, A., Yassa, M., Dogan, O., Basbug, A., Pulatoglu, C., & Caliskan, E. (2019). The Female Genital Self-Image Scale (FGSIS): cross-cultural adaptation and validation of psychometric properties within a Turkish population. *International Urogynecology Journal*, 30(1), 89-99.
- Keye, C., Varley, J., & Patton, D. (2023). The impact of menopause education on quality of life among menopausal women: A systematic review with meta-analysis. *Climacteric*, 26(5), 419–427. <https://doi.org/10.1080/13697137.2023.2226318>
- Kharbouch, S.B., & Şahin, N.H. (2007). Menopozal dönemlerdeki yaşam kalitesinin belirlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(59), 82-90.
- Kurt, G., & Arslan, H. (2020). Kadınların menopoz döneminde yaşadıkları sağlık sorunları ve baş etme yöntemleri. *Çukurova Medical Journal*, 45(3), 910-920. <https://doi.org/10.17826/cumj.694473>
- Lordelo, P., Brasil, C., Lerche, J., Gomes, T., Martins, P., & Castro, M. (2017). Relationship between female genital self-image and sexual function: cross-sectional study. *Obstetrics & Gynecology International Journal*, 7(4), 274-279. <https://doi.org/10.15406/ogij.2017.07.00253>

- Marvi, N., Golmakani, N., Esmaeli, H., & Shareh, H. (2018). Effect of sex education on infertile females' genital self-image. *Journal of Mazandaran University of Medical Sciences*, 27(158), 143-153.
- Pereira, A.A.C., Destro, J.R., Bernuci, M.P., Garcia, L.F., & Lucena, T.D.R. (2020). Effects of a whatsapp-delivered education intervention to enhance breast cancer knowledge in women: mixed-methods study. *JMIR Mhealth Uhealth*, 8(7), e17430. <https://doi.org/10.2196/17430>
- Sabancı Baransel, E., Barut, S., & Arpacı Duran, S. (2023). Menopoz yönetimi eğitiminin menopoz semptomları ve yaşam kalitesi üzerine etkisinin belirlenmesi: Randomize kontrollü bir çalışma. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 8(3), 314-25.
- Sabbaghan, M., Malakouti, J., Mirghafourvand, M., Hakimi, S., & Ranjbar, F. (2017). The effect of training package on genital self-image and sexual function: A randomized controlled clinical trial. *Iranian Red Crescent Medical Journal In Press*, 19(9), 14453. <https://doi.org/10.5812/ircmj.14453>
- Sayyadi, F., Golmakani, N., & Karimabadi, A. (2021). The effect of sexual assertiveness training on women's genital self-image: a randomized clinical trial. *Journal of Midwifery Reproductive Health*, 9(2), 2715-2725.
- Shafaie, F.S., Mirghafourvand, M., & Jafari, M. (2014). Effect of education through support group on early symptoms of menopause: a randomized controlled trial. *Journal of Caring Sciences*, 3(4), 247-256. <https://doi.org/10.5681/jcs.2014.027>
- Shobeiri, F., Jenabi, E., Khatiban, M., Hazavehei, S.M.M., & Roshanaei, G. (2017). The effect of educational program on quality of life in menopausal women: a clinical trial. *Journal of Menopausal Medicine*, 23(2), 91-95. <https://doi.org/10.6118/jmm.2017.23.2.91>
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson.

- Talaulikar, V. (2022). Menopause transition: physiology and symptoms. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 81, 3-7. <https://doi.org/10.1016/j.bpobgyn.2022.03.003>
- Tosson, M.M., Salama, E.S.S., Salem, E.M.M.A., & Salama, N.S.S. (2022). Effect of social media based teaching program on emotional status and quality of life for women undergoing hysterectomy during covid-19 lockdown. *Egyptian Journal of Health Care*, 13(2), 241-259. <https://doi.org/10.21608/EJHC.2022.228527>
- Wang, J.B., Cadmus-Bertram, L.A.C., Natarajan, L., White, M.W., Madanat, H., Nichols, J.F., Ayala, G.X., & Pierce, J.P. (2015). Wearable sensor/device (Fitbit one) and SMS text-messaging prompts to increase physical activity in overweight and obese adults: a randomized controlled trial. *Telemedicine and e-Health*, 21(10), 782-792. <https://doi.org/10.1089/tmj.2014.0176>
- Wright, E., Shaltout, O., Zokvic, M.A., & Shirref, L. (2021). Delivery of menopause care during a pandemic: An evaluation of patient satisfaction with telephone visits. *Menopause: The Journal of The North American Menopause Society*, 29(2), 184-188. <https://doi.org/10.1097/GME.0000000000001906>
- Yoshany, N., Morowatisharifabad, M.A., Bahri, N., Jambarsang, S., Sharma, M., & Hanna, F. (2021). Effect of the fourth generation multi-theory model intervention on the quality of life in Iranian postmenopausal women: A randomized controlled trial. *Post Reproductive Health*, 27(4), 89-197. <https://doi.org/10.1177/20533691211042164>

Research Article/Araştırma Makalesi

DETERMINING NURSING STUDENTS' AWARENESS OF CHILD ABUSE AND NEGLECT AND THEIR ATTITUDES TOWARDS CHILDREN'S RIGHTS

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ FARKINDALIĞI İLE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

Semiha DERTLİ ¹ Özlem Selime MERTER ² Zeynep KİSECİK ŞENGÜL ³

¹ Asst. Prof., Fırat University, Faculty of Health Science, Elazığ, Türkiye.

² Asst. Prof., Necmettin Erbakan University, Seydişehir Kamil Akkanat Faculty of Health Science, Konya, Türkiye.

³ Asst. Prof., Kırıkkale University, Faculty of Health Science, Kırıkkale, Türkiye.

**Date of receipt/
Geliş tarihi:** 15
Aug 2024

**Date of
acceptance/
Kabul tarihi:**
15 Jan 2025

Keywords:
Child abuse,
Child neglect,
Child rights,
Nursing
students

**Anahtar
kelimeler:**
Çocuk istismarı,
Çocuk ihmali,
Çocuk hakları,
Hemşirelik
öğrencileri

**Corresponding
author/Soruml
u yazar:**
semihadertli15
@gmail.com

ABSTRACT

This study aimed to determine the relationship between nursing students' awareness of child abuse and neglect and attitudes towards children's rights. The study population covered 167 students from the nursing department of a university in eastern Turkey between 01 and 20 March 2024. A descriptive characteristics form, the Child Abuse and Neglect Awareness Scale, and the Attitudes Towards Children's Rights Scale were used to collect data online. The students' mean scores from the Child Abuse and Neglect Awareness Scale and Attitude Towards Children's Rights Scale were 75.34±10.35 and 89.73±11.54, respectively. It was found that female students had higher mean scores on the total Child Abuse and Neglect Awareness Scale, the Neglect subscale, and the Attitudes Toward Children's Rights Scale. Additionally, students who felt competent in recognizing child abuse and neglect had significantly higher mean scores on the Neglect subscale of the Child Abuse and Neglect Awareness Scale, and the difference was found to be statistically significant. A moderately significant positive correlation was found between the Child Abuse and Neglect Awareness Scale and the Attitude Towards Children's Rights Scale mean scores ($r=0.482$, $p<0.001$). It was determined that nursing students had a good level of awareness regarding child abuse and neglect and held positive attitudes towards children's rights. It is recommended that extra-curricular training programs be organized and social responsibility projects that actively involve students be developed to enhance their awareness of children's rights and of child abuse and neglect.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı ile çocuk haklarına yönelik tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırmanın evrenini, 01-20 Mart 2024 tarihleri arasında Türkiye'nin doğusundaki bir üniversitenin hemşirelik bölümünde eğitim-öğretim gören 167 öğrenci oluşturmıştır. Tanıtıcı Özellikler Formu, Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği ve Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği online olarak veri toplamak için kullanılmıştır. Öğrencilerin Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği ve Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği puan ortalamalarının sırasıyla 75.34±10.35, 89.73±11.54'tür. Araştırmada kadın öğrencilerin Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği toplam puan ortalaması ile İhmal alt ölçek puan ortalamalarının ve Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği toplam puan ortalamasının daha yüksek olduğu; çocuk ihmali ve istismarını tanımlama kendini yeterli hissedilen öğrencilerin ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Öğrencilerin Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği ve Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği puan ortalamaları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0.482$, $p<0.001$). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali farkındalıklarının iyi ve çocuk haklarına ilişkin tutumlarının olumlu olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin çocuk hakları ve istismar ihmali farkındalıklarının artırılması için müfredat dışı eğitimlerin düzenlenmesi ve öğrencilerin aktif yer alabileceği sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

To cite/Atıf için: Dertli, S., Merten, Ö. S., & Kisecek Şengül, Z. (2025). Determining nursing students' awareness of child abuse and neglect and their attitudes towards children's rights. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 151-166.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

INTRODUCTION

The United Nations General Assembly defines children's rights in the "Convention on the Rights of the Child," encompassing essential rights such as protection, life, health, education, and housing (Official Gazette, 1995). Nurses must be knowledgeable about these rights and incorporate them into their care to effectively advocate for the child (Shaban Mohamed et al., 2022). In our country, children's rights are integrated into the Child Health and Diseases Nursing and Children's Rights courses within the undergraduate nursing education curricula (Kırıkkale University, 2024). During clinical practice, nursing students provide care to children and must be highly aware of these rights to ensure the delivery of quality care. Research on nursing students' attitudes towards children's rights indicates generally positive attitudes (Kaynak et al., 2021; Yildiz et al., 2018). In their 2019 study, Alemdar and Yıldız found that although pediatric nurses exhibited positive attitudes towards children's rights, the majority of nurses lacked knowledge about these rights (Alemdar & Yıldız, 2019). The knowledge, attitudes, and awareness levels of child development and nursing students in the fields of health and education regarding children's rights are crucial for the protection and implementation of these rights. For professionals serving children to effectively analyze their actions and make ethical decisions related to children's rights, it is essential that these rights are well understood, and that ongoing education is provided (Kaynak et al., 2021).

Ensuring that children are free from all forms of neglect and abuse is a child rights requirement. Millions of children are maltreated each year (WHO, 2022), and many children are presented to hospitals with suspected maltreatment (Offidani et al., 2022). Nurses are among the first to identify child neglect and abuse in emergency departments, schools, or pediatric clinics (Hanson et al., 2023; Harding et al., 2019; Offidani et al., 2022). It is therefore crucial that nurses graduate with the necessary knowledge and skills to recognize child neglect and abuse. However, studies show that nursing students have only a partial, inadequate, or moderate

understanding of child neglect and abuse (Ozbey et al., 2018; Poreddi et al., 2016; Topçu et al., 2022). Defining neglect and abuse is one of the responsibilities of nurses (Lines et al., 2020). Therefore, it is important to increase the awareness of nursing students about this issue. Various initiatives have been implemented to improve nursing students' understanding of child neglect and abuse (Özçevik Subaşı et al., 2024; Turan, 2022). These programmes used methods such as case studies, discussions, narratives, and question and answer sessions, and at the end of the programme, it was observed that awareness of child neglect and abuse increased (Özçevik Subaşı et al., 2024) and attitudes towards reporting abuse improved (Tar Bolacalı & Bolacalı, 2023; Turan, 2022).

Nursing students' awareness of children's rights and their awareness of child neglect and abuse are related. Whilst awareness of children's rights enables students to become aware of the rights of children that need to be protected, this awareness can contribute to the development of a more proactive approach to identifying cases of child neglect and abuse. It has been reported that there is a positive correlation between the educational level of nursing students and their ability to diagnose the symptoms of child abuse and neglect (Bat Tonkuş et al., 2024). In addition, training on children's rights was found to increase students' knowledge of neglect and abuse and significantly improve their awareness (Uysal et al., 2022). Observing changes in children's physical and behavioral symptoms and addressing these situations in the context of children's rights may be another factor that can positively influence awareness of neglect and abuse. As a result, neglect and abuse can be more effectively identified and prevented through child rights awareness training and practice. This study aims to determine nursing students' awareness of child abuse and neglect and their attitudes towards child rights.

Research Questions

1. What is the level of awareness of child abuse and neglect among nursing students?
2. What is the level of nursing students' attitudes towards children's rights?
3. Is there a relationship between nursing students' awareness of child abuse and neglect and their attitudes towards children's rights?

MATERIAL AND METHOD

Study Type

This study used a descriptive correlational design to investigate the relationship between nursing students' awareness of child abuse and neglect and their attitudes towards children's rights.

Population and Sampling

The study was conducted between 01 and 20 March 2024 with 3rd and 4th year nursing students at a university in eastern Turkey. The study population covered 3rd and 4th-year students (N=304) from the same school between the specified dates. A total of 167 students who agreed to take part in the study were included in the sample. At the end of the study, post power analysis using the G* Power program (version 3.1.9.7, University of Dusseldorf, Dusseldorf, Germany) showed that the study had a power of 100% with a type I error of 5% and a confidence interval of 95%. The Child Health and Diseases Nursing course is taught during the 5th semester of the nursing department curriculum in which the research was conducted. Therefore, only 3rd and 4th year students were included in the study. Students enrolled in the Child Health and Diseases Nursing course who volunteered to take part in the study were included in the study. Students who had not taken the Child Health and Illness Nursing course were not included in the study.

Data Collection Tools

A Descriptive Characteristics Form that the researchers developed by reviewing the relevant literature, the Child Abuse and Neglect Awareness Scale (CANAS), and the Children's Rights Attitude Scale (CRAS) were used to collect the study data.

Descriptive Characteristics Form

The form was created by the researchers through a literature review. It consists of 9 items questioning the demographic characteristics of nursing students and how knowledgeable they are about child abuse and neglect and children's rights (Altan, 2015; Başdaş & Bozdağ, 2018; Özbey et al., 2018; Topçu et al., 2022).

Child Abuse and Neglect Awareness Scale (CANAS)

Developed by Altan (2015) in 2015, the CANAS consists of four "sub-dimensions" and 20 items, 11 of which are negative (1,2,3,5,7,10,12,13,16,17,18) and nine positives. The four subscales are Neglect (1,2,3,5,12), Physical Abuse (4,9,13,15,18), Sexual Abuse (6,7,11,17,20), and Emotional Abuse (8,10,14,16,19). The lowest overall score on the 5-point Likert-type scale is 20, and the highest is 100. On individual scales, the lowest possible score is 5, and the highest is 25. The higher the scores obtained from the scale, the higher the level of awareness of child abuse and neglect, and the lower the scores, the lower the level of awareness of child abuse and neglect. The internal consistency analysis for reliability indicated Cronbach's Alpha value of 0.768 for the overall scale, confirming that it is both valid and reliable (Altan, 2015). In our study, Cronbach's Alpha coefficient for internal consistency was 0.80.

Children's Rights Attitude Scale (CRAS)

The 5-point, 22-item Likert-type scale was developed by Kepenekci (2006). 19 items have positive attitude statements, and three have negative ones. The scale features four dimensions, namely rights related to the vital sphere, development sphere, protection sphere, and participation sphere, and is scored between 22 and 110 points. Kepenekci (2006) reported a

Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of 0.85 for the scale, compared with 0.90 in this study.

Data Collection

An online questionnaire was used to collect research data. The questionnaire was first converted into an online format through Google Forms. The online questionnaires were then sent to the class representatives and other students by sharing them in the class social media groups. Students could view the survey questions after accepting the consent page, which explained the purpose of the study. Each questionnaire took about ten minutes to complete. The data collection was completely online. IP moderation was provided to ensure that a participant completed only one questionnaire.

Data Analysis

The Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 22 (IBM Corp., Armonk, New York, USA) was utilized for data analysis. Descriptive statistics included percentages, arithmetic means, standard deviations, medians, and minimum and maximum values. Kolmogorov-Smirnov tests were employed to assess the normality of the data. The t-test evaluated differences between two independent groups assuming normal distribution, while the Mann-Whitney U test was used to evaluate the differences for groups without normal distribution. The Pearson correlation test was employed to examine the relationship between the two dependent variables. According to Cohen (2013), correlation coefficients (r) between 0.10 and 0.29 indicate a low-level relationship, between 0.30 and 0.49 indicate a medium-level relationship, and between 0.50 and 1.00 indicate a high-level relationship. A p-value of less than 0.05 was considered statistically significant.

Limitations of the Study

The study's limitations include that the research form was sent online, the study was conducted solely in the specified university, and the forms were completed by the students through self-reporting.

Ethical Committee Approval

Before initiating the study, ethical approval (date: 13.02.2024/ number: 2024/03-81) was received from the non-interventional research ethics committee of the Firat University where the study took place. Institutional approval was also secured from the faculty. Additionally, student consent was obtained through an online form prior to their participation in the study.

RESULTS

The nursing students' mean age was 22.34 ± 1.66 years, and 66.5% were female. 58.7% were in their 4th year of education. 80.8% had encountered child neglect and abuse, 50.3% felt they could recognize child neglect and abuse, and 59.9% knew their legal responsibilities in relation to child neglect and abuse. The study found that female students had higher mean scores on the CRAS and CANA-S total scores and higher mean scores on the CANA-S 'Neglect' sub-dimension. It was found that students who believed they could recognize child neglect and abuse had higher mean scores on the CANA-S Neglect sub-dimension (Table 1).

Table 1

Comparing Students' Descriptive Characteristics with CRAS and the CANA-S Total Mean Scores and CANA-S Subscale Mean Scores

Descriptive Characteristics	n	%	CRAS (X±SD)	CANA-S (X±SD)	CANA-S Subscale (X±SD)			
					Physical Abuse	Sexual Abuse	Emotional Abuse	Neglect
	Mean±SD	Median (Min-Max)						
Age	22.34±1.66	22.00 (20-33)						
Gender								
Female	111	66.5	91.17±10.84	76.66±10.33	19.95±4.28	17.46±3.11	17.25±2.94	21.99±3.02
Male	56	33.5	86.87±12.41	72.71±9.97	18.67±4.24	17.03±3.00	16.50±2.63	20.50±3.51
Test^a			U: -2.358	t: -2.383	U: 1.182	U: -1.182	U: -1.785	U: -3.016
p			0.018	0.017	0.237	0.237	0.075	0.003
Grade								
3 rd grade	69	41.3	88.88±11.11	76.60±9.65	20.13±4.07	17.55±2.86	17.37±2.75	21.55±3.32
4 th grade	98	58.7	90.32±11.85	74.44±10.78	19.10±4.42	17.16±3.22	16.73±2.91	22.44±3.23
Test^b			t: -.794	t: 1.330	t: 1.527	t: .800	t: 1.433	t: .198
p			0.428	0.185	0.129	0.425	0.154	0.844
Encountering neglected and abused children								
Yes	32	19.2	89.56±11.89	75.03±9.40	18.81±3.71	17.50±3.36	17.15±2.68	21.56±3.15
No	135	80.8	89.77±11.50	75.41±10.60	19.69±4.42	17.28±3.01	16.96±2.90	21.47±3.30
Test^a			U: -.794	U: -.275	U: -1.328	U: -.280	U: -.575	U: -.033
p			0.428	0.784	0.184	0.779	0.566	0.974
Feeling competent to recognise child neglect and abuse								
Yes	84	50.3	90.57±10.18	75.57±10.47	19.57±4.47	17.27±3.14	16.70±2.97	22.02±2.90
No	83	49.7	88.87±12.77	75.10±10.29	19.48±4.14	17.37±3.02	17.30±2.72	20.95±3.52
Test^b			t: .947	t: .288	t: .234	t: -.209	t: -1.356	t: 2.144
p			0.346	0.774	0.894	0.835	0.177	0.033
Knowing the legal responsibilities regarding child neglect and abuse children								
Yes	67	40.1	88.04±12.11	74.98±11.55	19.07±4.97	17.53±3.36	16.74±2.98	21.62±3.22
No	100	59.9	90.19±11.17	75.58±9.52	19.83±3.78	17.18±2.87	17.17±2.77	21.40±3.30
Test^b			t: -.627	t: -.349	t: -1.055	t: .712	t: -.938	t: .439
p			0.531	0.727	0.294	0.478	0.350	0.661

^a Mann Whitney U, ^b Independent t test

The nursing students' CRAS total mean score was 89.73 ± 11.54 , and their CANA-S total mean score was 75.34 ± 10.35 . Their CANA-S subscale mean scores were 19.52 ± 4.30 for physical abuse, 17.32 ± 3.07 for sexual abuse, 17.00 ± 2.86 for emotional abuse, and 21.49 ± 3.26 for neglect (Table 2).

Table 2

Total and Subscale Mean Scores of Nursing Students on the CRAS and CANA-S Total and CANA-S Subscale

Scales	Mean $\pm$ SD	Median (Min-Max)
CRAS total score	89.73 $\pm$ 11.54	95.00 (48-102)
CANA-S total score	75.34 $\pm$ 10.35	77.00 (51-97)
Physical Abuse	19.52 $\pm$ 4.30	20.00 (11-25)
Sexual Abuse	17.32 $\pm$ 3.07	17.00 (10-25)
Emotional Abuse	17.00 $\pm$ 2.86	17.00 (12-25)
Neglect	21.49 $\pm$ 3.26	22.00 (8-25)

A moderate positive correlation was found between the nursing students' CRAS total mean scores and CANA-S total mean scores ($r=0.482$, $p<0.001$) and between their CRAS total mean scores and their CANA-S Physical Abuse ($r=0.432$, $p<0.001$) and Neglect ($r=0.490$, $p<0.001$) subscale mean scores. There was a low level of positive correlation between CRAS total mean scores and Sexual Abuse ($r=0.266$, $p<0.001$) and Emotional Abuse ($r=0.249$, $p<0.001$) subscale mean scores (Table 3).

Table 3*Comparing Students' Total Scale and Subscale Scores*

CANA-S		CANA-S Subscale			
CRAS		Physical Abuse	Sexual Abuse	Emotional Abuse	Neglect
r	0.482	0.432	0.266	0.249	0.490
p	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

DISCUSSION

Protecting children from all forms of neglect and abuse is a crucial component of children's rights (Official Gazette, 1995). For this reason, nurses who assume the role of child advocates should graduate with a high awareness of protecting children's rights and preventing child maltreatment (Shaban Mohamed et al., 2022). Therefore, this study examined nursing students' awareness of child neglect and abuse and their attitudes towards children's rights together.

In the study, it was found that the mean score of the Child Abuse and Neglect Awareness Scale of the students was 75.34 ± 10.35 . In the literature, there are different studies in which the mean scores of the Child Abuse and Neglect Awareness Scale are similar (Özçevik Subaşı et al., 2024; Uysal et al., 2022) and different (Cho & Chung, 2013; Poreddi et al., 2016). In studies conducted in different countries, nursing students were found to have insufficient awareness of child abuse and neglect (Cho & Chung, 2013; Poreddi et al., 2016). A study conducted in Korea showed that nursing students did not receive any training on child abuse and had little knowledge about laws and regulations (Cho & Chung, 2013). In our study, only 40.1% of the students were aware of the legal responsibilities related to child abuse. However, the students in our study received training on child neglect and abuse as part of the course.

In this study, no significant difference was found between students' grade levels and child neglect and abuse awareness scores. Topçu et al. (2022) found that knowledge levels were higher among fourth-grade students who knew about child abuse and neglect, had received

pertinent training, and felt competent in identifying abuse and neglect. In our study, half of the students indicated that they felt competent in identifying child abuse and neglect, which is very low. The Child Abuse and Neglect Awareness Scale-Neglect subscale mean scores were higher among the students who felt competent in recognising child abuse and neglect. Therefore, it is imperative to increase students' competence in recognising child abuse and neglect. Of the participating students, 19.2% reported encountering child abuse and neglect. It is expected that this rate will increase as students' competence in recognising child neglect and abuse increases.

The Child Abuse and Neglect Awareness Scale total mean scores and the neglect subscale mean scores were higher among female students. Similar to our study, different studies have determined that female students have a higher awareness of child abuse and neglect (Kartal & Bayraktar, 2021; Ozbey et al., 2018). It has been suggested that women may have a higher awareness of abuse due to higher rates of violence (Kahsay et al., 2020).

In our study, the total mean score of the students' Child Rights Attitude Scale was positive at 89.73 ± 11.54 . In the study by Yıldız et al. (2018), nursing students' total mean score on the Child Rights Attitude Scale was 29.85, and their attitude towards children's rights was generally positive. The study by Kaynak et al. (2021) found the mean scale score to be 90.72 for nursing students, which was significantly lower than that of child development students. To enhance students' awareness of children's rights, increasing the number of courses on children's rights in the educational curriculum could be beneficial.

The study found a moderately significant positive relationship between the Child Abuse and Neglect Awareness Scale and the Attitudes Towards Children's Rights Scale mean scores. No study was found that examined awareness of children's rights together with awareness of child neglect and abuse. Therefore, no comparison could be made with the relevant literature. As students' awareness of children's rights increases, so does their awareness of child abuse and

neglect. Therefore, to better detect child neglect and abuse, nursing students should be taught about children's rights at regular intervals and using different methods.

CONCLUSION

This study highlights a deficiency in nursing students' understanding of child neglect, abuse, and children's rights. Only half of the students felt they could define child neglect and abuse, and less than half were aware of relevant legislation. This suggests that students may have significant problems defining child abuse and making legal reports after graduation. To increase nursing students' awareness of children's rights and child neglect and abuse and to ensure more precise recognition of child abuse, it is recommended to schedule training on the subject at regular intervals during the undergraduate course and include courses on children's rights and child neglect and abuse in the undergraduate curriculum. It is also important to increase the number of studies on nursing students to monitor the current situation.

ETHICAL COMMITTEE APPROVAL

Ethical approval (date: 13.02.2024/ number: 2024/03-81) was received from the non-interventional research ethics committee of Fırat University.

AUTHOR CONTRIBUTION

Idea/concept: SD, ÖSM, ZKŞ; Design: SD, ÖSM, ZKŞ; Consultancy: SD, ÖSM, ZKŞ; Data Collection: SD, ÖSM; Data Processing: SD, ÖSM; Analysis and/or Interpretation: SD, ÖSM; Literature review: SD, ÖSM, ZKŞ; Writing of the article: SD, ÖSM, ZKŞ; Critical review: SD, ÖSM, ZKŞ.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare that they have no conflict of interest.

FINANCIAL DISCLOSURE

This study has not been financed by any institutional organization.

PEER REVIEW

Externally peer-reviewed.

REFERENCES

- Altan, H. (2015). *The Impact of Training On Child Abuse and Neglect over Knowledge and Awareness Level on College Students* (Publication No.426979) [Ph.D. Thesis, Gazi University]. National Thesis Center of Council of Higher Education.
- Alemdar, D. K., & Yılmaz, G. (2019). Pediatri hemşirelerinin çocuk haklarına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 121-126.
- Başdaş, Ö., & Bozdağ, F. (2018). Determination of nurses' diagnosis of child abuse and neglect symptoms and risks. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 267-275. <https://doi.org/10.26559/mersinsbd.394749>
- Bat Tonkuş, M., Aslan, M. T., & Kalın, Z. (2024). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmeline ilişkin farkındalık düzeyleri. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 255-267.
- Cho, Y. H., & Chung, Y. (2013). Child abuse recognition and related factors among Korean nursing students. *Journal of Agricultural Medicine and Community Health*, 38(2), 85-96.
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Routledge.
- Hanson, R. F., Zhu, V., Are, F., Espeleta, H., Wallis, E., Heider, P., . . . Lenert, L. (2023). Initial development of tools to identify child abuse and neglect in pediatric primary care. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 23(1), 266.
- Harding, L., Davison-Fischer, J., Bekaert, S., & Appleton, J. V. (2019). The role of the school nurse in protecting children and young people from maltreatment: An integrative review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, 92, 60-72.

- Kahsay, W. G., Negarandeh, R., Dehghan Nayeri, N., & Hasanpour, M. (2020). Sexual harassment against female nurses: a systematic review. *BMC Nursing*, 19, 1-12.
- Kartal, M., & Bayraktar, M. (2021). The effects of undergraduate nursing education in diagnosing the symptoms of child abuse and neglect. *Sakarya Tıp Dergisi*, 11(1), 162-169.
- Kaynak, S., Ergün, S., & Arat, N. (2021). Knowledge and Attitudes of University Students Studying at the Department of Nursing and Child Development Towards Children's Rights. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 13(1), 18-25
- Kepenekci, Y. K. (2006). A Study of university students' attitudes towards children's rights in Turkey. *The International Journal of Children's Rights*, 14, 319.
- Kırıkkale University. (2.07.2024). *Information Package*.
<https://obs.kku.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=22&curSunit=1429#>
- Lines, L. E., Grant, J. M., & Hutton, A. (2020). Nurses' perceptions of systems and hierarchies shaping their responses to child abuse and neglect. *Nursing Inquiry*, 27(2), e12342.
- Offidani, C., Villani, A., Reale, A., Marchili, M. R., Aufiero, L. R., Moras, P., . . . Raponi, M. (2022). Early recognition of child abuse through screening indicators at the emergency department: experience of a tertiary urban pediatric hospital. *Italian Journal of Pediatrics*, 48(1), 32.
- Ozbey, H., Ozcelep, G. A., Gul, U., & Kahriman, I. (2018). Knowledge and awareness of nursing students about child abuse and neglect. *Journal of Nursing Research and Practice*, 2(3), 21-25.

- Ozcevik Subasi, D., Akca Sumengen, A., Cakir, G. N., & Ocakci, A. F. (2024). The effect of the training programme for nursing students on child abuse and neglect knowledge and awareness levels: A randomized controlled study. *Child Abuse Review*, 33(3), e2884.
- Poreddi, V., Pashapu, D. R., Kathyayani, B., Gandhi, S., El-Arousy, W., & Math, S. B. (2016). Nursing students' knowledge of child abuse and neglect in India. *British Journal of Nursing*, 25(5), 264-268.
- Official Newspaper. *Convention on the Rights of the Child* (27 Ocak 1995).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>
- Shaban Mohamed, S., Farghaly Ali, A., & Nagaty Aboelmagd, A. (2022). Pediatric nurses' awareness regarding protective child advocacy and rights in the hospital. *International Egyptian Journal of Nursing Sciences and Research*, 3(1), 24-36.
- Tar Bolacalı, E., Bolacalı, M. (2023). Z Kuşığı Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Hakları ve Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlılık Düzeylerinin İncelenmesi. İçinde: E. Şahna, & H. H. Doğan (Eds.), Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler (s.167-214). Gece Kitabevi.
- Topçu, E. T., Kazan, E. E., Küçük, S., Murat, Y., Alpaslan, B., Molozoğlu, H., & Özkan, B. (2022). The Levels of knowledge of nursing students related to the identification to the symptom and risks of child abuse and neglect. *Journal of Higher Education and Science*, 12(2), 264-273.
- Turan, F. D. (2022). Effects of a structured online educational program course on nursing students' attitudes toward gender roles and women and children's violence abuse reports: a quasi-experimental evaluation. *Nurse Education Today*, 108, 105191.

Uysal, G., Bozkurt, G., & Düzkaya, D. S. (2022). Awareness of child abuse and neglect among students. *Journal of Psychiatric Nursing*, 13(1), 43.

World Health Organization. (WHO). (2022). *Child Maltreatment*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

Yildiz, I., Yildiz, F. T., Yimaz, E. A., & Dogan, S. A. (2018). Attitudes of nursing students towards children's rights: A sample from Turkey. *International Journal of Caring Sciences*, 11(2), 1059.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

Araştırma Makalesi/Research Article

HEMŞİRELERİN YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİNE YAKLAŞIMI VE YAPAY ZEKÂ KAYGI DÜZEYİNİN İNCELENMESİ: TANIMLAYICI ARAŞTIRMA

EXAMINING NURSES' APPROACH TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY LEVEL: A DESCRIPTIVE RESEARCH

Münevver KIYAK ¹ Güler BALCI ALPARSLAN ²

¹ Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Çifteler Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakımı Programı, Eskişehir, Türkiye.

² Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Anabilim dalı, Eskişehir, Türkiye.

	ÖZET	ABSTRACT
Geliş tarihi/ Date of receipt: 26 Ara 2024		
Kabul tarihi/Date of acceptance: 13 Şub 2025		
Anahtar kelimeler: Hemşire, kaygı, yapay zekâ		
Keywords: Nurse, anxiety, artificial intelligence		
Sorumlu yazar/Corresponding author: m-koseoglu-@hotmail.com		
	Bu araştırma dahiliye birimlerinde çalışan hemşirelerin yapay zeka teknolojilerine yaklaşımı ve yapay zeka kaygı düzeyinin incelenmesi amacıyla, kesitsel ve tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırma örneklemini dahiliye birimlerinde çalışan 161 hemşire oluşturmaktadır. Veriler 01 Eylül 2023-01 Kasım 2023 tarihleri arasında, Birey Tanıtım Formu ve Yapay Zeka Kaygı Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmaya katılan hemşirelerin yapay Zekâ Kaygı Ölçeği puan ortalaması 3.40 olarak bulunmuştur. Hemşirelerin sosyo-demografik özellikleri ve Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Yapay zeka uygulamalarının güvenilir olmadığını ve yapay zeka kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünen hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Bu nedenle hemşirelerin yapay zekâ uygulamaları hakkında bilgi sahibi olması ve kaygıyı artıran faktörlere yönelik düzenlemeler yapılması gerekmektedir.	This study was conducted cross-sectionally and descriptively to examine the approach of nurses working in internal medicine units to artificial intelligence technologies and their artificial intelligence anxiety levels. The research sample consists of 161 nurses working in internal medicine units. The data were obtained between September 01, 2023 and November 01, 2023, using the Individual Identification Form and Artificial Intelligence Anxiety Scale. The average score of nurses on the Artificial Intelligence Anxiety Scale was found to be 3.40. No statistically significant difference was found between the socio-demographic characteristics of nurses and the average score of the Artificial Intelligence Anxiety Scale ($p>0.05$). The average score of nurses who thought that artificial intelligence applications were unreliable and that the use of artificial intelligence would cause ethical and social problems was found to be high on the Artificial Intelligence Anxiety Scale. Therefore, nurses should be informed about artificial intelligence applications and regulations should be made for the factors that increase anxiety.

Atıf için/To cite: Kıyak, M., & Balcı Alparslan, G. (2025). Hemşirelerin yapay zekâ teknolojilerine yaklaşımı ve yapay zekâ kaygı düzeyinin incelenmesi: Tanımlayıcı araştırma. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 167-185.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

1956 yılında Dartmouth'ta düzenlenen konferansta John McCarthy tarafından "Yapay Zeka" (YZ) terimi "akıllı makineler yapma bilimi ve mühendisliği" şeklinde tanımlanmıştır (Ahuja, 2019). 1960'lı yıllardan günümüze kadar uzanan yapay zeka programları teknolojinin gelişimi ile birlikte birçok alanda kullanılmaktadır. Yapay zeka teknolojisi bilgisayar, video oyunları, finans, savunma sanayi, denetim sistemi, otomotiv ve iletişim sistemlerinin yanı sıra 1970'li yıllardan itibaren sağlık hizmetlerinde de kullanılmaya başlanmıştır (Akgerman ve ark., 2022). Sağlık hizmetlerinde YZ teknolojisinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte hastalıkların klinik seyrinin tahmin edilmesi, tedavilerin düzenlenmesi, hastalık risk puanlaması, hastalıklardan korunma gibi analitik ön görüler sağlanmaktadır. Hastalardan elde edilen verilerin istatistiksel ve hesaplama algoritmaları kullanarak toplanması, işlenmesi, analiz edilerek görselleştirilmesi ve verilerin sağlık çalışanlarının kullanımına uygun hale getirilmesi yine YZ teknolojisi ile gerçekleşmektedir (Akalin & Veranyurt, 2022; Apl & Akalin, 2022; Çetin & Eroğlu, 2020). Aynı zamanda uzaktan hasta takip sistemiyle hastalardan anlık geri bildirim sağlanmaktadır. Tıbbi görüntülerin okunması ve hastalık teşhisinde kullanılan karar destek sistemleri ile de hastalıkların erken tanınmasında hız kazanılmaktadır (Akalin & Veranyurt, 2022; Hoşgör & Güngördü, 2022). Robotik cerrahi uygulamaları ile cerrahi müdahalelerde başarı oranında artış sağlanmaktadır (Özdemir & Bilgin, 2021). Ayrıca YZ teknolojisi ile üretilen robotlar, bakım gereksinimi olan hastaların ev güvenliğinin sağlanması, giyinme, yemek yeme, banyo yapma gibi günlük yaşam aktivitelerine yardımcı olmaktadır. Bu robotlar hasta mobilizasyonu, gün içerisinde hasta izlemi, ilaç saatini hatırlatma, rehabilitasyon gibi bakım desteği sağlama görevlerini üstlenerek sağlık çalışanlarının iş yükünü azaltmaktadır (Merih ve ark., 2021; Şendir ark., 2019; Şahan & Yıldız, 2020).

YZ uygulamalarının sağlık alanında avantajları olduğu kadar bazı dezavantajları da içerisinde barındırdığı literatürde ifade edilmektedir. Bu dezavantajların başında hemşirelik

uygulamalarının robotlara devredilmesi ve hemşirelerin işgücüne olan ihtiyacı azaltabileceği ve hemşirelik mesleğinin geleceğini tehlikeye atacağı görüşü bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada, sağlık profesyonellerinin YZ'nın çalışanların yerini alacağından korktuğu ve YZ konusunda bilgi eksikliğine sahip olduğu belirlenmiştir (Abdullah & Fakieh, 2020). Ayrıca literatürde YZ uygulamalarının sağlık hizmetlerinde kullanımı, bir dizi etik ve ahlaki sorunu da beraberinde getireceği belirtilmektedir. Özellikle hasta bakımında kullanılan robotların hastanın bakımını nasıl üstleneceği, yasal hak ve sorumluluklarının neler olacağı ve en önemlisi tıbbi hata durumunda kimin sorumlu tutulacağı gibi konular halen tartışma konusudur (Gibelli ve ark., 2021). Pediatri servisinde hasta bakımında robotları kullanan hemşirelerin düşüncelerinin değerlendirildiği bir çalışmada; robotların gerçek insan dokunuşu sağlayamaması, pediatrik bakımla ilişkili insani duyguları gösterememesi ve kültürel duyarlılık sergileyememesi gibi bazı dezavantajların olduğu ve bu konularda dikkat edilmesi gerektiği bildirilmiştir (Liang ve ark., 2019). Ayrıca YZ uygulamalarının hasta mahremiyeti açısından bazı riskler de oluşturabileceği, özellikle hasta verilerine yetkisiz erişim sağlanması, hasta verilerinin nasıl kullandığına ve bu verilerin kimler tarafından erişilebileceğine karar verilmesi açısından sorunlar yaşanabileceği ifade edilmektedir. Yapılan bir çalışmada sağlık çalışanlarının %80'i YZ kullanımıyla ilgili ciddi gizlilik sorunları olabileceğine inandığı belirtilmektedir (Castagno & Khalifa, 2020).

Yakın zamanda YZ teknolojisi hemşirelik mesleğinin gelişmesine ve hemşireler tarafından sunulan sağlık bakım hizmeti kalitesinin artmasına önemli katkılar sunacaktır (Ulubay ve ark., 2022). YZ teknolojisi hemşirelik bakımında holistik yaklaşımı artıracak, kanıta dayalı ve bireye özgü bakımın gerçekleştirilmesine olanak sunacaktır. Bununla birlikte hemşirelere hasta bakımı için zaman kazandıracaktır (Ronquillo ve ark., 2021). Özel hemşirelik beceri veya bilgisini gerektirmeyen görevleri üstlenerek, hemşirelerin iş yükünü azaltacak, hasta bakımına katkı sağlayacak ve hemşirelik bakımını optimize etme imkânı sunacaktır (Clancy, 2020). Hemşireler

sağlık bakım hizmet kalitesini artırmak için teknolojik değişime ve gelişime uyum sağlamalı, benimsemeli ve bu alanda etkin rol almalıdır (Menekli & Şentürk, 2022; Özsezer, 2022). Yapay zeka teknolojilerine karşı olumsuz yaklaşım ve kaygı yaşanması hemşirelerin teknolojik değişim ve gelişime karşı uyumunu ve bu alanda aktif rol almasını olumsuz etkileyecektir. Bu bağlamda hemşirelerin geleceğe hazırlanması ve teknolojik gelişmelerin hemşirelik bakımına entegre edilebilmesi açısından, hemşirelerin yapay zekâ teknolojilerine yaklaşımı ve yapay zeka kaygı düzeyinin incelenmesi gerekir.

Özellikle dahiliye birimlerinde hastaların bakım yükünün fazla olması, hastalıkların klinik seyrinin tahmin edilmesi, tedavi protokol tahmini, hastalık risk puanlaması, hastalıklardan korunma gibi durumların daha fazla ön planda olması ve yapay zeka teknolojisinin bu alanlarda kullanılması nedeniyle çalışmaya dahiliye birimlerinde çalışan hemşireler dahil edilmiştir. Literatür incelemesi sonucunda dahiliye birimlerinde çalışan hemşirelerin yapay zeka teknolojilerine yaklaşımı ve yapay zeka kaygı düzeyini inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu belirlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmamız hemşirelerin yapay zeka teknolojilerine yaklaşımı ve yapay zeka kaygı düzeyinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Soruları

1. Hemşirelerin yapay zeka teknolojileri kullanımına yönelik yaklaşımları nasıldır?
2. Hemşirelerin yapay zeka teknolojileri kullanımına ilişkin kaygı düzeyleri nasıldır?
3. Hemşirelerin yapay zeka teknolojileri kullanımına yönelik yaklaşımları ve bu teknolojilerin kullanımına ilişkin kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma, kesitsel ve tanımlayıcı tipte bir çalışmadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık, Uygulama ve Araştırma Hastanesinde dahiliye birimlerinde çalışan hemşireler oluşturmaktadır. Hastanenin dahiliye birimlerinde (cildiye, kardiyoloji, dahiliye, nöroloji, göğüs hastalıkları, enfeksiyon hastalıkları, fizik tedavi ve rehabilitasyon, psikiyatri, hematoloji, kemoterapi ünitesi, palyatif bakım ünitesi, diyaliz ünitesi, yoğun bakım) çalışan toplamda 207 hemşire bulunmaktadır. Çalışmada, Altunışık ve arkadaşlarının kolayda örnekleme tablosundan yararlanılarak, örneklem sayısı belirlenmiştir (Altunışık ve ark., 2012). Bu çalışma araştırma süresince izinli veya raporlu olmayan ve çalışmaya devam eden 161 hemşirenin katılımıyla tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama sürecinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen Birey Tanıtım Formu ve Yapay Zeka Kaygı Ölçeği (YZKÖ) kullanılmıştır.

Birey Tanıtım Formu

Bu form içerik olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hemşirelere ait demografik bilgileri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çalışma yılı, çalıştığı birim), ikinci bölümde ise yapay zekaya ilişkin yaklaşımlarını (yapay zeka kavramını duyma, yapay zeka eğitimi alma, kullanma, kullanmayı isteme, avantajları, etik ve sosyal sorunlar oluşturacağını düşünme) belirlemeye yönelik toplam 17 sorudan oluşan bir formdur. Bu form literatür taranarak araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir (Clancy, 2020; Öcal ve ark., 2020; Öntürk ve ark., 2021).

Yapay Zeka Kaygı Ölçeği (YZKÖ)

Bireylerin yapay zeka konusundaki kaygılarını ölçmek amacıyla Wang ve Wang tarafından geliştirilen ölçeği (2019), Terzi (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmıştır (Terzi, 2020). Öğrenme, sosyo-teknik körlük, iş değişimi ve yapay zeka yapılandırılması alt boyutlarından oluşan 7'li likert tipte bir ölçektir. Ölçekten en düşük 21, en

yüksek 147 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanlar azaldıkça bireyin yapay zeka kaygı düzeyi azalmaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık, Uygulama ve Araştırma Hastanesinde, dahili birimlerde (klinik ve yoğun bakım), 01 Eylül 2023- 01 Kasım 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hemşire odasında, hemşirelerin çalışmasını aksatmayacak uygun zaman diliminde (hasta bakımı ve tedavi saatleri dışında), yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Ölçeğin doldurulması için ortalama 10 dk süre verilmiştir. Araştırmacılar tarafından öncelikle hemşirelere çalışmanın kapsamı ve amacını belirten ön bilgilendirme yapılmıştır. Hemşirelerin eğer isterlerse araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmaya katılmayı reddedebilecekleri veya araştırmadan çekilebilecekleri ifade edilmiştir. Çalışmaya katılmayı kabul eden hemşirelerden bilgilendirilmiş yazılı onam alınmıştır. Daha sonra hemşirelere Birey Tanıtım Formu ve Yapay Zeka Kaygı Ölçeği (YZKÖ) doldurmaları için verilmiş ve ölçekler doldurulduktan sonra araştırmacılar tarafından tekrar toplanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin derinlemesine incelenmesi için SPSS istatistik programı kullanılmıştır. İki grup arasındaki farkları anlamak için t testi, üç veya daha fazla grup arasındaki farkları anlamak için ise ANOVA testinden yararlanılmıştır. Ölçek güvenirlik analizi sonucunda cronbach alpha değeri 0.957 olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sonuçları, araştırmanın yapıldığı sırada hastanede bulunan ve araştırmaya katılmayı kabul eden hemşirelere genellenebilir. Bu durum, araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Etik Yönü

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 21.03.2023/34 tarih ve sayılı izin, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık, Uygulama ve Araştırma Hastanesinden 28.04.2023 /2300087993 tarih ve sayılı çalışma izni, Yapay Zeka Kaygı Ölçeği (YZKÖ) kullanım izni ve araştırmaya katılmayı kabul eden hemşirelerden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Araştırma Helsinki Deklarasyonu prensiplerine uygun olarak yapılmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait dağılım Tablo 1’de verilmiştir. Bu verilere göre, çalışmaya katılan hemşirelerin %40.4’ü (n:65) 26-32 yaş aralığında, %81.4’ü (n:131) kadın, %68.9’u (n:111) lisans mezunu, %62.1’i (n:100) evli, %45.3’ünün (n:73) kurumda çalışma yılı 0-5 yıl olup, %75.8’i (n:122) klinikte çalışmaktadır.

Hemşirelerin sosyo-demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, çalışma yılı, çalıştığı birim) ve Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 1*Hemşirelerin Sosyodemografik Özellikleri*

Özellik	n	%
Yaş		
18-25	32	19.9
26-32	65	40.4
33-40	38	23.6
41 ve üstü	26	16.1
Cinsiyet		
Kadın	131	81.4
Erkek	30	18.6
Eğitim düzeyi		
Lise	17	10.6
Önlisans	23	14.3
Lisans	111	68.9
Lisansüstü	10	6.2
Medeni durum		
Evli	100	62.1
Bekar	61	37.9
Kurumda çalışma yılı		
0-5	73	45.3
6-10	35	21.7
11-15	26	16.1
16 ve üstü	27	16.8
Çalıştığı birim		
Klinik	122	75.8
Yoğun bakım	39	24.2

Katılımcıların yapay zeka teknolojilerine yaklaşımları Tablo 2’de verilmiştir. Bu verilere göre, çalışmaya katılan hemşirelerin %96.9’u (n:156) yapay zeka kavramını daha önce duyduğu, %56.5’inin (n:88) yapay zeka kavramını internetten duyduğu, %61.5’inin (n:99) yapay zeka bilgi düzeyinin orta düzeyde olduğunu, %96.3’ünün (n:155) yapay zeka ile ilgili herhangi bir eğitim almadığını, %77.0’ının (n:124) sağlıkta kullanılan yapay zeka uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadığını, %79.5’inin (n:128) hemşirelik bakımında yapay zekayı kullanmayı istediği, %83.2’sinin (n:134) hasta bakımında yapay zeka kullanılması hemşirelere avantaj sağlayacağını düşündüğü, %60.9’unun (n:98) sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka uygulamalarını güvenilir olduğunu, %62.7’sinin (n:101) sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşündüğü ve %91.3’ünün (n:147)

hemşirelere yapay zeka ile ilgili eğitim verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hemşirelerin “sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka uygulamalarını güvenilir buluyor musunuz?” ve “sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünüyor musunuz?” soruları dışında kalan diğer sorulara verdikleri yanıtlar ile Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 2

Hemşirelerin Yapay Zeka Teknolojilerine Yaklaşımları

		n	%
Yapay zeka kavramını daha önce duydunuz mu?	Evet	156	96.9
	Hayır	5	3.1
Yapay zeka kavramını nereden duydunuz?	İnternet	88	56.5
	Sosyal Medya	65	41.7
	Kitap/Makale	1	0.6
	Diğer	2	1.2
Yapay zeka ile ilgili bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	Kötü	51	31.7
	Orta	99	61.5
	İyi	11	6.8
Yapay zeka ile ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı?	Evet	6	3.7
	Hayır	155	96.3
Sağlıkta kullanılan yapay zeka uygulamaları hakkında bilgi sahibi misiniz?	Evet	37	23.0
	Hayır	124	77.0
İleride hemşirelik bakımında yapay zekayı kullanmayı ister misiniz?	Evet	128	79.5
	Hayır	33	20.5
Hasta bakımında yapay zeka kullanılması hemşirelere avantaj sağlar mı?	Evet	134	83.2
	Hayır	27	16.8
Çalıştığınız birimde yapay zeka uygulamaları olmasını ister misiniz?	Evet	132	82.0
	Hayır	29	18.0
Sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka uygulamalarını güvenilir buluyor musunuz?	Evet	98	60.9
	Hayır	63	39.1
Sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünüyor musunuz?	Evet	101	62.7
	Hayır	60	37.3
Hemşirelere yapay zeka ile ilgili eğitim verilmeli mi?	Evet	147	91.3
	Hayır	14	8.7

Tablo 3’te hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği’ne verdiği cevaplara ait ortalamalara yer verilmiştir. Tablo 3’e göre hemşirelerin en çok; YZ tekniğinin kötü amaçlı kullanımı, kontrolden çıkabilir /arızalanabilir olması ve tembelleştirebileceğinden kaygı duydukları belirlenmiştir. Ayrıca hemşirelerin en az; YZ teknikleri hakkında ders alma, kılavuz okuma ve nasıl çalıştığını öğrenme konularında kaygı duydukları belirlenmiştir.

Tablo 3*Yapay Zeka Kaygı Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler*

Yapay Zeka Kaygı Ölçeği	Ort.	SS.
1. Bir yapay zeka tekniğiyle/ürünüyle ilişkili tüm özel işlevleri anlamayı öğrenmek beni endişelendiriyor.	2.80	1.58
2. Yapay zeka tekniklerini/ürünlerini kullanmayı öğrenmek beni endişelendiriyor.	2.72	1.60
3. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün belirli işlevlerini kullanmayı öğrenmek beni endişelendiriyor.	2.77	1.61
4. Bir yapay zeka tekniğinin nasıl çalıştığını (veya ürününün ne işe yaradığını) öğrenmek beni endişelendiriyor.	2.52	1.54
5. Bir yapay zeka tekniği/ürünü ile etkileşim kurmayı öğrenmek beni endişelendiriyor.	2.65	1.59
6. Yapay zeka tekniklerinin/ürünlerinin geliştirilmesi hakkında ders almak beni endişelendiriyor.	2.43	1.47
7. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün kılavuzunu okumak beni endişelendiriyor.	2.51	1.51
8. Yapay zeka teknikleriyle/ürünleriyle ilişkili gelişmelere ayak uyduramamak beni endişelendiriyor.	3.16	1.73
9. Bir yapay zeka zeka tekniğinin/ürününün bizi bağımlı kılabileceğinden korkuyorum.	3.57	1.76
10. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün bizi daha da tembelleştirebileceğinden korkuyorum.	4.02	1.84
11. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün insanların yerini alabileceğinden korkuyorum.	3.94	1.86
12. İnsansı robotların yaygın kullanımının, insanların işlerini elinden alacağından korkuyorum.	3.89	1.80
13. Yapay zeka tekniklerini/ürünlerini kullanmaya başlarsam onlara bağımlı olacağımdan ve akıl yürütme becerilerimi kaybedeceğimden korkuyorum.	3.49	1.74
14. Yapay zeka tekniklerinin/ürünlerinin kişilerin işlerini elinden alacağımdan korkuyorum.	3.89	1.83
15. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün kötü amaçlı kullanılabileceğinden korkuyorum.	4.50	1.87
16. Bir yapay zeka tekniğiyle/ürünüyle potansiyel olarak ilişkili çeşitli sorunlardan korkuyorum.	3.92	1.79
17. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün kontrolden çıkabilir ve arızalanabilir olacağımdan korkuyorum.	4.30	1.84
18. Bir yapay zeka tekniğinin/ürününün robot özerkliğine yol açabileceğinden korkuyorum.	3.87	1.82
19. İnsansı yapay zeka tekniklerini/ürünlerini (örneğin insansı robotları) ürkütücü buluyorum.	3.70	1.96
20. İnsansı yapay zeka tekniklerini/ürünlerini (örneğin insansı robotları) tehditkar buluyorum.	3.70	1.90
21. Nedenini bilmiyorum, fakat insansı yapay zeka teknikler/ürünler (örneğin insansı robotlar) beni korkutuyor.	3.67	1.99

Tablo 4'te hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği'ne verdiği cevaplara ait ortalama, minimum ve maximum değerlere yer verilmiştir. Ölçek değerlendirmesinde ölçekten alınan puanlar azaldıkça bireyin kaygı düzeyinin de azaldığı ifade edilmektedir. Tablo 4'e göre hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalaması 3.40; standart hata 1.30; minimum 2.43 ve maximum 4.49 olarak elde edilmiştir. Bu değerlere göre hemşirelerin yapay zeka kaygısının orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 4*Hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği Puan Ortalamaları*

Ölçek	Ort.	SS.	Min.	Max.
Yapay Zeka Kaygı Ölçeği	3.40	1.30	2.43	4.49

Tablo 5’te hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği alt boyutları ve hemşirelerin yapay zeka teknolojilerine yaklaşımları arasındaki ilişkiye ait bulgular yer almaktadır. Bu verilere göre yapay zeka uygulamalarının güvenilir olmadığını düşünen hemşirelerin, Yapay Zeka Kaygı Ölçeği’ne ait üç alt boyutunda da anlamlı olarak farklılık tespit edilmiştir. Yapay zeka uygulamalarının güvenilir olmadığını düşünen hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Ayrıca yapay zeka kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünen hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği’ne ait üç alt boyutunda da anlamlı olarak farklılık tespit edilmiştir. YZ kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünen hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalamaları da yüksek bulunmuştur.

Tablo 5

Hemşirelerin Yapay Zeka Kaygı Ölçeği Alt Boyutları ve Hemşirelerin Yapay Zeka Teknolojilerine Yaklaşımları Arasındaki İlişki

Hemşirelerin Yapay Zeka Teknolojilerine Yaklaşımları	Yapay Zeka Kaygı Ölçeği alt boyutları	n	Ort	SS	p
Yapay zeka uygulamalarını güvenilir bulma durumu	Öğrenme	Evet	98	2.1983	1.04891
		Hayır	63	3.2993	1.59424
	İş değişimi	Evet	98	3.5867	1.52073
		Hayır	63	4.5179	1.39409
	Yapay zeka yapılandırılması	Evet	98	3.2500	1.71786
		Hayır	63	4.4921	1.58494
Sağlık bakım hizmetlerinde yapay zeka kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünme durumu	Öğrenme	Evet	101	2.8571	1.42442
		Hayır	60	2.2452	1.26088
	İş değişimi	Evet	101	4.3700	1.37249
		Hayır	60	3.2458	1.55206
	Yapay zeka yapılandırılması	Evet	101	4.2748	1.61226
		Hayır	60	2.8292	1.65990

TARTIŞMA

Hemşirelikte yapay zeka uygulamaları, iş yükünü azaltırken hasta bakımının kalitesini önemli ölçüde artırmaktadır. Yapay zeka, rutin görevleri otomatikleştirerek hemşirelerin daha karmaşık ve kritik görevler üzerinde yoğunlaşmasına olanak tanır. Ayrıca, tıbbi verileri analizi ile riskleri önceden tespit edebilir, kişiselleştirilmiş bakım planları oluşturabilir. Bu sayede hemşireler, hastalarına daha fazla zaman ayırabilir ve daha iyi bir bakım sunabilirler.

Hemşirelerin yapay zeka uygulamalarına karşı kaygı duymaları, yapay zeka sistemlerini tam olarak benimsemelerine engel olarak, teknolojinin sunduğu potansiyelin tam olarak kullanılmasını engelleyebilir. Ayrıca, iş yükü ve stres düzeylerinin artmasına, hasta bakımının kalitesinde düşüşe ve hatta hasta güvenliğinin tehlikeye girmesine neden olabilir. Öte yandan, bu kaygılar, yapay zeka sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde hemşirelerin görüşlerinin dikkate alınmaması durumunda, sistemlerin ihtiyaçlara tam olarak cevap vermemesi ve kabul görmemesine yol açabilir. Bu nedenle, hemşirelerin kaygılarının anlaşılması ve giderilmesi, yapay zekanın sağlık hizmetlerinde başarılı bir şekilde kullanılması için kritik öneme sahiptir.

Çalışmamızda hemşirelerin sosyodemografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, çalışma yılı, çalıştığı birim) ve Yapay Zeka Kaygı Ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Filiz ve ark. (2022) ve Çobanoğlu ve Oğuzhan (2023) çalışmalarında öğrenim durumu ile YZ kaygı düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunduğu, diğer sosyo demografik veriler ve YZ kaygı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ifade edilmiştir (Filiz ve ark., 2022; Çobanoğlu & Oğuzhan, 2023). Bir başka çalışmada ise cinsiyet ve eğitim düzeyinin hemşirelerin kaygı düzeyini etkileyen demografik veriler olduğu ifade edilmiştir (Nasreldin ve ark., 2021). Cinsiyetin YZ kaygı düzeyi üzerindeki etkisi konusunda net bir sonuç ortaya koymak zordur. Farklı

çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Genel olarak, daha yüksek eğitim düzeyine sahip hemşirelerin YZ hakkında daha az kaygı duydukları yönünde bir eğilim olduğu söylenebilir.

Çalışmaya katılan hemşirelerin büyük çoğunluğunun YZ kavramını daha önce duyduğu belirlenmiştir. Son yıllarda YZ ile ilgili çalışmaların artması bu kavramının yaygınlaşmasında oldukça etkilidir. Ancak çalışmaya katılan hemşirelerin büyük çoğunluğu YZ kavramını internetten/sosyal medyadan duyduğunu ve YZ bilgi düzeyinin orta düzeyde olduğunu ifade etmektedirler. İnternet ve sosyal medya üzerinden elde edilen bilgiler, hemşirelerin yetersiz veya yanlış bilgi edinmesine yol açabilmektedir. Çalışmada hemşirelerin %96.3'ünün YZ ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı ve %70.0'ının sağlıkta kullanılan YZ uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadığı göz önüne alındığında; hemşirelerin orta düzeyde kaygılı olması eğitim almama ve bilgi eksikliği ile ilişkilendirilebilir. Hemşirelerin YZ kaygılarına yönelik eğitim programları düzenlenerek bilgi eksikliğinden kaynaklanabilecek kaygı durumunun yaşanması önlenabilir.

Çalışmaya katılan hemşirelerin %79.5'i hemşirelik bakımında YZ kullanmayı istemekte ve %83.2'sinin hasta bakımında YZ kullanılmasının avantaj sağlayacağını düşünmektedir. Bu sonuçların literatürde sağlık alanında YZ uygulamalarının avantajlarının oldukça geniş bir yelpazede yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hemşirelik bakım hizmetlerinin sunumu, hasta tanı ve tedavi uygulamaları, hasta kayıtlarının tutulması ve takip sistemlerini kapsayan geniş bir alanda YZ uygulamaları kullanılmaktadır.

Çalışmamızda hemşirelerin %30.1'i sağlık bakım hizmetlerinde YZ uygulamalarını güvenilir bulmadığı, %62.7'sinin sağlık bakım hizmetlerinde YZ kullanımının etik ve sosyal sorunlara neden olacağını düşünmektedir. YZ uygulamalarını güvenilir bulmayan ve YZ kullanımının etik ve sosyal sorunlara neden olacağını düşünen hemşirelerin YZ kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 5). Çalışma sonuçları YZ uygulamalarının hemşire işgücüne olan ihtiyacı azaltabileceği (Locsin & Ito, 2018), etik ve ahlaki sorunlara yol açacağı (Gibelli ve ark.,

2021), hasta mahremiyeti açısından bazı riskler oluşturabileceği (Akgerman ve ark., 2022) ve ciddi gizlilik sorunları olabileceğini göstermektedir (Castagno & Khalifa, 2020). Literatürdeki diğer çalışmalarda da benzer bulgulara ulaşılmış olup, YZ uygulamalarının hemşire işgücü üzerindeki etkileri, etik sorunları, hasta mahremiyeti ve gizlilik konularındaki endişelerin hemşireler arasında yaygın olduğu görülmektedir. YZ teknolojilerinin sağlık sistemine entegrasyonu sürecinde hemşirelerin bu endişelerinin dikkate alınması, teknolojinin daha etkin ve kabul gören bir şekilde kullanılması için büyük önem taşımaktadır.

Çalışmamızda hemşirelerin YZ kaygısının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Literatürde hemşirelerin ve sağlık çalışanlarının YZ uygulamalarına ilişkin yaklaşımları, kaygı ve tutumlarının değerlendirildiği çalışmalar incelendiğinde; yapılan çalışmalarda hemşirelerin yapay zeka kaygısının orta düzeyde olduğu, aynı zamanda hemşirelerin büyük çoğunluğunun YZ kullanmadığı ve YZ bilgi düzeylerinin de düşük olduğu görülmüştür (Castagno & Khalifa, 2020; Filiz ve ark., 2022; Maskara ve ark., 2017; Menekli & Şentürk, 2022; Nasreldin ve ark., 2021; Oh ve ark., 2019). Hemşirelerin yapay zeka konusunda yaşadıkları kaygılar, etkili eğitim programları ve destekleyici çalışma ortamlarıyla önemli ölçüde azaltılabilir. YZ'nin temel prensiplerini, sağlık sektöründeki uygulamalarını ve sunduğu avantajları anlatan kapsamlı eğitimler, hemşirelerin YZ'ye karşı duydukları güvensizliği azaltacaktır. Ayrıca, YZ uygulamalarının nasıl çalıştığına dair şeffaflık ve güvenilirlik konusunda bilgi verilmesi, hemşirelerin endişelerini gidermeye yardımcı olacaktır. Bu sayede, hemşireler YZ'yi bir fırsat olarak görerek sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaya katkıda bulunabilirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucuna göre; hemşirelerin YZ kaygısının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin sosyo-demografik özellikleri ve YZ kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. YZ uygulamalarının güvenilir olmadığını ve YZ kullanımının etik ve sosyal sorunlar çıkaracağını düşünen hemşirelerin YZ kaygı düzeyi yüksek

bulunmuştur. Çalışmaya katılan hemşirelerin büyük çoğunluğu YZ kavramını internetten/sosyal medyadan duyduğunu, YZ bilgi düzeyinin orta düzeyde olduğunu, YZ ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı ve sağlıkta kullanılan YZ uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadığını ifade etmektedirler. Hemşirelerin YZ uygulamaları hakkında bilgi sahibi olması ve bu teknolojinin nasıl kullanılabileceğini öğrenmesi gerekmektedir. Bu amaçla hemşirelere YZ uygulamaları hakkında hizmet içi eğitimler verilmelidir. Hemşirelerin kaygısını artıran etik ve sosyal sorunlar ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Hemşireler, YZ ile ilgili araştırmalara ve gelişmelere aktif olarak katılmalıdır.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 21.03.2023/34 tarih ve sayılı izin alınmıştır.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: MK, GBA, Tasarım: MK, GBA, Veri toplama: MK, Veri işleme: MK, GBA, Analiz ve/veya yorum: MK, GBA, Kaynak tarama: MK, GBA, Makalenin yazımı: MK, GBA, Eleştirel inceleme: MK, GBA.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ

Dış bağımsız.

KAYNAKLAR

Abdullah, R., & Fakieh, B. (2020). Health care employees' perceptions of the use of artificial intelligence applications: A survey study. *Journal of Medical Internet Research*, 22(5), e17620. <https://doi.org/10.2196/17620>.

- Ahuja, A. S. (2019). The impact of artificial intelligence in medicine on the future role of the physician. *Journal of PeerJ*, 7, e7702. <https://doi.org/10.7717/peerj.7702>.
- Akalın, B., & Veranyurt, Ü. (2022). Sağlık bilimlerinde yapay zekâ tabanlı klinik karar destek sistemleri. *Gevher Nesibe Journal of Medical and Health Sciences*, 7(18), 64-73. <https://doi.org/10.46648/gnj.368>.
- Akgerman, A., Yavuz, E. D., Kavaslar, İ., & Güngör, S. (2022). Yapay zeka ve hemşirelik. *Sağlık Bilimlerinde Yapay Zeka*, 2(1), 21-27. <https://doi.org/10.52309/jaihs.v2i1.36>.
- Apl, F., & Akalın, B. (2022). Onkoloji alanında yapay zeka yöntemleri. *Gevher Nesibe Journal of Medical and Health Sciences*, 7(18), 81-92. <https://doi.org/10.46648/gnj.387>.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya Yayıncılık.
- Castagno, S., & Khalifa, M. (2020). Perceptions of artificial intelligence among healthcare staff: A qualitative survey study. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 3, 578983. <https://doi.org/doi:10.3389/frai.2020.578983>.
- Clancy, T. R. (2020). Artificial intelligence and nursing: The future is now. *JONA: The Journal of Nursing Administration*, 50(3), 125-127. <https://doi.org/10.1097/NNA.0000000000000855>.
- Çetin, B., & Eroğlu, N. (2020). Hemşirelik bakımında yenilikçi teknolojiler. *Acta Medica Nicomedia*, 3(3), 120-126.
- Çobanoğlu, A., & Oğuzhan, H. (2023). Artificial intelligence anxiety of nurses and related factors. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(4), 1846-1854. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1274522>.
- Filiz, E., Güzel, Ş., & Şengül, A. (2022). Sağlık profesyonellerinin yapay zeka kaygı durumlarının incelenmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 8(1), 47-55. <https://doi.org/10.29228/javs.57808>

- Gibelli, F., Ricci, G., Sirignano, A., Turrina, S., & De Leo, D. (2021). The increasing centrality of robotic technology in the context of nursing care: Bioethical implications analyzed through a scoping review approach. *Journal of Healthcare Engineering*, 2021, 1478025. <https://doi.org/10.1155/2021/1478025>
- Hoşgör, H., & Güngördü, H. (2022). Sağlıkta yapay zekanın kullanım alanları üzerine nitel bir araştırma. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 35(35), 395-407. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1052614>
- Liang, H. F., Wu, K. M., Weng, C. H., & Hsieh, H. W. (2019). Nurses' views on the potential use of robots in the pediatric unit. *Journal of Pediatric Nursing*, 47, e58-e64. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.04.027>
- Locsin, R. C., & Ito, H. (2018). Can humanoid nurse robots replace human nurses? *Journal of Nursing*, 5(1), 1-6. <https://doi.org/10.7243/2056-9157-5-1>
- Maskara, R., Bhootra, V., Thakkar, D., & Nishkalank, N. (2017). A study on the perception of medical professionals towards artificial intelligence. *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 4(4), 34-39.
- Menekli, T., & Şentürk, S. (2022). The relationship between artificial intelligence concerns and perceived spiritual care in internal medicine nurses. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 210-218.
- Merih, Y. D., Ertürk, N., Yemenici, M., & Satman, İ. (2021). Evde sağlık hizmetlerinde teknoloji kullanımı. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*, 4(3), 76-89. <https://doi.org/10.54537/tusebdergisi.1037224>
- Nasreldin, W.O., Mohamed Zanaty, M., & Mohamed Elghareeb, S. (2021). Nurses' anxiety level toward partnering with artificial intelligence in providing nursing care: pre&post training session. *Egyptian Journal of Health Care*, 12(4), 1386-1396.

- Oh, S., Kim, J. H., Choi, S. W., Lee, H. J., Hong, J., & Kwon, S. H. (2019). Physician confidence in artificial intelligence: An online mobile survey. *Journal of Medical Internet Research*, 21(3), e12422. <https://doi.org/10.2196/12422>
- Öcal, E. E., Atay, E., Önsüz, M. F., Algin, F., Çokyiğit, F. K., Kılınç, S., et al. (2020). Tıp fakültesi öğrencilerinin tıpta yapay zeka ile ilgili düşünceleri. *Türk Tıp Öğrencileri Araştırma Dergisi*, 2(1), 9-16.
- Öntürk Akyüz, H., Alkan, S., & Yücebaş, S. C. (2021). Sağlık hizmetleri meslek yüksek okulu öğrencilerinin yapay zeka hakkında bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Medical Research Reports*, 4(3), 28-35.
- Özdemir, L., & Bilgin, A. (2021). Sağlıkta yapay zekanın kullanımı ve etik sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 8(3), 439-445. <https://doi.org/10.54304/SHYD.2021.63325>
- Özsezer, G. (2022). Hemşirelik alanında yapay zekanın geleceği. *Journal of Human Sciences*, 19(2), 285-299. <https://doi.org/10.14687/jhs.v19i2.6217>
- Ronquillo, C. E., Peltonen, L. M., Pruinelli, L., Chu, C. H., Bakken, S., Beduschi, A., Cato, K., Hardiker, N., Junger, A., Michalowski, M., Nyrup, R., Rahimi, S., Reed, D. N., Salakoski, T., Salanterä, S., Walton, N., Weber, P., Wiegand, T., & Topaz, M. (2021). Artificial intelligence in nursing: priorities and opportunities from an international invitational think-tank of the nursing and artificial intelligence leadership collaborative. *Journal of Advanced Nursing*, 77(9), 3707-3717. <https://doi.org/10.1111/jan.14855>
- Şahan, S., & Yıldız, A. (2020). Hemşirelik hizmetlerinde kullanılan yenilikçi ürünler ve yaklaşımlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 3(7), 450-457. <https://doi.org/10.5222/SHYD.2020.67044>

- Şendir, M., Şimşekoğlu, N., Kaya, A., & Sümer, K. (2019). Geleceğin teknolojisinde hemşirelik. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 1(3), 209-214.
- Terzi, R. (2020). An adaptation of artificial intelligence anxiety scale into Turkish: reliability and validity study. *International Online Journal of Education and Teaching*, 7(4), 1501-1515.
- Ulubay, S., Özcan, E., & Ayoğlu, T. (2022). Hemşirelik bakım ve uygulamalarında yapay zekâ kullanımının önemi. *Sağlık Bilimlerinde Yapay Zeka Dergisi*, 2(2), 13-17.
- Wang, Y. Y., & Wang, Y. S. (2019). Development and validation of an artificial intelligence anxiety scale: An initial application in predicting motivated learning behavior. *Interactive Learning Environments*, 30(4), 619–634.
<https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1674887>

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

Araştırma Makalesi/Research Article

**BESİN DESTEK ÜRÜNLERİ VE BİTKİSEL BESİNLERİN COVID-19'DA ETKİNLİĞİNE İLİŞKİN
VERİLEN BESLENME EĞİTİMİNİN SAĞLIK ÇALIŞANI VE SAĞLIK ÇALIŞANI OLMAYAN
BİREYLERDE BİLGİ VE İNANIŞLAR ÜZERİNE ETKİSİ**

***THE EFFECT OF NUTRITION EDUCATION ON THE EFFECTIVENESS OF DIETARY
SUPPLEMENTS AND HERBAL FOODS IN COVID-19 ON THE KNOWLEDGE AND BELIEFS OF
HEALTH PROFESSIONALS AND NON-HEALTH PROFESSIONALS***

Şeyma KALKUZ ¹ Zeynep GÖKTAŞ ²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Besleme ve Diyetetik, Kırklareli, Türkiye.

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Besleme ve Diyetetik, Ankara, Türkiye.

Geliş tarihi/ Date of receipt: 20 Mart 2024	ÖZET	ABSTRACT
Kabul tarihi/ Date of acceptance: 13 Şub 2025	Bu çalışmanın amacı sağlık çalışanı olan ve olmayan bireylerin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde besin destek ürünleri ve bitkisel besinlerin kullanımına ilişkin bilgi ve inanışlarını belirlemek ve beslenme eğitiminin etkinliğini değerlendirmektir. Çalışmayı toplam 106 sağlık çalışanı ve 110 sağlık çalışanı olmayan birey (sağlık alanı dışından mesleği olanlar) tamamlamıştır. Eğitim müdahalesi, çevrimiçi görüntülü iletişim uygulaması aracılığıyla her grup için iki oturumda gerçekleştirilmiştir. Sağlık çalışanlarının (5.5 ± 2.29 'dan 7.9 ± 2.08 'e) ve sağlık çalışanı olmayanların (8.3 ± 1.46 'dan 9.4 ± 0.88 'e) toplam bilgi puanları girişimden sonra anlamlı düzeyde artmıştır ($p < 0.001$). Çoğu sağlık çalışanı ve sağlık çalışanı olmayan birey, besin destek ürünleri ve bitkisel besinlerin COVID-19'un önlenmesinde ve tedavisinde etkili olduğuna inanırken, eğitim sonrasında bu inanışlar önemli ölçüde azalmıştır ($p < 0.05$). Besin destek ürünleri ve bitkisel besinlerin gereksiz kullanımının önlenmesi için toplumun bilinçlendirilmesi toplum sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır.	The aim of this study is to determine the knowledge and beliefs of health professionals and non-health professionals about the use of dietary supplements and herbal foods in the prevention and treatment of COVID-19 and to evaluate the effectiveness of a nutrition education intervention. A total of 106 health professionals and 110 non-health professionals (without health-related occupations) completed the study. The education intervention was conducted in two sessions for each group through an online video communication application. Total knowledge scores of health professionals (from 5.5 ± 2.29 to 7.9 ± 2.08) and non-health professionals (from 8.3 ± 1.46 to 9.4 ± 0.88) significantly improved after the intervention ($p < 0.001$). While most health professionals and non-health professionals believed that dietary supplements and herbal foods were effective in the prevention and treatment of COVID-19, this belief decreased significantly after the intervention ($p < 0.05$). Raising public awareness to prevent unnecessary use of dietary supplements and herbal foods is of great importance for public health.
Anahtar kelimeler: COVID-19, Beslenme, Eğitim, Besin destek ürünleri		
Keywords: COVID-19, Nutrition, Education, Dietary supplements		
Sorumlu yazar/ Corresponding author: zeynep.goktas@hacettepe.edu.tr		

Atıf için/To cite: Kalkuz, Ş., & Göktas, Z. (2025). Besin destek ürünleri ve bitkisel besinlerin COVID-19'da etkinliğine ilişkin verilen beslenme eğitiminin sağlık çalışanı ve sağlık çalışanı olmayan bireylerde bilgi ve inanışlar üzerine etkisi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 186-210.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Kısa sürede pek çok insanı etkileyen koronavirüs; ateş, öksürük, miyalji, yorgunluk veya nefes darlığı gibi semptomlara yol açmaktadır (Hu ve ark., 2021). Beslenme durumunun, COVID-19 hastalarının klinik sonuçlarını etkileyen önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Mentella ve ark., 2021). Kötü beslenme durumu, yüksek düzeyde inflamasyon nedeniyle bağışıklık sistemini bozmakta ve bulaşıcı hastalıklara yatkınlığa yol açmaktadır (Iddir ve ark., 2020). Bu nedenle, makro ve mikro besin öğelerinden zengin, sağlıklı, dengeli bir diyetle inflamatuvar içeriğin azaltılarak beslenme tarzının değiştirilmesinin, COVID-19 tedavisinde en iyi stratejilerden biri olduğu iddia edilmektedir (Moscatelli ve ark., 2021).

Besin destekleri (BD), vitaminler, mineraller, amino asitler, esansiyel yağ asitleri, posa, çeşitli bitkiler ile beslenme durumunu ve bağışıklık sistemini artırabilecek özellikleri içermektedir (Puścion-Jakubik ve ark., 2021). Ancak BD'nin COVID-19 sonuçları üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar belirsizdir. İki meta-analiz, D vitamini düzeyi veya takviyesinin daha iyi COVID-19 klinik sonuçlarıyla ilişkili olduğunu gösterirken (Chiodini ve ark., 2021; Varikasuvu ve ark., 2022), başka bir meta-analiz, D vitamini takviyesinin COVID-19 klinik sonuçları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını bildirmektedir (Chen ve ark., 2021). Ayrıca COVID-19 geçiren bireylerin kan mikro besin öğeleri düzeylerine bakıldığında, gözlemsel çalışmalar D vitamini düzeyi ile COVID-19 arasında bir ilişki olabileceğini ortaya koymaktadır (De Smet ve ark., 2021; Jain ve ark., 2020; Padhi ve ark., 2020). Retrospektif gözlemsel bir çalışmaya göre, düşük D vitamini düzeyinin COVID-19'da invaziv mekanik ventilasyon ya da ölümle ilişkili olduğu gösterilmiştir (Takase ve ark., 2022). COVID-19 hastaları üzerinde yapılan bir çalışmada, hastaların %79'unda en az 1 mikro besin ögesi eksikliği olduğunu ve en çok eksikliği görülen besin öğelerinden birinin D vitamini olduğunu tespit edilmiştir (Voelkle ve ark., 2022). COVID-19 sonuçları ile C vitamini düzeyleri arasındaki olası ilişkiye rağmen (Tomas-Irriguible & Bielsa-Berrocal, 2021; Xing ve ark., 2021), henüz yeterli klinik çalışma

yapılmamıştır (Thomas ve ark., 2021). Soğan, sarımsak, zerdeçal, zencefil ve propolis gibi bitkisel besinlerin (BB) de COVID-19'da etkili olduğu düşünülmektedir. Anti-inflamatuar, antioksidan ve anti-fibrotik etkileri bulunmaktadır (Bachevski ve ark., 2020; Donma & Donma, 2020). Her ne kadar birkaç çalışma zerdeçal ve kurkuminin COVID-19'da etkili olabileceğini gösterse de herhangi bir sonuca varmak için daha fazla kanıtı ihtiyaç duyulmaktadır (Rajagopal ve ark., 2020; Valizadeh ve ark., 2020).

COVID-19 salgını sırasında henüz kesin bir tedavi yönteminin bulunmaması nedeniyle, COVID-19'un önlenmesi ve tedavisi için BD/BB'ye olan ilgi oldukça artmıştır. Etkinlikleri bilinmemekle birlikte, sosyal medya ve geleneksel medya platformları aracılığıyla COVID-19'un önlenmesi ve tedavisi için çeşitli BD ve BB türleri önerilmektedir. (Adams ve ark., 2020). Ayrıca çalışmalar genel popülasyonun BD/BB kullanımı ve olası zararlı sonuçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir (Bhamra ve ark., 2017; Hilleman ve ark., 2020). COVID-19 salgını süresince BD/BB kullanımı yüksek olsa da (Dehghan ve ark., 2022; Mohsen ve ark., 2021; Puścion-Jakubik ve ark., 2021), takviyeler yalnızca diyetin beslenme gereksinimlerini karşılamada yetersiz olduğu veya hastaların yetersiz beslendiği durumlarda düşünülmelidir. Takviyeler; bir öğün yerine geçmek yerine beslenmeyi destekleyici olarak tavsiye edilmektedir (Cawood ve ark., 2020).

Sağlık çalışanlarının bu ürünleri genel nüfusa önerdiği göz önüne alındığında, BD/BB hakkındaki bilgi ve inanışları bu ürünlerin gereksiz kullanımının önlenmesi açısından önemli hale gelmektedir. Besin destekleri/bitkisel besinler, COVID-19 salgını sırasında yaygın olarak tavsiye edilse de çalışmalar, sağlık çalışanlarının bunların kullanımı konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir (Altamimi ve ark., 2021; Bukic ve ark., 2018; Waddington ve ark., 2015). Bu çalışma sağlık çalışanı olan ve olmayan bireylerin BD/BB'nin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde kullanımına yönelik bilgi ve inançlarını belirlemeyi ve beslenme

eğitiminin bireylerin bu konu hakkındaki bilgi ve inançları üzerindeki etkinliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma ön test - son test deseni kullanılarak gerçekleştirilen kesitsel bir çalışmadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 18-65 yaş arası, sosyal medyaya erişimi olan ve Türkçe bilen bireyler oluşturmaktadır. Sağlık çalışanlarının besin destek ürünleri ve bitkisel besinlere ilişkin terimlere aşinalığı farklı olacağından beslenme eğitimi, sağlık çalışanları ve sağlık çalışanı olmayan bireyler olarak iki ayrı gruba verilmiştir. Çalışma popülasyonunu belirlemek için olasılıksız örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örneklem büyüklüğü, %95 güven aralığı ve %5 hata payı kullanılarak güç analizi ile sağlık çalışanları için 100, sağlık çalışanı olmayanlar için 100 katılımcı olarak hesaplanmıştır. Çalışmayı tamamlamayan, eğitime katılmayan veya eğitim sonrası anketi tamamlamayanlar hariç olmak üzere toplam 106 sağlık çalışanı ve 110 sağlık çalışanı olmayan birey (sağlıkla ilgili bir mesleği olmayanlar) çalışmayı tamamlamıştır. Katılımcıların 183'ü kadın, 33'ü erkektir.

Dahil olma kriterleri şunlardır: (1) 18 ile 65 yaş arasında olmak; (2) sosyal medya kullanmak; (3) Türkçe bilmek ve (4) sağlık çalışanları için sağlıkla ilgili bir mesleğe sahip olmak; (5) çalışmaya katılmaya gönüllü olmak (çalışmaya katılmayı kabul eden bireylerden bilgilendirilmiş onam alınmıştır). Dahil edilmeme kriterleri ise şunlardır: (1) COVID-19 pandemisi öncesinde düzenli takviye kullanımı; (2) diyet takviyesi gerektiren kronik bir hastalığının olması; (3) daha önce COVID-19'da beslenme ile ilgili eğitim almış olmak ve (4) sağlık çalışanı olmayanlar için sağlıkla ilgili bir mesleğe sahip olmak; (5) çalışmaya katılmaya gönüllü olmamak.

Veri Toplama Araçları

Anket formları araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. İlk olarak, araştırmacılar, COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde etkili olduğu iddia edilen BD ve BB üzerine yaygın bir literatür taramasına dayanan soru listesi hazırlamıştır (AlNajrany ve ark., 2021; Ang ve ark., 2020; Badary ve ark., 2021; Gupta ve ark., 2022; Islam ve ark., 2020; Jin ve ark., 2021; Joshi ve ark., 2022; Karbownik ve ark., 2019; Li ve ark., 2021; Schaffer ve ark., 2016; Yeong & Choong, 2017). İkinci olarak, soruların anlaşılabilirliğini teyit etmek için hazırlanan anket formları farklı mesleklerle sahip sağlık çalışanlarından oluşan bir gruba uygulanmıştır. Geri dönüşlere göre düzenlemeler yapılmıştır. Sonraki aşamada, anlama ve dilbilgisi yönünden her grup için beş birey üzerinde bir pilot çalışma uygulanmıştır. Geri bildirimlere göre, anlaşılması zor veya yönlendirici sorular yenilenmiş veya kaldırılmıştır. Sağlık çalışanlarının formunda Cronbach'ın alfa değeri iç tutarlılık için 0.893 olarak hesaplanmış ve sağlık çalışanı olmayanların formunda iç tutarlılık için 0.908 olarak hesaplanmıştır.

Yapılandırılmış, bireysel olarak uygulanan anketler "SurveyMonkey" platformu üzerinden hazırlanmıştır. Anketlerin başında bilgilendirilmiş onam bölümü yer almaktadır. Burada çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve onaylayan bireyler anket aşamasına devam etmişlerdir. Anketler üç bölümden oluşmaktadır: (1) sosyo-demografik kısım; (2) beslenme ve COVID-19 hakkındaki bilgi düzeyi ve (3) COVID-19'un önlenmesi/tedavisinde BD/BB ile ilgili inanışlar. İlk ve üçüncü bölümler hem sağlık çalışanları hem de sağlık çalışanı olmayanlar için ortak hazırlanmıştır. İkinci bölüm, sağlıklı-dengeli beslenme, beslenme ve COVID-19 ile ilgili bilgiyi ve besin-ilaç etkileşimlerini inceleyen sağlık çalışanları için 7, sağlık çalışanı olmayanlar için 10 sorudan oluşmaktadır. Bu bölümdeki tüm sorular, her bir soru için "doğru veya yanlış" seçeneklerinden oluşmaktadır. Sorular sağlık çalışanları için daha detaylı ve sağlık terimleri içerirken, sağlık çalışanı olmayanlar için daha temel düzeyde hazırlanmıştır. Bu bölümdeki

bilgi soruları için her doğru cevap 1 puan olarak değerlendirilmiştir. En yüksek puan, sağlık çalışanlarının anketi için 7 ve sağlık çalışanı olmayanların anketi için 10'dur. Hesaplamaların ardından hem sağlık çalışanları hem de sağlık çalışanı olmayanların puanları 10 üzerinden değerlendirilmiştir. Üçüncü bölüm, bireylerin BD/BB'nin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde etkililiği hakkındaki inanışlarını sorgulamıştır. Bu kısımda yapılan değerlendirmeler, bireylerin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde BD/BB'ye yönelik pozitif inanışları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Beslenme Eğitimi

Tüm katılımcılar iki bölümden oluşan bir beslenme eğitimi programına katılmıştır. Oturumlar için uygun günler ve saatler, katılımcıların uygunluğuna göre e-posta yoluyla ulaşılarak belirlenmiştir. Program, bireylerin daha iyi anlaması ve karışıklıklardan kaçınmak amacıyla bir hafta arayla iki oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Eğitimden önce bir ön test, katılımcılar çevrimiçi olarak "Zoom" sohbet odasında iken uygulanmıştır. Katılımcılara ön testi tamamlamaları için belirli bir süre verilmiştir. Araştırmacı, anketlerin aynı anda doldurulup doldurulmadığını kontrol etmiş ve katılımcılar tarafından tüm ön testler tamamlandıktan sonra sunum başlatılmıştır.

Her oturum yaklaşık 20 dakika süren bir PowerPoint sunumunu içermektedir. Sunumlar, sağlıklı beslenme ve COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde BD/BB kullanımı üzerine kapsamlı bir literatür taramasına dayanarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır (Acar Tek & Pekcan, 2008; Baladia et al., 2020; Djaoudene et al., 2023; Pereira et al., 2022; Republic of Turkey Ministry of Health, 2022). Hazırlanan sunumlar anlaşılabilirliği teyit etmek için farklı mesleklere sahip sağlık çalışanlarından oluşan bir gruba uygulanmıştır. Geri dönüşlere göre düzenlemeler yapılmıştır. Sonraki aşamada ise anlama ve dilbilgisi yönünden her grup için beş birey üzerinde bir pilot çalışma uygulanmıştır. Buradan gelen geri dönüşlere göre sunumlar yeniden düzenlenmiştir. Sunumlar sağlık çalışanları için daha detaylı ve sağlık terimleri

içerirken, sağlık çalışanı olmayanlar için daha temel bir şekilde hazırlanmıştır. Sunumlar klinik diyetisyen tarafından gerçekleştirilmiştir. Her iki grup için de son-test anketleri, eğitim programının ikinci oturumunun sonunda katılımcılarla paylaşılmıştır.

Sağlık çalışanları için ilk oturum, yeterli ve dengeli beslenmenin bileşenleri ve COVID-19 ile ilişkisi ile başlamıştır. Besin gruplarının tanıtımı ile devam etmiş ve COVID-19 ile C vitamini, D vitamini, çinko, selenyum ve omega-3 yağ asitleri gibi besin takviyeleri arasındaki ilişkiyi tartışarak sona ermiştir. İkinci oturum, COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde bitkisel besinler (sarımsak, soğan, zencefil, zerdeçal ve propolis), BD/BB ile ilgili endişeler, besin-ilaç etkileşimleri ve COVID-19 ilaçları ile besin etkileşimlerini içermektedir. Sunum, COVID-19 için beslenme önerileri ile tamamlanmıştır.

Sağlık çalışanı olmayanlar için de iki oturum planlanmıştır. İlk oturum, besin öğeleri, besin grupları, yeterli-dengeli beslenme, BD/BB ve besin-ilaç etkileşimlerini içermektedir. Besin öğeleri tanıtıldıktan sonra, besin grupları açıklanmıştır. Sağlıklı beslenmenin önemi ve bileşenleri ile besin takviyeleri/bitkisel besinlerin sağlık çalışanlarına danışılmadan kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Sunumun ikinci bölümü, COVID-19 için beslenme önerileri ile başlamıştır. Vitamin ve minerallerin tanıtımı ve BD/BB'nin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisindeki etkinliği ile devam etmiştir. Son olarak, sunum özetlenmiş ve yeterli-dengeli beslenme vurgulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Ağustos ile Aralık 2021 tarihleri arasında Türkiye'de "SurveyMonkey" programı ve "Zoom" video iletişim uygulaması aracılığıyla çevrimiçi anket kullanılarak toplanmıştır. Uygun olan katılımcılar, araştırmacılar tarafından sosyal medya (Instagram, Twitter, Facebook ve WhatsApp) aracılığıyla çalışmaya davet edilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler, IBM SPSS 25.0 yazılımı (Armonk, NY: IBM Corp) kullanılarak analiz edilmiştir. Sürekli değişkenler, ortalama ve standart sapma olarak gösterilmiş, kategorik değişkenler ise frekanslar ve yüzdeler olarak gösterilmiştir. Nicel verilerin normal dağılımı, Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak değerlendirilmiştir. Grupların müdahale öncesi ve sonrasındaki karşılaştırılması, kategorik değişkenler için McNemar testi ve sayısal değişkenler için Bağımlı Örneklem t-testi ile gerçekleştirilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, eğitim müdahalesi COVID-19 karantinası nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak, katılımcıların çoğu genç ve kadındır. Son olarak, çalışmaya sağlık çalışanı olarak esas katılım sağlayan meslekler; hemşire, diyetisyen ve ebelerdir. Doktor, eczacı ve fizyoterapistlere çok az sayıda ulaşılabilmektedir. Bu meslekler dışında diğer sağlık meslek mensuplarına ulaşılamamıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma, Gözlemsel Çalışmaların Raporlanmasını Güçlendirme (STROBE) beyanına uygun olarak bildirilmiştir. Bu çalışma, Helsinki Bildirgesi ilkelerine göre gerçekleştirilmiş olup, insan denekleri içeren tüm prosedürler Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (Kayıt numarası: GO 21/129, Tarih: 19/01/2021). Tüm katılımcılardan yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya toplamda 226 kişi katılmıştır. Ön test-son testleri tamamlamayan, müdahaleye katılmayan ve/veya 18 yaşından küçük veya 65 yaşından büyük olanlar çalışma dışı bırakıldıktan sonra, 106 sağlık çalışanı ve 110 sağlık çalışanı olmayan birey çalışmayı tamamlamıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 29.5 ± 12.49 yıl olup; %84.7'si kadındır. Katılımcıların %25.5'i daha önce COVID-19 geçirmiş, %89.8'i COVID-19'a karşı aşılanmıştır.

Sağlık çalışanlarının çoğunluğunu diyetisyenler (%34.9) ve ebeler (%32.1) oluşturmaktadır.

Sağlık çalışanı olmayanların çoğunluğu (%63.6) en az lise diplomasına sahiptir (Tablo 1).

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri (n=216)

Özellikler	Sağlık çalışanları (n= 106)	Sağlık çalışanı olmayanlar (n= 110)	Toplam (n=216)
Yaş (yıl) (Ortalama ± SS)	25.3 ± 4.37	33.5 ± 15.99	29.5 ± 12.49
Cinsiyet			
Kadın	93 (87.7)	90 (81.8)	183 (84.7)
Erkek	13 (12.3)	20 (18.2)	33 (15.3)
COVID-19 geçirme durumu			
Evet	23 (21.7)	32 (29.1)	55 (25.5)
Hayır	83 (78.3)	78 (70.9)	161 (74.5)
Aşı yaptıırma durumu			
Evet	98 (92.5)	96 (87.3)	194 (89.8)
Hayır	8 (7.5)	14 (12.7)	22 (10.2)
Sağlık çalışanlarının meslek dağılımları			
Hemşire	28 (26.4)	--	28 (13)
Diyetisyen	37 (34.9)	--	37 (17.1)
Ebe	34 (32.1)	--	34 (15.7)
Diğer sağlık çalışanı (doktor, eczacı, fizyoterapist)	7 (6.6)	--	7 (3.2)
Sağlık çalışanı olmayanların meslek dağılımları			
Ev hanımı	-	36 (32.7)	36 (32.7)
İşçi	-	26 (23.7)	26 (23.7)
Öğrenci	-	45 (40.9)	45 (40.9)
Diğer (memur/emekli)	-	3 (2.7)	3 (2.7)
Eğitim durumu			
Okuryazar	-	7 (6.4)	7 (3.2)
İlköğretim	-	33 (30.0)	33 (15.3)
Lise	-	48 (43.6)	48 (22.2)
Lisans	106 (100.0)	22 (20.0)	128 (59.3)

SS: Standart sapma

Sağlık çalışanlarının COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde BD/BB hakkındaki bilgisi müdahale öncesi (Ö) ve sonrası (S) durumu Tablo 2'de gösterilmektedir. Müdahale sonrasında 7 sorudan 5'ine doğru cevap verenlerin oranı önemli ölçüde artmıştır ($p<0.001$). Yeterli ve dengeli beslenmenin tüm vitamin ve mineral ihtiyaçlarını karşıladığını bilenlerin oranı, müdahaleden sonra %76.4'ten %91.5'e yükselmiştir ($p<0.001$). Müdahale sonrasında, zencefil-COVID-19 ilaç etkileşimleri hakkındaki bilgi oranında (Ö: %40.6, S: %71.7; $p<0.001$) ve vitamin D seviyeleri ile COVID-19 arasındaki ilişki hakkındaki bilgi oranında (Ö: %52.8, S: %81.1; $p<0.001$) önemli bir iyileşme gözlenmiştir. Sağlık çalışanlarının toplam bilgi puanları, müdahaleden önce 5.5 ± 2.29 iken, müdahaleden sonra 7.9 ± 2.08 'e yükselmiştir ($p<0.001$).

Tablo 2

Sağlık Çalışanlarının Beslenme Eğitim Öncesi ve Sonrası Doğru Cevap Dağılımı (n=106)

Sorular	Eğitim öncesi (n=106)		Eğitim sonrası (n=106)		Test ^a p
	Sayı	%	Sayı	%	
Yeterli-dengeli beslenme ile sağlıklı bir birey tüm vitamin-mineral ihtiyaçlarını karşılayabilir	81	76.4	97	91.5	<0.001
Kurkumin kullanımı COVID-19 hastalığında kullanılan ilaçlarla etkileşime geçerek etkinliklerini bozabilir	40	37.7	76	71.7	<0.001
Gingerol kullanımı COVID-19 hastalığında kullanılan ilaçlarla etkileşime geçerek etkinliklerini bozabilir	43	40.6	76	71.7	<0.001
Düşük D vitamini düzeyi COVID-19 hastalığıyla ilişkilidir	56	52.8	86	81.1	<0.001
COVID-19'dan korunma amaçlı bitkisel besinler herkese önerilebilir	76	71.7	85	80.2	0.124
COVID-19'u tek başına engelleyebilecek veya tedavi edebilecek herhangi bir besin yoktur	102	96.2	103	97.2	1.000
COVID-19'dan korunma amaçlı bireylere multivitamin takviyesi önerilebilir	10	9.4	61	57.5	<0.001
Toplam Puan (Ortalama + SS)	5.5 ± 2.29		7.9 ± 2.08		<0.001

SS: Standart sapma

^a Kategorik değişkenler için McNemar's testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenler için bağımlı örneklem t-testi kullanılmıştır.

Sağlık çalışanı olmayanların COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde beslenme, BD/BB ile ilgili sorulara doğru cevap verme yüzdeleri Tablo 3'te verilmiştir. Müdahaleden sonra 10 sorudan 7'sine doğru cevap verme oranı önemli ölçüde artmıştır. Sağlıklı bir bireyin yeterli ve dengeli bir diyetle BD kullanmaya ihtiyaç duymadığını bilen katılımcıların oranı, müdahaleden sonra %58.2'den %82.7'ye yükselmiştir ($p<0.001$). Şeker hastalığı, hipertansiyonu olan ve ilaç kullanan bireylerin BD/BB kullanırken dikkatli olmaları gerektiğini bilen katılımcıların oranı, müdahaleden sonra önemli ölçüde artmıştır (Ö: 90%, S: 98.2%, $p=0.012$; Ö: 87.3%, S: 98.2%, $p<0.001$; ve Ö: 90.9%, S: 99.1%, $p=0.012$, sırasıyla). Sağlık çalışanı olmayanların toplam bilgi puanları müdahaleden sonra 8.3 ± 1.46 'dan 9.4 ± 0.88 'e yükselmiştir ($p<0.001$).

Tablo 3

Sağlık Çalışanı Olmayanların Beslenme Eğitim Öncesi ve Sonrası Doğru Cevap Dağılımı

Sorular	Eğitim öncesi (n=110)		Eğitim sonrası (n=110)		Test ^a p
	Sayı	%	Sayı	%	
Yeterli-dengeli beslenme ile sağlıklı bir bireyin besin destek ürünleri kullanımına ihtiyacı yoktur	64	58.2	91	82.7	<0.001
Yeterli-dengeli beslenme ile sağlıklı bir birey tüm vitamin-mineral ihtiyaçlarını karşılayabilir	78	70.9	93	84.5	0.009
Vitamin-mineraller bağışıklığı güçlendirirler	103	93.6	106	96.4	0.453
Süt ve ürünleri proteinden zengindir	95	86.4	107	97.3	<0.001
Besin destek ürünleri fazla tüketildiğinde vücut için zararlı hale gelebilir	104	94.5	109	99.1	0.125
Şeker hastalığı olanlar besin destek ürünleri/bitkisel besinler kullanırken dikkat etmelidir	99	90.0	108	98.2	0.012
Yüksek tansiyonu olanlar besin destek ürünleri/bitkisel besinler kullanırken dikkat etmelidir	96	87.3	108	98.2	<0.001
İlaç kullanan bireyler besin destek ürünleri/bitkisel besinler kullanırken dikkat etmelidir	100	90.9	109	99.1	0.012
Yeterli ve dengeli beslenme COVID-19'dan korunmada etkilidir	77	70.0	95	86.4	0.004
COVID-19'u tek başına engelleyebilecek veya tedavi edebilecek herhangi bir besin yoktur	101	91.8	105	95.5	0.424
Toplam puan (Ortalama + SS)	8.3 ± 1.46		9.4 ± 0.88		<0.001

SS: Standart sapma

^a Kategorik değişkenler için McNemar's testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenler için bağımlı örneklem t-testi kullanılmıştır.

Katılımcıların BD/BB'nin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisi için etkili olduğu ile ilgili inanışları, müdahaleden sonra önemli ölçüde azalmıştır (Tablo 4). COVID-19'un önlenmesi için, müdahaleden sonra sağlık çalışanları arasında vitamin C'nin (Ö: %93.4, S: %37.7; $p<0.001$) ve vitamin D'nin (Ö: %89.6, S: %50.0; $p<0.001$) etkili olduğuna inanmada daha keskin bir düşüş görülmüştür. Ayrıca, soğan (Ö: %78.3, S: %33.0; $p<0.001$) ve sarımsak (Ö: %83, S: %36.8; $p<0.001$) gibi bitkisel besinlerin etkinliğine inanan bireylerin oranında da önemli ölçüde azalma saptanmıştır. Sağlık çalışanı olmayanlar arasında, COVID-19'un önlenmesinde C vitamininin (Ö: %77.3, S: %41.8; $p<0.001$) ve D vitamininin (Ö: %72.7, S: %40.0; $p<0.001$) etkinliğine inanan katılımcıların yüzdesi önemli ölçüde azalmıştır. Benzer sonuçlar, selenyum (Ö: %56.4, S: %34.5; $p<0.001$), zerdeçal (Ö: %74.5, S: %32.7; $p<0.001$) ile propolis (Ö: %78.2, S: %29.1; $p<0.001$) gibi bitkisel besinler için de elde edilmiştir.

C vitamininin COVID-19 tedavisinde etkili olduğuna inananların yüzdesi hem sağlık çalışanları (Ö: %75.5, S: %17.9; $p<0.001$) hem de sağlık çalışanı olmayanlar (Ö: %76.4, S: %30.9; $p<0.001$) arasında azalmıştır. Benzer şekilde, D vitamininin etkili olduğuna ilişkin inançlar hem sağlık çalışanları (Ö: %75.5, S: %25.5; $p<0.001$) hem de sağlık çalışanı olmayanlar (Ö: %73.6, S: %30.9; $p<0.001$) arasında önemli ölçüde azalmıştır. Sağlık çalışanları arasında, çinkonun etkili olduğuna ilişkin inanışlarda (Ö: %52.8, S: %17.0; $p<0.001$) müdahaleden sonra anlamlı olarak azalma saptanmıştır. Benzer şekilde, soğan (Ö: %51.9, S: %13.2; $p<0.001$) ve propolis (Ö: %50.9, S: %16.0; $p<0.001$) gibi bitkisel besinlere ilişkin inançlar da önemli ölçüde azalmıştır. Sağlık çalışanı olmayanlar için de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çinkonun etkili olduğuna ilişkin inanan bireyler ile (Ö: %67.3, S: %20.9; $p<0.001$), sarımsak (Ö: %71.8, S: %25.5; $p<0.001$) ve zencefilin (Ö: %73.6, S: %26.4; $p<0.001$) etkili olduğuna inanan bireylerin oranında müdahaleden sonra önemli ölçüde düşüş görülmüştür.

Tablo 4

Katılımcıların COVID-19'un Önlenmesi ve Tedavisinde BD/BB'ye Yönelik Beslenme Eğitim Öncesi ve Sonrası Pozitif İnanışlarının Dağılımı (n=216)

Korumada etkili olduğuna inanılanlar	Sağlık Çalışanları (n,%) (n=106)			Sağlık Çalışanı Olmayanlar (n,%) (n=110)		
	Eğitim öncesi	Eğitim sonrası	Test ^a p	Eğitim öncesi	Eğitim sonrası	Test ^a p
C vitamini	99 (93.4)	40 (37.7)	<0.001	85 (77.3)	46 (41.8)	<0.001
D vitamini	95 (89.6)	53 (50.0)	<0.001	80 (72.7)	44 (40.0)	<0.001
Çinko	74 (69.8)	41 (38.7)	<0.001	77 (70.0)	38 (34.5)	<0.001
Selenyum	62 (58.5)	42 (39.6)	0.018	62 (56.4)	38 (34.5)	<0.001
Omega-3	86 (81.1)	43 (40.6)	<0.001	78 (70.9)	51 (46.4)	<0.001
Soğan	83 (78.3)	35 (33.0)	<0.001	83 (75.5)	36 (32.7)	<0.001
Sarımsak	88 (83.0)	39 (36.8)	<0.001	86 (78.2)	35 (31.8)	<0.001
Zencefil	85 (80.2)	44 (41.5)	<0.001	89 (80.9)	36 (32.7)	<0.001
Zerdeçal	83 (78.3)	41 (38.7)	<0.001	82 (74.5)	36 (32.7)	<0.001
Propolis	81 (76.4)	42 (39.6)	<0.001	86 (78.2)	32 (29.1)	<0.001
Tedavide etkili olduğuna inanılanlar	Sağlık Çalışanları (n,%) (n=106)			Sağlık Çalışanı Olmayanlar (n,%) (n=110)		
	Eğitim öncesi	Eğitim sonrası	Test ^a p	Eğitim öncesi	Eğitim sonrası	Test ^a p
C vitamini	80 (75.5)	19 (17.9)	<0.001	84 (76.4)	34 (30.9)	<0.001
D vitamini	80 (75.5)	27 (25.5)	<0.001	81 (73.6)	34 (30.9)	<0.001
Çinko	56 (52.8)	18 (17.0)	<0.001	74 (67.3)	23 (20.9)	<0.001
Selenyum	50 (47.2)	21 (19.8)	<0.001	57 (51.8)	24 (21.8)	<0.001
Omega-3	65 (61.3)	23 (21.7)	<0.001	78 (70.9)	43 (39.1)	<0.001
Soğan	55 (51.9)	14 (13.2)	<0.001	76 (69.1)	29 (26.4)	<0.001
Sarımsak	61 (57.5)	16 (15.1)	<0.001	79 (71.8)	28 (25.5)	<0.001
Zencefil	57 (53.8)	29 (27.4)	<0.001	81 (73.6)	29 (26.4)	<0.001
Zerdeçal	51 (48.1)	28 (26.4)	<0.001	76 (69.1)	29 (26.4)	<0.001
Propolis	54 (50.9)	17 (16.0)	<0.001	77 (70.0)	26 (23.6)	<0.001

^a McNemar's testi kullanılmıştır.

TARTIŞMA

Çalışmalar, COVID-19 pandemisi sırasında BD/BB'nin yüksek oranda önerildiğini, ancak bunların kullanımıyla ilgili sağlık çalışanlarının yeterli bilgilerinin bulunmayabileceğini ortaya koymuştur (Altamimi ve ark., 2021; Bukic ve ark., 2018; Waddington ve ark., 2015). Bu nedenle, BD/BB'nin doğru kullanıma ve bu ürünlerle ilgili bilgi düzeyinin artırılmasına ilişkin sağlık çalışanlarına eğitim verilmesi son derece önemlidir (Rittenhouse ve ark., 2020). Bu çalışmanın amacı, BD/BB kullanımını önleme ve tedavi etme konusundaki bilgi ve inanışları değerlendirmek ve uygun BD/BB kullanımını teşvik etmeyi amaçlayan bir beslenme eğitimi müdahalesinin etkinliğini ölçmektir.

Bu çalışmada beslenme müdahalesi sonrasında, yeterli ve dengeli beslenmenin tüm vitamin ve mineral ihtiyaçlarını sağladığını bilen sağlık çalışanlarının yüzdesinin, %76.4'ten %91.5'e anlamlı bir şekilde arttığını bulmuştur ($p<0.001$). Benzer şekilde, bir çalışmada yeterli ve dengeli beslenmenin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisinde etkili olduğuna inanan diyetisyenlerin oranının %88.9 olduğu gösterilmiştir (Kamarli Altun ve ark., 2021). Bazı çalışmalar, sağlık çalışanlarının BD/BB hakkında düşük ile orta düzeyde bilgi sahibi olduğunu ve ek eğitime ihtiyaç duyulabileceğini bildirmiştir (Altamimi ve ark., 2021; Fijan ve ark., 2019; Lederman ve ark., 2009a; Rittenhouse ve ark., 2020). Literatür bulgularına paralel şekilde, bu çalışma, sağlık çalışanlarının toplam bilgi puanlarının başlangıçta orta düzeyde olduğunu (5.5 ± 2.29) ancak beslenme müdahalesi sonrasında önemli ölçüde arttığını göstermiştir (7.9 ± 2.08) ($p<0.001$). Ayrıca, kurkumin-COVID-19 ilaç etkileşimi, gingerol-COVID-19 ilaç etkileşimi ve COVID-19'de multivitamin takviyesi ile ilgili doğru cevapların yüzdesi başlangıçta orta düzeyde yer alırken, eğitim müdahalesinden sonra anlamlı bir şekilde artmıştır ($p<0.001$).

Bu çalışma, başlangıçta sağlık çalışanı olmayanların %90.9'unun BD/BB'yi ilaçlarla birlikte kullanırken dikkatli olmanın öneminin farkında olduğunu ortaya koymuştur. Eğitim müdahalesinin ardından bu yüzde %99.1'e yükselmiştir ($p=0.012$). Benzer şekilde, bir çalışma,

katılımcıların çoğunun belirli ilaçlarla birlikte bitkisel ürünleri kullanmanın potansiyel tehlikelerinin farkında olduğunu bulmuştur (El Khoury ve ark., 2016). Bu çalışmada, sağlık çalışanı olmayanların toplam bilgi puanları başlangıçta 8.3 ± 1.46 iken, eğitim müdahalesinden sonra anlamlı bir şekilde 9.4 ± 0.88 'e yükselmiştir ($p < 0.001$). Bununla birlikte, bir çalışma genel nüfus arasında BD hakkında düşük bilgi düzeyini rapor etmiştir (Karbownik ve ark., 2021). Aksine, farklı bir çalışma, katılımcıların BB hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu bulmuştur (Yeong & Choong, 2017). Çalışmamızdaki yüksek bilgi puanlarının, sağlık çalışanı olmayanların yüksek eğitim seviyesine atfedilebilir.

Diyetisyenlerin dahil edildiği bir çalışmada, neredeyse tamamının (%94.5) BD kullanımını önerdiği ve neredeyse yarısının (%46.1) COVID-19'u önlemenin bir yolu olarak BB tüketmeyi önerdiği bulunmuştur (Kamarli Altun ve ark., 2021). Sağlık çalışanı olmayanlar arasında, birkaç çalışma, insanların reçeteli ilaçlara kıyasla BB'ye daha olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu göstermiştir (Barry, 2018; El Khoury ve ark., 2016). Örneğin, bir çalışma, katılımcıların üçte birinden fazlasının sarımsağın COVID-19'u önleyebileceğine inandığını bulmuştur (Alyami ve ark., 2020). Ancak, başka bir çalışma, çoğu katılımcının BD ve BB'nin güvenliği konusunda endişeli olduğunu, reçeteli ilaçlarla etkileşime girebileceğinden korktuklarını ortaya koymuştur (Puścion-Jakubik ve ark., 2021). Önceki çalışmalar gibi, kendi çalışmamızda hem sağlık çalışanlarının hem de sağlık çalışanı olmayanların COVID-19'u önlemede BD/BB'nin etkililiği konusundaki inanışlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak, müdahaleden sonra bu inanışların katılımcılar arasında önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir ($p < 0.001$).

COVID-19 tedavisinde BD/BB'nin etkinliği konusundaki inanışlar incelendiğinde, bir çalışma sağlık çalışanlarının genellikle BD ve BB kullanımına olumlu bir tutum sergilediğini bulmuştur (Lederman ve ark., 2009b). Bununla birlikte, başka bir çalışma, diyetisyenlerin ilaçlarla potansiyel etkileşimler nedeniyle BD kullanımına karşı tereddütte olduğunu ortaya

koymuştur (Marx ve ark., 2016). Bir çalışmada sağlık çalışanı olmayanlar arasında, katılımcıların yarısından fazlasının (%62.7) narenciye meyvelerinde bulunan C vitamini ile COVID-19'u tedavi edebileceğini düşündüğü bulunmuştur (Alyami ve ark., 2020). Benzer şekilde, kendi çalışmamız hem sağlık çalışanları hem de sağlık çalışanı olmayanların COVID-19 tedavisinde BD/BB'nin etkisi konusunda güçlü pozitif inanışlara sahip olduğunu göstermiştir. Ancak, müdahaleden sonra katılımcılar arasındaki bu inanışların önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir ($p<0.001$).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Pandemi sürecinde, hastalık üzerine BD/BB'nin etkililiği hakkındaki inanışlar öncesi döneme kıyasla farklılaşmış ve kullanımlarında bir artış gözlemlenmiştir. Ancak gereksiz yan etkilerin artmasından dolayı bilinçsizce BD/BB kullanımından kaçınılmalıdır. Bu çalışmada, bireyler COVID-19'un önlenmesi ve tedavisi için BD/BB kullanımı konusunda olumlu inanışlara sahip bulunmuştur. Aynı zamanda sağlık çalışanlarının besin-ilaç etkileşimleri konusunda orta düzeyde bilgi sahibi olduğu da ortaya konulmuştur. Bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma beslenme eğitimi müdahalesini içeren bir çevrimiçi sunumla gerçekleştirmiştir. Sonuçlar, bu müdahalenin eğitim sonrası katılımcıların bilgi düzeyini önemli ölçüde artırdığını ve BD/BB'nin COVID-19'un önlenmesi ve tedavisindeki etkinliği konusunda olumlu inanışlara sahip katılımcıların yüzdesini azalttığını göstermiştir. Bu nedenle toplumda hem sağlık çalışanları hem de sağlık çalışanı olmayan bireyler arasında COVID-19'da BD/BB'nin etkisi konusunda bilinç düzeyini artırmak için beslenme eğitimi çok önemlidir. Gelecekteki çalışmalar, BD/BB'ye yönelik bireylerin pozitif inanışlarının potansiyel zararlı etkilerini önlemeye yönelik farklı eğitim materyalleri geliştirmeye odaklanabilir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'ndan etik kurul izni alınmıştır (Kayıt numarası: GO 21/129, Tarih: 19/01/2021).

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: ŞK, ZG; Tasarım: ŞK, ZG; Veri toplama: ŞK; Veri işleme: ŞK, ZG; Analiz ve/veya yorum: ŞK, ZG; Kaynak tarama: ŞK; Makalenin yazımı: ŞK, ZG; Eleştirel inceleme: ŞK, ZG.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ

Dış bağımsız.

KAYNAKLAR

- Acar Tek N, & Pekcan, G. (2008). *Besin destekleri kullanılmalı mı?* Klas Yayınları.
- Adams, K. K., Baker, W. L., & Sobieraj, D. M. (2020). Myth busters: Dietary supplements and COVID-19. *Annals of Pharmacotherapy*, 54(8), 820-826.
<https://doi.org/10.1177/1060028020928052>
- AlNajrany, S. M., Asiri, Y., Sales, I., & AlRuthia, Y. (2021). The commonly utilized natural products during the COVID-19 pandemic in Saudi Arabia: A cross-sectional online survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4688.
<https://doi.org/10.3390/ijerph18094688>
- Altamimi, M., Hamdan, M., Badrasawi, M., & Allahham, S. (2021). Knowledge, attitudes and practices related to dietary supplements among a group of Palestinian pharmacists. *Sultan Qaboos University Medical Journal*, 21(4), 613-620.
<https://doi.org/10.18295/squmj.4.2021.029>
- Alyami, H. S., Orabi, M. A. A., Aldhabbah, F. M., Alturki, H. N., Aburas, W. I., Alfayez, A. I., Alharbi, A. S., Almasuood, R. A., & Alsuhaibani, N. A. (2020). Knowledge about

- COVID-19 and beliefs about and use of herbal products during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study in Saudi Arabia. *Saudi Pharmaceutical Journal*, 28(11), 1326-1332. <https://doi.org/10.1016/j.jsps.2020.08.023>
- Ang, L., Song, E., Lee, H. W., & Lee, M. S. (2020). Herbal medicine for the treatment of coronavirus disease 2019 (COVID-19): A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of Clinical Medicine*, 9(5), 1583. <https://doi.org/10.3390/jcm9051583>
- Bachevski, D., Damevska, K., Simeonovski, V., & Dimova, M. (2020). Back to the basics: Propolis and COVID-19. *Dermatologic Therapy*, 33(4), e13780. <https://doi.org/10.1111/dth.13780>
- Badary, O. A., Hamza, M. S., & Tikamdas, R. (2021). Thymoquinone: A promising natural compound with potential benefits for COVID-19 prevention and cure. *Drug Design Development Therapy*, 15, 1819-1833. <https://doi.org/10.2147/dddt.S308863>
- Baladia, E., Pizarro, A. B., Ortiz-Muñoz, L., & Rada, G. (2020). Vitamin C for COVID-19: A living systematic review. *Medwave*, 20(6), e7978. <https://doi.org/10.5867/medwave.2020.06.7978>
- Barry, A. R. (2018). Patients' perceptions and use of natural health products. *Canadian Pharmacist Journal*, 151(4), 254-262. <https://doi.org/10.1177/1715163518779409>
- Bhamra, S. K., Slater, A., Howard, C., Johnson, M., & Heinrich, M. (2017). The use of traditional herbal medicines amongst south Asian diasporic communities in the UK. *Phytotherapy Research*, 31(11), 1786-1794. <https://doi.org/10.1002/ptr.5911>
- Bukic, J., Rusic, D., Bozic, J., Zekan, L., Leskur, D., Seselja Perisin, A., & Modun, D. (2018). Differences among health care students' attitudes, knowledge and use of dietary supplements: a cross-sectional study. *Complementary Therapies in Medicine*, 41, 35-40. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2018.09.005>

- Cawood, A. L., Walters, E. R., Smith, T. R., Sipaul, R. H., & Stratton, R. J. (2020). A review of nutrition support guidelines for individuals with or recovering from COVID-19 in the community. *Nutrients*, 12(11), 3230. <https://doi.org/10.3390/nu12113230>
- Chen, J., Mei, K., Xie, L., Yuan, P., Ma, J., Yu, P., Zhu, W., Zheng, C., & Liu, X. (2021). Low vitamin D levels do not aggravate COVID-19 risk or death, and vitamin D supplementation does not improve outcomes in hospitalized patients with COVID-19: A meta-analysis and GRADE assessment of cohort studies and RCTs. *Nutrition Journal*, 20(1), 89. <https://doi.org/10.1186/s12937-021-00744-y>
- Chiodini, I., Gatti, D., Soranna, D., Merlotti, D., Mingiano, C., Fassio, A., Adami, G., Falchetti, A., Eller-Vainicher, C., Rossini, M., Persani, L., Zambon, A., & Gennari, L. (2021). Vitamin D status and SARS-CoV-2 infection and COVID-19 clinical outcomes. *Frontiers Public Health*, 9, 736665. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.736665>
- De Smet, D., De Smet, K., Herroelen, P., Gryspeerd, S., & Martens, G. A. (2021). Serum 25(OH)D level on hospital admission associated with COVID-19 stage and mortality. *American Journal of Clinical Pathology*, 155(3), 381-388. <https://doi.org/10.1093/ajcp/aqaa252>
- Dehghan, M., Ghanbari, A., Ghaedi Heidari, F., Mangolian Shahrabaki, P., & Zakeri, M. A. (2022). Use of complementary and alternative medicine in general population during COVID-19 outbreak: A survey in Iran. *Journal of Integrative Medicine*, 20(1), 45-51. <https://doi.org/10.1016/j.joim.2021.11.004>
- Djaoudene, O., Romano, A., Bradai, Y. D., Zebiri, F., Ouchene, A., Yousfi, Y., Amrane-Abider, M., Sahraoui-Remini, Y., & Madani, K. (2023). A global overview of dietary supplements: regulation, market trends, usage during the covid-19 pandemic, and health effects. *Nutrients*, 15(15), 3320. <https://doi.org/10.3390/nu15153320>

- Donma, M. M., & Donma, O. (2020). The effects of allium sativum on immunity within the scope of COVID-19 infection. *Medical Hypotheses*, 144, 109934. <https://doi.org/10.1016/j.mehy.2020.109934>
- El Khoury, G., Ramadan, W., & Zeeni, N. (2016). Herbal products and dietary supplements: A cross-sectional survey of use, attitudes, and knowledge among the Lebanese population. *Journal of Community Health*, 41(3), 566-573. <https://doi.org/10.1007/s10900-015-0131-0>
- Fijan, S., Frauwallner, A., Varga, L., Langerholc, T., Rogelj, I., Lorber, M., Lewis, P., & Povalej Bržan, P. (2019). Health professionals' knowledge of probiotics: An international survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(17), 3128. <https://doi.org/10.3390/ijerph16173128>
- Gupta, S., Singh, V., Varadwaj, P. K., Chakravartty, N., Katta, A., Lekkala, S. P., Thomas, G., Narasimhan, S., Reddy, A. R., & Reddy Lachagari, V. B. (2022). Secondary metabolites from spice and herbs as potential multitarget inhibitors of SARS-CoV-2 proteins. *Journal of Biomolecular Structure and Dynamics*, 40(5), 2264-2283. <https://doi.org/10.1080/07391102.2020.1837679>
- Hilleman, D. E., Teply, R., & Packard, K. A. (2020). Knowledge, perceptions, and patterns of fish oil use in cardiac patients. *Journal of Pharmacy Practice*, 33(5), 580-585. <https://doi.org/10.1177/0897190018824485>
- Hu, B., Huang, S., & Yin, L. (2021). The cytokine storm and COVID-19. *Journal of Medical Virology*, 93(1), 250-256. <https://doi.org/10.1002/jmv.26232>
- Iddir, M., Brito, A., Dingeo, G., Fernandez Del Campo, S. S., Samouda, H., La Frano, M. R., & Bohn, T. (2020). Strengthening the immune system and reducing inflammation and oxidative stress through diet and nutrition: Considerations during the COVID-19 crisis. *Nutrients*, 12(6), 1562. <https://doi.org/10.3390/nu12061562>

- Islam, M. T., Sarkar, C., El-Kersh, D. M., Jamaddar, S., Uddin, S. J., Shilpi, J. A., & Mubarak, M. S. (2020). Natural products and their derivatives against coronavirus: A review of the non-clinical and pre-clinical data. *Phytotherapy Research*, 34(10), 2471-2492. <https://doi.org/10.1002/ptr.6700>
- Jain, A., Chaurasia, R., Sengar, N. S., Singh, M., Mahor, S., & Narain, S. (2020). Analysis of vitamin D level among asymptomatic and critically ill COVID-19 patients and its correlation with inflammatory markers. *Scientific Reports*, 10(1), 20191. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-77093-z>
- Jin, D., An, X., Zhang, Y., Zhao, S., Duan, L., Duan, Y., Lian, F., & Tong, X. (2021). Potential Mechanism Prediction of Herbal Medicine for Pulmonary Fibrosis Associated with SARS-CoV-2 Infection Based on Network Analysis and Molecular Docking. *Frontiers Pharmacology*, 12, 602218. <https://doi.org/10.3389/fphar.2021.602218>
- Joshi, C., Chaudhari, A., Joshi, C., Joshi, M., & Bagatharia, S. (2022). Repurposing of the herbal formulations: molecular docking and molecular dynamics simulation studies to validate the efficacy of phytochemicals against SARS-CoV-2 proteins. *Journal of Biomolecular Structure and Dynamics*, 40(18), 8405-8419. <https://doi.org/10.1080/07391102.2021.1922095>
- Kamarli Altun, H., Karacil Ermumcu, M. S., & Seremet Kurklu, N. (2021). Evaluation of dietary supplement, functional food and herbal medicine use by dietitians during the COVID-19 pandemic. *Public Health Nutrition* 24(5), 861-869. <https://doi.org/10.1017/s1368980020005297>
- Karbownik, M. S., Horne, R., Paul, E., Kowalczyk, E., & Szemraj, J. (2021). Determinants of knowledge about dietary supplements among polish internet users: Nationwide cross-sectional study. *Journal of Medical Internet Research*, 23(4), e25228. <https://doi.org/10.2196/25228>

- Karbownik, M. S., Paul, E., Nowicka, M., Nowicka, Z., Kowalczyk, R. P., Kowalczyk, E., & Pietras, T. (2019). Knowledge about dietary supplements and trust in advertising them: Development and validation of the questionnaires and preliminary results of the association between the constructs. *PLoS One*, *14*(6), e0218398. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218398>
- Lederman, V. G., Huffman, F. G., & Enrione, E. B. (2009a). Knowledge of Florida nurses and dietitians regarding dietary supplements. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, *15*(1), 38-43. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2008.10.006>
- Lederman, V. G., Huffman, F. G., & Enrione, E. B. (2009b). Practices, attitudes, and beliefs regarding dietary supplements among Florida's dietitians and nurses. *Journal of Dietary Supplements*, *6*(2), 124-142. <https://doi.org/10.1080/19390210902861833>
- Li, S., Cheng, C. S., Zhang, C., Tang, G. Y., Tan, H. Y., Chen, H. Y., Wang, N., Lai, A. Y., & Feng, Y. (2021). Edible and herbal plants for the prevention and management of COVID-19. *Frontiers Pharmacology*, *12*, 656103. <https://doi.org/10.3389/fphar.2021.656103>
- Marx, W., Kiss, N., McKavanagh, D., & Isenring, E. (2016). Attitudes, beliefs and behaviours of Australia dietitians regarding dietary supplements: A cross-sectional survey. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, *25*, 87-91. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2016.09.002>
- Mentella, M. C., Scaldaferri, F., Gasbarrini, A., & Miggiano, G. A. D. (2021). The role of nutrition in the COVID-19 pandemic. *Nutrients*, *13*(4), 1093. <https://doi.org/10.3390/nu13041093>
- Mohsen, H., Yazbeck, N., Al-Jawaldeh, A., Bou Chahine, N., Hamieh, H., Mourad, Y., Skaiki, F., Salame, H., Salameh, P., & Hoteit, M. (2021). Knowledge, attitudes, and practices related to dietary supplementation, before and during the COVID-19 pandemic: Findings

- from a Cross-sectional survey in the Lebanese Population. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), 8856.
- Moscatelli, F., Sessa, F., Valenzano, A., Polito, R., Monda, V., Cibelli, G., Villano, I., Pisanelli, D., Perrella, M., Daniele, A., Monda, M., Messina, G., & Messina, A. (2021). COVID-19: Role of nutrition and supplementation. *Nutrients*, 13(3), 976. <https://doi.org/10.3390/nu13030976>
- Padhi, S., Suvankar, S., Panda, V. K., Pati, A., & Panda, A. K. (2020). Lower levels of vitamin D are associated with SARS-CoV-2 infection and mortality in the Indian population: An observational study. *International Immunopharmacology*, 88, 107001. <https://doi.org/10.1016/j.intimp.2020.107001>
- Pereira, M., Dantas Damascena, A., Galvão Azevedo, L. M., de Almeida Oliveira, T., & da Mota Santana, J. (2022). Vitamin D deficiency aggravates COVID-19: Systematic review and meta-analysis. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 62(5), 1308-1316. <https://doi.org/10.1080/10408398.2020.1841090>
- Puścion-Jakubik, A., Bielecka, J., Grabia, M., Mielech, A., Markiewicz-Żukowska, R., Mielcarek, K., Moskwa, J., Naliwajko, S. K., Soroczyńska, J., Gromkowska-Kępka, K. J., Nowakowski, P., & Socha, K. (2021). Consumption of food supplements during the three COVID-19 waves in Poland—focus on zinc and vitamin D. *Nutrients*, 13(10), 3361.
- Rajagopal, K., Varakumar, P., Baliwada, A., & Byran, G. (2020). Activity of phytochemical constituents of *Curcuma longa* (turmeric) and *Andrographis paniculata* against coronavirus (COVID-19): an in silico approach. *Future Journal of Pharmaceutical Sciences*, 6(1), 104. <https://doi.org/10.1186/s43094-020-00126-x>
- Republic of Turkey Ministry of Health. (2022). *Turkey Nutrition Guide (TÜBER)*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/web-uygulamalarimiz/357.html>

- Rittenhouse, M., Scott, J., & Deuster, P. (2020). Dietary supplements: Knowledge and adverse event reporting practices of department of defense health care providers. *Military Medicine*, 185(11-12), 2076-2081. <https://doi.org/10.1093/milmed/usaa157>
- Schaffer, S. D., Curry, K., & Yoon, S. J. (2016). Herbal supplements used to treat common chronic conditions. *Nurse Practitioner*, 41(11), 26-33. <https://doi.org/10.1097/01.NPR.0000502793.50737.2f>
- Takase, T., Tsugawa, N., Sugiyama, T., Ikesue, H., Eto, M., Hashida, T., Tomii, K., & Muroi, N. (2022). Association between 25-hydroxyvitamin D levels and COVID-19 severity. *Clinical Nutrition ESPEN*, 49, 256-263. <https://doi.org/10.1016/j.clnesp.2022.04.003>
- Thomas, S., Patel, D., Bittel, B., Wolski, K., Wang, Q., Kumar, A., Il'Giovine, Z. J., Mehra, R., McWilliams, C., Nissen, S. E., & Desai, M. Y. (2021). Effect of high-dose zinc and ascorbic acid supplementation vs usual care on symptom length and reduction among ambulatory patients with SARS-CoV-2 Infection: The COVID A to Z Randomized Clinical Trial. *JAMA Network Open*, 4(2), e210369. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2021.0369>
- Tomasa-Irriguible, T. M., & Bielsa-Berrocal, L. (2021). COVID-19: Up to 82% critically ill patients had low Vitamin C values. *Nutrition Journal*, 20(1), 66. <https://doi.org/10.1186/s12937-021-00727-z>
- Valizadeh, H., Abdolmohammadi-Vahid, S., Danshina, S., Ziya Gencer, M., Ammari, A., Sadeghi, A., Roshangar, L., Aslani, S., Esmaeilzadeh, A., Ghaebi, M., Valizadeh, S., & Ahmadi, M. (2020). Nano-curcumin therapy, a promising method in modulating inflammatory cytokines in COVID-19 patients. *International Immunopharmacology*, 89(Pt B), 107088. <https://doi.org/10.1016/j.intimp.2020.107088>
- Varikasuvu, S. R., Thangappazham, B., Vykunta, A., Duggina, P., Manne, M., Raj, H., & Aloori, S. (2022). COVID-19 and Vitamin D (Co-VIVID Study): A systematic review

- and meta-analysis of randomized controlled trials. *Expert Review Anti-Infective Therapy*, 20(6), 907-913. <https://doi.org/10.1080/14787210.2022.2035217>
- Voelkle, M., Gregoriano, C., Neyer, P., Koch, D., Kutz, A., Bernasconi, L., Conen, A., Mueller, B., & Schuetz, P. (2022). Prevalence of micronutrient deficiencies in patients hospitalized with COVID-19: An observational cohort study. *Nutrients*, 14(9), 1862. <https://doi.org/10.3390/nu14091862>
- Waddington, F., Naunton, M., Kyle, G., Thomas, J., Cooper, G., & Waddington, A. (2015). A systematic review of community pharmacist therapeutic knowledge of dietary supplements. *Int J Clin Pharm*, 37(3), 439-446. <https://doi.org/10.1007/s11096-015-0092-5>
- Xing, Y., Zhao, B., Yin, L., Guo, M., Shi, H., Zhu, Z., Zhang, L., He, J., Ling, Y., Gao, M., Lu, H., Mao, E., & Zhang, L. (2021). Vitamin C supplementation is necessary for patients with coronavirus disease: An ultra-high-performance liquid chromatography-tandem mass spectrometry finding. *Journal of Pharmaceutical and Biomedical Analysis*, 196, 113927. <https://doi.org/10.1016/j.jpba.2021.113927>
- Yeong, S. W., & Choong, Y. C. (2017). Knowledge and characteristics of herbal supplement usage among community pharmacy customers in a Malaysian population. *Complementary Therapies in Medicine*, 35, 92-108. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2017.09.005>

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

Sistematiik Derleme/Systematic Review

TÜRKİYE’DE İÇ HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİ ALANINDA TEORİ/MODEL KULLANILARAK YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME¹

EXAMINING POSTGRADUATE THESES USING THEORY/MODEL IN THE FIELD OF INTERNAL MEDICINE NURSING IN TURKEY: A SYSTEMATIC REVIEW

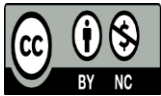
Merve AKINCI ¹ Mehtap GÜNEL ²

¹ Öğr. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Kırıkkale, Türkiye.

² Uzman Hemşire, Etlik Şehir Hastanesi, Kronik Yara ve Diyabetik Ayak Kliniği, Ankara, Türkiye.

	ÖZET	ABSTRACT
Geliş tarihi/ Date of receipt: 02 Kas 2024	Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde yer alan kuram ve modellerin sistematik bir şekilde incelenmesidir. Yükseköğretim Kurulu’nun Ulusal Tez Merkezi veri tabanında, 15 Nisan-15 Ekim 2024 tarihleri arasında “model”, “teori”, “kuram”, “İç Hastalıkları Hemşireliği” anahtar kelimeleri kullanılarak Türkçe olarak bir tarama yapıldı. Tarama sonucunda 1228 tez incelenmiş olup, dahil etme kriterlerine uygun olan 38 tez bu çalışma kapsamında incelendi. Tezlerin 32 (%84.2)’sinin doktora tezi, 6 (%16.8)’sinin yüksek lisans tezi olduğu, doktora tezlerinin 6 (%19.4)’sı Orem Özbakım Eksikliği Teorisi, Yüksek lisans tezlerinin 2 (%28.6)’sinin Roy Adaptasyon Modeli olduğu, doktora tezlerinin 29 (%90.6)’unun hastalar ile, yüksek lisans tezlerinin 5 (%83.3)’inin hastalar ile yapıldığı ve yüksek lisans tezlerinin %50’si 2013-2020, %50’si 2021-2024 yıllarında, doktora tezlerinin %15,7’si 2013-2016, %50’si 2017-2020, %34,3’ü 2021-2024 yılları arasında yapıldığı görülmüştür. İç Hastalıkları Hemşireliği alanında gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde teori ve model kullanımının son yıllarda bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. İç Hastalıkları Hemşireliği alanında teori ve modele dayalı hemşirelik lisansüstü tezlerinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.	This study aims to systematically examine the theories and models included in graduate theses conducted in the field of Internal Medicine Nursing in Turkey. A search was conducted in the National Thesis Center database between April 15 and October 15, 2024, using the Turkish keywords “model,” “theory,” “kuram,” and “Internal Medicine Nursing.” As a result of the search, 1,228 theses were reviewed, and 38 theses meeting the inclusion criteria were analyzed in this study. Among the theses examined, 32 (84.2%) were doctoral theses, and 6 (16.8%) were master’s theses. It was found that 6 (19.4%) of the doctoral theses utilized Orem’s Self-Care Deficit Nursing Theory, while 2 (28.6%) of the master’s theses employed Roy’s Adaptation Model. Additionally, 29 (90.6%) of the doctoral theses and 5 (83.3%) of the master’s theses were conducted with patients. Half (50%) of the master’s theses were completed between 2013-2020, and the other half (50%) between 2021-2024, whereas 15.7% of the doctoral theses were completed between 2013-2016, 50% between 2017-2020, and 34.3% between 2021-2024. It was observed that the use of theories and models in graduate theses conducted in the field of Internal Medicine Nursing has been an increase in recent years. Therefore, it is recommended to support and promote the development of theory- and model-based graduate theses in the field of Internal Medicine Nursing.
Kabul tarihi/Date of acceptance: 10 Oca 2025		
Anahtar kelimeler: İç hastalıkları hemşireliği, Teori, Model		
Keywords: Internal medicine nursing, Theory, Model		
Sorumlu yazar/Corresponding author: pekerm92@gmail.com		

Atf için/To cite: Akıncı, M., & Günel, M. (2025). Türkiye’de iç hastalıkları hemşireliği alanında teori/model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: Sistematiik derleme. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 211-227.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

¹ Bu çalışma, 11-12 Mayıs Ulusal Bütünleşik Hemşirelik Ebelik Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Teori, olguları tanımlayabilme, açıklayabilme, tahmin edebilme veya kontrol edebilmeyi sağlayan, ilişkili önermeler kümesidir (Aliakbari ve ark., 2015). Hemşirelik, teorik temellere ve uygulamalara dayanan bir meslektir. Hemşirelik teorileri, hemşirelerin insan sağlığı süreçlerine dair değerleri ve inançları ortaya çıkararak, hasta bakım planlarının oluşturulması ve pratiğe yön verilmesine katkıda bulunur (Younas & Quennell, 2019). Hemşirelik teorilerinin kavramsal temeli, hemşirelik eğitimi, uygulamaları ve araştırmaları için bir zemin sağlamakta ve bu alanlarda yönlendirici bir rol oynamaktadır (Alligood, 2013). Bakımın planlanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde hemşirelere yol gösteren ve hemşirelik araştırmalarına teorik bir temel sağlayan kuramlar, bakımın sistematik bir şekilde sunulmasında kritik bir rol oynamaktadır (Küçük ve ark., 2023). Bu doğrultuda hemşirelik bilgisi ve girişimlerinin geliştirilmesi, test edilmesi, araştırma sonuçlarının bilimsel bir çerçevede sunulmasını sağlar. Tüm bunlar hemşireliği iş odaklı bir meslek olmaktan çıkararak, hemşirelik rolü ve uygulamalarına odaklanılmasını sağlar (Alligood, 2013; Fawcett, 2005; Smith & Parker, 2019).

Hemşirelik araştırmalarında teori kullanımı hemşirelik modelleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Model, bir mesleğin temel unsurlarını ve bu unsurlar arasındaki mantıksal bağları şematik olarak ifade etmeyi sağlar (Şengün İnan ve ark., 2013). Teori ve modellerin araştırmada etkili kullanımı için planlanan araştırmaya uygun bir model seçilmelidir (Fawcett, 2005; Şengün İnan ve ark., 2013). Sonrasında ilk aşama, model içeriğinin araştırmalarda nasıl uygulanacağını incelemek; ikinci aşama, bu model kullanılarak gerçekleştirilmiş araştırmaların analiz edilmesi, mevcut bilgilerin ve boşlukların belirlenmesi; üçüncü aşama, araştırmanın amacına uygun olarak kavram-teori-girişim yapısını kavramsal modelin rehberliğinde şekillendirmektir. Dördüncü aşama, model içeriği ile araştırma hedefi arasındaki ilişkinin açıklanması, ardından da araştırmanın amacı ile raporunun yazım sürecidir. Son aşama, araştırma bulgularının kavramsal modele dayanarak test edilerek genelleştirildiği aşamadır.

Eğer araştırma bulguları teoriyi destekliyorsa, kavramsal modelin uygulanabilirliği ve kullanılabilirliği kanıtlanmış olur (Alligood, 2013; Karadağ ve ark., 2017).

Literatürde, hemşirelik araştırmalarında teori/model kullanımının sınırlı olduğu vurgulanmakta; hemşire araştırmacıların genellikle araştırma sorunlarını kavramsallaştırmak için teorilere başvurduğu ve bu sayede önerilerin geçerliliğini test ettikleri belirtilmektedir. (Dağhan ve ark., 2022; Dinmez ve ark., 2019; Ede & Uysal, 2021; Özalp, 2024; Pope, 2020). Bununla birlikte, ülkemizde İç Hastalıkları Hemşireliği alanında yapılan teori ve modele dayalı lisansüstü tez çalışmalarını inceleyen çalışmaların sayısı sınırlıdır (Ede & Uysal, 2021; Küçük ve ark., 2023). Özalp ve Avşar'ın hemşirelikte Kuram veya Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezleri inceledikleri çalışmalarında 2018-2022 yıllarında kuram veya modele dayalı 67 tez olduğu, bunların tezlerin %86,56'ı doktora tezi ve %53,73'ü randomize kontrollü araştırma olduğu belirtmiştir (Özalp, 2024). Küçük ve ark.'nın diyabet konulu lisansüstü tezlerde teori ve model kullanımını inceledikleri çalışmalarında 2000-2021 yılları arasında bu kapsamda 18 teze ulaşıldığı, tezlerin %88,9'unun doktora tezi olduğu ve %72,2'si deneysel tasarımla yürütüldüğü belirtilmiştir (Küçük ve ark., 2023). Ede ve Uysal'ın yaptığı çalışmada, Türkiye'deki hemşirelik doktora programlarında teori ve modele dayalı yürütülen tezler incelenmiş olup, 1977-2020 yılları arasında yapılan 204 doktora tezi bu araştırmaya dahil edilmiştir. Anabilim dallarına göre dağılımlarına bakıldığında, bu tezlerin %27,9'unun hemşirelik anabilim dalında, %22,6'sının halk sağlığı hemşireliği anabilim dalında, %15,1'inin kadın sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalında ve %9,8'inin iç hastalıkları hemşireliği anabilim dalında yer aldığı belirtilmektedir. (Ede & Uysal, 2021). İç Hastalıkları Hemşireliği alanındaki tezlerde teori/model kullanımını incelemek, bu alandaki bilimsel bilginin geliştirilmesi açısından oldukça değerlidir. Ayrıca bu çalışmanın hem akademik hem de klinik uygulama açısından önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu çalışmada İç Hastalıkları Hemşireliği alanında teori ve modele dayalı yapılan lisansüstü tezler incelenmiştir.

Bu sistematik derleme, 2013-2024 yılları arasında Türkiye'de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında teori ve model kullanılarak gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin sistematik bir şekilde incelenmesini amaçlamaktadır.

Araştırmanın Soruları

1. Türkiye’de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında teori/model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerde hangi modeller kullanılmaktadır?
2. Türkiye’de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında teori/model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerde hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
3. Türkiye’de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında teori/model kullanılarak yapılan lisansüstü tezler hangi örneklem grupları üzerinde yürütülmüştür?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma sistematik derleme türündedir.

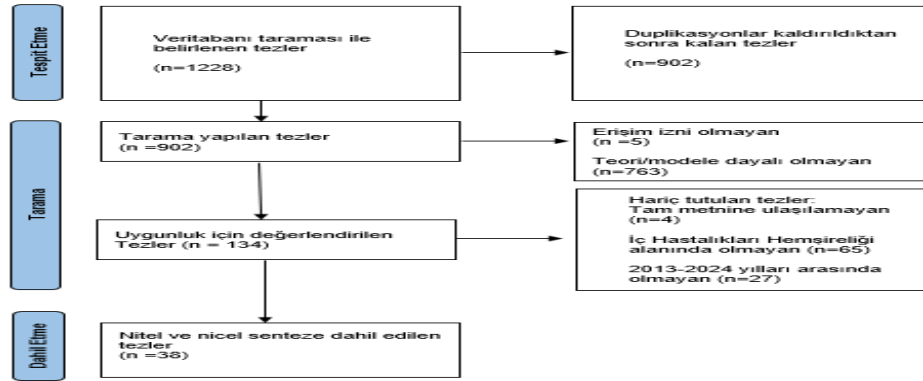
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye'de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında 2013-2024 yılları arasında teori ve model kullanılarak yapılan lisansüstü tezler, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı'nın ulusal tez merkezi veri tabanı aracılığıyla incelenmiştir. Tarama Türkçe olarak ve “model”, “teori”, “kuram”, “İç Hastalıkları Hemşireliği” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Çalışmaya dahil edilme kriterleri; tam metnine ulaşılması, İç Hastalıkları Hemşireliği alanında yapılmış olması, 2013-2024 yılları arasında yapılmış olmasıdır. Dışlanma kriteri teori/Model kullanılmamış olmasıdır.

Verilerin Toplanması

Dâhil edilme kriterlerine uyan, İç Hastalıkları Hemşireliği alanında veri tabanında kayıtlı toplam 1228 tez bulunmuştur. Erişim izni olmayan 5 tez ve farklı anahtar kelimelerle yapılan taramada tespit edilen 326 duplikasyon saptanan tez çalışma kapsamından çıkarılmıştır. Geriye

kalan tezler konu ve içerik açısından incelendiğinde, dâhil edilme kriterlerine uygun 38 tez belirlenmiştir. İncelenen tezlerde araştırma sorularına yanıt arayışına gidilmiştir. Sonuç olarak, çalışmaya dâhil edilen tezlerden 6'sı yüksek lisans, 32'si doktora tezidir. Tarama 15 Nisan-15 Ekim 2024 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu çalışma, metodolojik olarak PRISMA kontrol listesine uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

Şekil 1. PRISMA Akış Şeması

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmanın analizi, araştırmacıların tezleri ayrı ayrı okuyarak ve verileri karşılaştırarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel analizi, IBM SPSS Statistics 27 yazılım paketi kullanılarak yapılmıştır. Bulgular kısmında yer alan grafik, Excel tablosu kullanılarak oluşturulmuştur. Verilerin tanımlanmasında sayı ve yüzde değerleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın ulusal tez merkezi veri tabanında erişime açık olan lisansüstü tezler örnekleme dahil edildiğinden, etik kurul izni gerekmemiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada sadece, YÖK Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında erişimine izin verilen tezler kullanılabilmiştir. Tam metni yayınlanmayan tezlerin dâhil edilmemesi, taramanın yalnızca İç Hastalıkları Hemşireliği alanında model/teori kullanımı konusunda yapılmış tezlerle sınırlı olması çalışmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

BULGULAR

Araştırmada 2013-2024 yılları arasında yapılan teori/model kullanılan 38 lisansüstü tez incelenmiş ve bu kapsamda çalışmaya dahil edilen tezlere ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

İç Hastalıkları Hemşireliği Alanında Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezler

Kullanılan Teori/Model	Tez Başlığı	Yıl	Tez Türü	Araştırma Deseni	Örneklem Grubu
Teknolojik Yeterlilik Teorisi	Meme Kanseri Hastalarında Teknolojik Yeterlilik Teorisine Temellendirilen Tele Hemşirelik Uygulamalarının Güçlenme Durumu ve Semptom Yönetimine Etkisi	2024	Doktora	Deneyssel	Hastalar
Konfor Kuramı	Kolcaba'nın Konfor Kuramına Temellendirilen Hemşirelik Bakımının, Yoğun Bakım Hastalarının Konfor, Memnuniyet ve Uyku Kalitesine Etkisi	2024	Doktora	Deneyssel	Hastalar
Orem Öz Bakım Kuramı	İmmünoterapi Uygulanan Kanseri Hastalarında Orem Öz Bakım Eksikliği Kuramına Temellendirilmiş Hemşirelik Girişimlerinin Semptom Yönetimi, Bakım İhtiyaçları ve Yaşam Kalitesine Etkisi	2024	Doktora	Deneyssel	Hastalar
Sağlık İnanç Modeli	Tip 2 Diyabetli Bireylerde Sağlık İnanç Modeline Göre Temellendirilmiş Eğitimin Sağlık İnançları, Öz-Etkililik ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Üzerine Etkisi	2023	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Kronik Bakım Modeli	KOAH Hastalarında Kronik Bakım Modeline Temellendirilmiş Eğitim ve Telefonla İzlemin Öz-Etkililik ve Hasta Tarafından Bildirilen Sonuçlar Üzerine Etkisi	2023	Doktora	Deneyssel	Hastalar

Tablo 1*İç Hastalıkları Hemşireliği Alanında Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezler (devamı)*

Öz bakım Eksikliği Hemşirelik Teorisi	İç Hastalıkları Kliniklerinde Öz bakım Eksikliği Hemşirelik Teorisine Dayalı Uygulama Eğitiminin Hemşire ve Hasta Sonuçlarına Etkisi	2022	Doktora	Yarı Deneysel	Hemşireler ve Hastalar
Vaka Yönetim Modeli	Onkoloji Hastalarının Bakımında Vaka Yönetim Modelinin Hemşirelik Bakım Memnuniyeti, Öz Bakım Yönetimi ve Kaygı Düzeyine Etkisi	2022	Yüksek Lisans	Yarı Deneysel	Hastalar
Levine'nin Koruma Modeli	Tip 2 Diyabetli Bireylere Levine'nin Koruma Modeli'ne Göre Verilen Eğitimin Yorgunluk Yönetimi Üzerine Etkisinin İncelenmesi	2022	Doktora	Yarı Deneysel	Hastalar
Donabedian Modeli	Evde Parenteral Beslenme Uygulanan Hasta ve Yakınlarının Donabedian Modeline Göre Deneyimlerinin Belirlenmesi	2022	Yüksek Lisans	Nitel Araştırma	Hastalar ve Yakınları
Sağlık İnanç Modeli	Sağlık İnanç Modeline Göre Obez Bireylerde Sağlık İnançları ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Arasındaki İlişki	2022	Yüksek Lisans	Tanımlayıcı ve İlişkisel	Hastalar
Aile Bakım Deneyimi Modeli	Kanserde Aile Bakım Deneyimi Modeli Kapsamında İleri Evre Kanser Hastalarına Bakım Veren Aile Üyelerinin Deneyimlerinin İncelenmesi: Gömülü Karma Yöntem Araştırması	2022	Doktora	Gömülü Karma Yöntem	Hastalar ve Yakınları
Meleis'in Geçiş Teorisi	Meleis'in Geçiş Teorisine Göre Uygulanan Hemşirelik Yaklaşımının Yeni Tanılı Diyabet Hastalarının Öz Yönetimine ve Hastalığa Uyumuna Etkisi	2021	Doktora	Yarı Deneysel	Hastalar
Roy Adaptasyon Modeli	Roy Adaptasyon Modeline Göre Hemodiyaliz Hastalarına Verilen Eğitimin Sıvı Yönetimi, Semptom Kontrolü ve Yaşam Kalitesine Etkisi	2021	Doktora	Deneysel	Hastalar

Tablo 1*İç Hastalıkları Hemşireliği Alanında Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezler (devamı)*

Öz-Bakım Eksikliği Kuramı	Periton Diyalizi Uygulanan Hastalarda Öz-Bakım Eksikliği Kuramına Temellendirilmiş Web Tabanlı Eğitimin Öz-Bakım Gücüne, Öz-Yeterliliğe ve Algılanan Sosyal Destek Üzerine Etkisi	2020	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Watson İnsan Bakım Kuramı	Watson İnsan Bakım Kuramına Temellendirilmiş Motivasyonel Görüşmenin ve Eğitimin Hemodiyaliz Uygulanan Bireylerin Tedaviye Uyumuna, Memnuniyetine ve Yaşam Kalitesine Etkisinin İncelenmesi	2020	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Adaptasyon Modeli	Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Adaptasyon Modeline Dayalı Diyabetik Ayak Eğitiminin Öz Etkililik ve Uyuma Etkisi	2020	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Orem Öz Bakım Eksikliği Kuramı	Romatoid Artrit Tanılı Geriatrik Bireylere Orem Modeline Göre Verilen Hemşirelik Bakımının El Semptomları ve Yaşam Aktivitelerine Etkisi	2020	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Sağlık İnanç Modeli	Tip 2 Diyabet Hastalarında Sağlık Okuryazarlığı Düzeyine Göre Sağlık İnanç Modeline Dayalı Verilen Eğitim ve Danışmanlığın Glisemik Kontrole Etkisi	2020	Doktora	Deneyssel	Hastalar
Kronik Bakım Modeli	İskemik İnme Geçiren Hastalarda Kronik Bakım Modeli'ne Temellendirilmiş Eğitimin ve Telefonla İzlemin Öz Yönetime, Yaşam Kalitesine ve Hasta Memnuniyetine Etkisi	2020	Doktora	Deneyssel	Hastalar
Neuman Sistemler Modeli	Kemoterapi Alan Hastalara Neuman Sistemler Modeli'ne Göre Verilen Eğitim ve İzlemin Öz Yeterlilik ve Semptom Kontrolüne Etkisi	2020	Doktora	Deneyssel	Hastalar

Tablo 1*İç Hastalıkları Hemşireliği Alanında Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezler (devamı)*

Pender'in Sağlığı Geliştirme Modeli	Pender'in Sağlığı Geliştirme Modeli'ne Dayalı Eğitim Programının Koroner Arter Hastalarının Egzersiz Davranışına Etkisi	2019	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Roy Adaptasyon Modeli	Hipertansiyonlu Hastalarda Roy Adaptasyon Modelinin Hastalığa Uyuma Etkisinin İncelenmesi	2019	Yüksek Lisans	Yarı Deneyssel	Hastalar
Roy Adaptasyon Modeli	Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalarına Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Eğitimin Yaşam Kalitesine Etkisi	2019	Yüksek Lisans	Yarı Deneyssel	Hastalar
Transtoeoretik Model	Ailevi Hiperkolesterolemili Hastalarda Teori Temelli Bireysel Danışmanlık Girişiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	2019	Doktora	Deneyssel	Hastalar
Watson'ın İnsan Bakım Modeli	Palyatif Bakım Hastalarında Watson'ın İnsan Bakım Modeline Temellendirilmiş Hemşirelik Bakımının Dispne Yönetimi, Anksiyete ve Yaşam Kalitesine Etkisi	2018	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Imogene King'in Amaca Ulaşma Kuramı	Amaca Ulaşma Kuramına Dayalı İkincil İnme Korunma Programının Etkinliğinin İncelenmesi	2018	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar
Roy Uyum Modeli	Miyokard İnfarktüsü Geçiren Hastalara Uygulanan Roy Uyum Modeline Temellendirilmiş Eğitimin ve Telefonla İzlemin Yaşam Kalitesi, Öz-Yeterlik ve Uyum Düzeylerine Etkisi	2018	Doktora	Deneyssel	Hastalar
İnsan Bakım Kuramı	Tip 2 Diyabetli Bireylerde İnsan Bakım Kuramına Dayalı Uygulamaların Uyku Kalitesi ve Kan Glukozu Düzeyine Etkisi	2017	Doktora	Karma Yöntem	Hastalar
Gordon'un Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeli	Semptomatik Kalp Yetersizliği Hastalarının Hemşirelik Bakımında Gordon'un Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeli ve Standart Bakımın Karşılaştırılması	2017	Doktora	Yarı Deneyssel	Hastalar

Tablo 1*İç Hastalıkları Hemşireliği Alanında Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezler (devamı)*

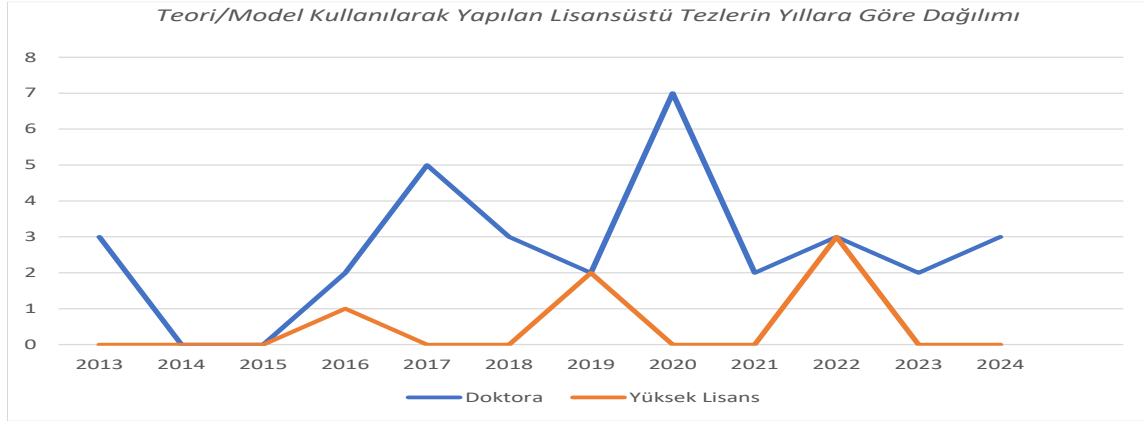
Orem Öz Bakım Eksikliği Kuramı	Kemoterapi Uygulanan Kolorektal Kanserli Hastalarda Orem Öz Bakım Eksikliği Kuramına Temellendirilmiş Eğitimin ve Telefonla İzlemin Öz Bakım Gücü, Kaygı, Yalnızlık ve İyi Haline Etkisi	2017	Doktora	Yarı Deneysel	Hastalar
Transteoretik Model	Tip 2 Diyabetli Hastalarda Transteoretik Modele Göre Verilen Yürüyüş Egzersizi Eğitimi ve İzlemin Egzersiz Davranışı Kazandırma ile Metabolik Kontrol Üzerine Etkisi	2017	Doktora	Yarı Deneysel	Hastalar
Roy Adaptasyon Modeli	Hemodiyaliz Tedavisi Alan Bireylere Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Eğitimin Hastalığı Kabullenme ve Sıvı Kontrolüne Etkisi	2017	Doktora	Yarı Deneysel	Hastalar
Roy Adaptasyon Modeli	Hemofili Hastalarının Profilaksiye Uyumlarını Etkileyen Faktörlerin Roy Adaptasyon Modeline Göre İncelenmesi	2016	Doktora	Niteliksel ve Tanımlayıcı	Hastalar
Pender'in Sağlığı Geliştirme Modeli	Pender' in Sağlığı Geliştirme Modelinin Obez Bireylerde Bazı Parametrelere Etkisi	2016	Yüksek Lisans	Deneysel	Hastalar
E. Wagner'in Kronik Hastalık Modeli	Hipertansiyonu Olan Bireylerde Kronik Bakım Modeli Temelli Eğitimin Hastalık Yönetimine Etkisi	2016	Doktora	Deneysel	Hastalar
Özbakım Eksikliği Hemşirelik Teorisi	Tip 2 Diyabetli Bireylerde Özbakım Eksikliği Hemşirelik Teorisine Dayalı Girişimlerin Sağlık Sonuçlarına Etkisi	2013	Doktora	Deneysel	Hastalar
Öz-Bakım Modeli	Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı Olan Bireylere Öz-Bakım Modeline Göre Verilen Hemşirelik Bakımının Öz-Etkililik Üzerine Etkisi	2013	Doktora	Yarı Deneysel	Hastalar
Azalmış Stres Eşiği Modeli	Kademeli Olarak Azalmış Stres Eşiği Modeline Göre Yapılan Girişimlerin Demanslı Birey ve Ailesinin Bakım Sonuçlarına Etkisinin İncelenmesi	2013	Doktora	Metodolojik ve Deneysel	Hastalar ve yakınları

Tablo 2*Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Teori/Modellerin Dağılımları*

Teori/Model	Doktora Tezi		Yüksek Lisans Tezi	
	n	%	n	%
Orem Öz Bakım Kuramı	6	19.4	0	0
Konfor Kuramı	1	3.2	0	0
Teknolojik Yeterlilik Teorisi	1	3.2	0	0
Sağlık İnanç Modeli	3	9.7	1	14.3
Kronik Bakım Modeli	3	9.7	0	0
Donabedian Modeli	0	0	1	14.3
Aile Bakım Deneyimi Modeli	1	3.2	0	0
Levine'nin Koruma Modeli	1	3.2	0	0
Vaka Yönetim Modeli	0	0	1	14.3
Meleis'in Geçiş Teorisi	1	3.2	0	0
Roy Adaptasyon Modeli	4	12.9	2	28.6
Neuman Sistemler Modeli	1	3.2	0	0
Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Adaptasyon Modeli	1	3.2	0	0
İnsan Bakım Kuramı	1	3.2	0	0
Azalmış Stres Eşiği Modeli	1	3.2	0	0
Pender'in Sağlığı Geliştirme Modeli	1	3.2	1	14.3
Transtoeoretik Model	1	3.2	0	0
Araştırma Deseni				
Yarı Deneysel	16	50.0	3	50.0
Deneysel	12	37.5	1	16.7
Karma Yöntem	4	12.5	0	0
Tanımlayıcı	0	0	1	16.7
Nitel Araştırma	0	0	1	16.7
Örneklem Grubu				
Hastalar	29	90.6	5	83.3
Hasta Yakınları	0	0.0	1	16.7
Hastalar ve Hasta Yakınları	2	6.3	0	0.0
Hastalar ve Hemşireler	1	3.1	0	0.0

Doktora tezlerinin %19.4'ü Özbakım Yetersizliği Teorisi, %12.9'u Roy Adaptasyon Modeli, %10.3'ü Watson İnsan Bakım Kuramı, %3.2 Kronik Bakım Modeli, %3.2'si Transteoretik Model olduğu, Yüksek lisans tezlerinin %28,6'sının Roy Adaptasyon Modeli, %14.3'ünün Vaka Yönetim Modeli, %14.3'ünün Pender'in Sağlığı Geliştirme Modeli, %14.3'ünün Sağlık İnanç Modeli, %14.3'ünün Donabedian Modeli olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda doktora tezlerinin %50'si yarı deneysel, %37.5'i deneysel, %12.5'i karma yöntem ile, yüksek lisans tezlerinin %50'si yarı deneysel, %16.7'si deneysel, %16.7'si tanımlayıcı, %16.7'si nitel araştırma türünde yapılmıştır. Doktora tezlerinin %90.6'sının hastalar, %6.3'ünün hasta ve hasta yakınları, %3.1'inin hastalar ve hemşireler ile, yüksek

lisans tezlerinin %83.3'ü hastalar ile, %16.7'si hasta yakınları ile, yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda yüksek lisans tezlerinin %50'si 2013-2020, %50'si 2021-2024 yıllarında, doktora tezlerinin %15.7'si 2013-2016, %50'si 2017-2020, %34.3'ü 2021-2024 yılları arasında yapıldığı görülmüştür.

Şekil 2. Teori/Model Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

TARTIŞMA

Çalışma bulguları, Türkiye'de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında kuram/modelle dayalı olarak gerçekleştirilen lisansüstü tezler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu alanda teori ve model kullanılarak 38 lisansüstü tez çalışmasının yapıldığı, bunların 32'sinin (%84.2) doktora tezi olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Çiçekli Taşdemir ve Önder (2022)'in Halk Sağlığı Hemşireliği alanında lisansüstü tezleri inceledikleri çalışmalarında en sık doktora tezlerinde hemşirelik teori/modellerinin kullanıldığı belirlenmiştir (Çiçekli Taşdemir & Önder, 2022). Benzer şekilde Güngör ve ark. (2023) ile Şahin ve ark. (2020)'nin hemşirelik lisansüstü tezlerinde teori ve model kullanımını inceledikleri araştırmalarda, en çok doktora tezlerinde teori/model uygulamalarına yer verildiği belirtilmiştir (Güngör ve ark., 2023; Şahin ve ark., 2020). Kaya ve ark. (2010)'nın yaptıkları çalışmada hemşirelerin sadece %6.8'inin bir veya iki hemşirelik teori/modeli bildiği belirlenmiştir (Kaya ve ark., 2010). Göçmen Baykara ve arkadaşlarının (2019) gerçekleştirdikleri çalışmada, hemşireler, teori ve modellerin soyut kavramlardan oluşması nedeniyle yeterince anlayamadığını, teori/model ile çalışmanın

zorluğuna inandıklarını, farklı hasta gruplarında aynı teori/modelin kullanılmadığını, hemşirelerin değişime karşı direnç gösterdiğini ve uygun teori/model seçiminde etik sorunların ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Bu durumların, hemşirelikte teori/model kullanımını engellediği vurgulanmıştır. (Göçmen Baykara ve ark., 2019). Lisans mezunu hemşireler, klinik pratikte teorik yaklaşımları nasıl uygulayacaklarını veya hangi teoriyi kullanacaklarını bilmeyebilirler. Ayrıca, klinik ortamda çalışan hemşirelerin teori ve model kullanmaya yönelik zamanları ve kaynakları sınırlı olabilir. Bu durum, hemşirelerin teorik bilgileri pratikte etkili bir şekilde kullanmalarını engelleyebilir. Bu nedenle, teori ve model kullanımının yalnızca lisansüstü düzeyde değil, aynı zamanda lisans eğitimi aşamasında da desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmamızda İç Hastalıkları Hemşireliği alanında incelenen lisansüstü tezlerde teori/model kullanımının 2017-2024 yılları arasında arttığı fakat istenilen sayıda olmadığı görülmüştür. Ede ve Uysal'ın (2021) gerçekleştirdikleri teori ve model temelli doktora tezlerinin incelenmesi çalışmalarında, 2016 yılından itibaren teori/ model kullanımında bir artış olduğu belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada teori/model kullanımının yetersiz sayıda olduğu belirlenmiştir (Ede & Uysal, 2021). Şengün İnan, Üstün ve Bademli (2013) tarafından yapılan çalışmada, lisansüstü tezlerde teori ve modele dayalı araştırmaların sınırlı olduğu ve bu tür çalışmaların büyük bir kısmının doktora tezlerinde yer aldığı belirlenmiştir (Şengün İnan ve ark., 2013). Benzer şekilde Güngör, Yıldırım ve Türeyen (2023)'in yaptıkları hemşirelikte kuram ve modele dayalı hasta eğitimine yönelik çalışmada doktora tezinin en fazla olduğu ve bu çalışmaların 2017-2020 yılları arasında yapıldığı görülmektedir (Güngör ve ark., 2023). Bu durumun son yıllarda lisansüstü müfredatlarda Hemşirelik Teorisi derslerinin yer alması ve hemşirelik bakımında hemşirelik teorilerinin kullanılmasının öneminin anlaşılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda, Türkiye’de İç Hastalıkları Hemşireliği alanında yürütülen lisansüstü tezlerde kullanılan modellere bakıldığında doktora tezlerinde en çok Orem Öz Bakım Eksikliği Modeli (%19.4), yüksek lisans tezlerinde ise Roy Adaptasyon Modeli (%28.6) kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan diğer modeller ise sırasıyla, Watson İnsan Bakım Kuramı, Kronik Bakım Modeli, Transteoretik Model, Vaka Yönetim Modeli, Pender’in Sağlığı Geliştirme Modeli, Sağlık İnanç Modeli ve Donabedian Modelidir. Literatürdeki çalışmalara incelendiğinde, Şengün İnan ve ark. (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, hemşirelik alanında en yaygın olarak kullanılan modelin/kuramın Orem Öz Bakım Eksikliği Teorisi olduğu tespit edilmiştir; bu durum, bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir (Şengün İnan et al., 2013). Güngör ve ark. (2023)’in çalışmalarında en çok kullanılan model Roy Adaptasyon Modeli olmuştur (Güngör ve ark., 2023). Zuhur ve Özpancar (2017)’in kronik hastalık yönetiminde kuram/model kullanımı ile ilgili yaptıkları sistematik derlemede ise en çok Orem’in Öz Bakım Eksikliği Kuramının kullanıldığı belirlenmiştir (Zuhur & Özpancar, 2017). Sık kullanılan teori/modellerin benzerlik göstermesi, bu teori/modellerin daha iyi anlaşılması ve hasta bakımına daha uygun entegre edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmada yüksek lisans tezlerinin yarısı, doktora tezlerinin yarısından fazlası yarı deneysel tipte yapılmıştır. Ayrıca doktora tezlerinin %37.5’i deneysel tiptedir. Çalışmamıza benzer şekilde, Şahin ve arkadaşlarının (2020) Türkiye’de hemşirelikte model kullanılarak gerçekleştirilen lisansüstü tezleri inceledikleri araştırmada, tezlerin %11.5’inin tanımlayıcı, %57.7’sinin yarı deneysel ve %26.9’unun deneysel araştırma türünde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Zuhur ve Özpancar (2017) tarafından kronik hastalık yönetiminde kuram/model kullanımı üzerine yapılan sistematik derlemede ise araştırmaların %46.4’ünün tanımlayıcı, %21.4’ünün deneysel ve %10.8’inin yarı deneysel çalışmalar olduğu görülmektedir (Zuhur & Özpancar, 2017). Çalışmamızda yalnızca lisansüstü tezler incelendiği ve lisansüstü tezlerde

genellikle deneysel ve yarı deneysel çalışmaların kullanımı tercih edildiği için çalışma sonuçlarında deneysel ve yarı deneysel çalışmaların daha fazla olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkiye’de 2013-2024 yılları arasında İç Hastalıkları Hemşireliği alanında en sık kullanılan teori/modellerin Özbakım Yetersizliği Teorisi, Roy Adaptasyon Modeli ve Watson İnsan Bakım Kuramı Modeli olduğu, lisansüstü tezlerinin çoğunluğunun doktora tezlerinden oluştuğu belirlenmiştir. Teori/model kullanılarak yapılan tezler sınırlı olmasına rağmen son yıllarda kullanımının arttığı görülmektedir. Hemşireliğin tüm alanlarında olduğu gibi İç Hastalıkları Hemşireliği alanında da sağlık davranışının geliştirilerek devam ettirilebilmesi için teori ve model kullanımına ilişkin çalışmalara ihtiyaç vardır.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın ulusal tez merkezi veri tabanında erişime açık olan lisansüstü tezler örnekleme dahil edildiğinden etik kurul izni gerekmemiştir.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: MA, MG; Tasarım: MA; Veri toplama: MA, MG; Veri işleme: MA; Analiz ve/veya yorum: MA, MG; Kaynak tarama: MA, MG; Makalenin yazımı: MA, MG; Eleştirel inceleme: MA.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ

Dış bağımsız.

KAYNAKLAR

- Aliakbari, F., Parvin, N., Heidari, M., & Haghani, F. (2015). Learning theories application in nursing education. *Journal of Education and Health Promotion*, 4(1), 2. <https://doi.org/10.4103/2277-9531.151867>
- Alligood, M. R. (2013). *Nursing theory: Utilization & application*. Elsevier.
- Çiçekli Taşdemir, T., & Önder, Ç. (2022). Türkiye’de hemşirelik model ve kuramlarının halk sağlığı hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerde kullanımı. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 359–377.
- Dağhan, Ş., Uysal Toraman, A., & Özsezer, G. (2022). Türkiye’de okul sağlığı hemşireliğinde model kullanılarak yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi: Sistematiik derleme. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 9(2), 177–185. <https://doi.org/10.52880/sagakaderg.988866>
- Dinmez, S. Eroğlu, K. & Akyüz, A. (2019). Kadın sağlığı hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerde model/kuram kullanımı ve özellikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12(3), 199–205.
- Ede, B., & Uysal, N. (2021). Türkiye’de hemşirelik doktora programında teori/kuram ve modele dayalı yürütülen tezlerin incelenmesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 91–98.
- Fawcett, J. (2005). Criteria for evaluation of theory. *Nursing Science Quarterly*, 18(2), 131–135.
- Göçmen Baykara, Z., Çalışkan, N., Öztürk, D., & Karadağ, A. (2019). Hemşirelikte teori ve model kullanımı: Nitel bir çalışma. *Cukurova Medical Journal*, 44(Suppl 1), 281–289. <https://doi.org/10.17826/cumj.562393>
- Güngör, D. C., Yildirim, Y., Türeyen, A., Güngör, D. C., Yildirim, Y., & Türeyen, A. (2023). Hemşirelikte kuram ve modele dayalı hasta eğitimi araştırmalarının eğilimleri: Betimsel bir içerik analizi. *USBED* 5(9), 423–442.

- Karadağ, A., Çalışkan, N., & Baykara, Z. G. (2017). *Hemşirelik teorileri ve modelleri*. Akademi Kaya, N., Babadağ, K., Kaçar, G. Y., & Uygur, E. (2010). Hemşirelerin hemşirelik model / kuramlarını, hemşirelik sürecini ve sınıflama sistemlerini bilme ve uygulama durumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(3), 24–33.
- Küçük, S., Türeyen, A., & Yıldırım, Y. (2023). Investigation of theory and model use in higher education theses in nursing related to diabetes: Systematic review. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 15(1), 275–290. <https://doi.org/10.5336/nurses.2022-89751>
- Özalp, C. (2024). Hemşirelikte kuram veya model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: Sistemik derleme. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 7(3), 532–540. <https://doi.org/10.62425/esbder.1417104>
- Pope, C., & M. N. (2020). *Qualitative research in health care*. Wiley-Blackwell.
- Smith, M. C., & Parker, M.E. (2019). *Nursing theories and nursing practice*. Davis Company.
- Şahin, G., Buldak, C. İ., Kaya, V., Güvenç, G., & İyigün, E. (2020). Investigation of postgraduate theses conducted using model in nursing in Turkey: A systematic review. *Journal of Education and Research in Nursing*, 17(2), 170–179. <https://doi.org/10.5222/head.2020.60320>
- Şengün İnan, F., Üstün, B., & Bademli, K. (2013). Türkiye’de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(2), 132–139.
- Younas, A., & Quennell, S. (2019). Usefulness of nursing theory-guided practice: an integrative review. In *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 33(3), 540–555. <https://doi.org/10.1111/scs.12670>
- Zuhur, P. & Özpancar, N. (2017). Türkiye’de kronik hastalık yönetiminde hemşirelik modellerinin kullanımı: Sistemik derleme. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 19(2), 57–74.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: Sayı/Issue: Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

Sistematiik Derleme/Systematic Review

HEMŞİRELİK ALANINDA MEME KANSERİ İLE İLGİLİ YAPILAN DOKTORA TEZLERİNİN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME

EXAMINATION OF DOCTORAL THESES ON BREAST CANCER IN THE FIELD OF NURSING: SYSTEMATIC REVIEW

Tuba YILMAZ BULUT ¹ Birsen ALTAY ²

¹ Öğr. Gör. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kocaeli, Türkiye.

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD, Samsun. Türkiye.

	ÖZET	ABSTRACT
Geliş tarihi/ Date of receipt: 15 Agu 2024		
Kabul tarihi/ Date of acceptance: 13 Şub 2025		
Anahtar kelimeler: Meme kanseri, hemşirelik, sistematiik derleme, lisansüstü eğitim	Bu retrospektif tanımlayıcı araştırmanın amacı Türkiye’de, hemşireler tarafından 1985-2022 yılları arasında meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerinin sistematiik olarak incelenmesidir. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi sayfasında “meme kanseri” anahtar kelimesinin taranması sonucu 1586 adet teze ulaşılmıştır. Araştırma kriterlerini sağlayan 26 doktora tezi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Tezlerin %42.30’u deneysel, %34.61’i karma, %19.23’ü yarı deneysel ve %3.84’ü ise tanımlayıcı tasarım tipindedir. Tezlerin %53.84’ünde model kullanılmadığı ve %15.38’inin sağlık inanç modelini kullanıldığı belirlenmiştir. Meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerinde ele alınan konuların çoğunlukla anksiyete, depresyon, yaşam kalitesi, lenfödem ve beden imajı olduğu belirlenmiştir. Deneysel ve yarı deneysel araştırmaların çoğunda uygulanan girişimlerin amaca uygun olarak sonuçlandırıldığı belirlenmiştir. Hemşirelik alanında meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerin incelendiği bu araştırmada, tezlerin içerik ve kapsam yönünden lisansüstü eğitimden beklentileri karşıladığı ve 2012 yılı sonrası doktora tezlerinin yapılmasında artış olduğu belirlenmiştir.	The aim of this retrospective descriptive study was to systematically examine doctoral theses on breast cancer written by nurses in Turkey between 1985 and 2022. As a result of searching the keyword "breast cancer" on National Thesis Center page of the Council of Higher Education, 1586 theses were found. 26 doctoral theses that meet the research criteria constitute the sample of research. 42.30% of theses are experimental, 34.61% are mixed, 19.23% are quasi-experimental and 3.84% are descriptive design type. It was determined that no model was used in 53.84% of the theses and 15.38% used the health belief model. It has been found that the topics discussed in doctoral theses about breast cancer are mostly anxiety, depression, quality of life, lymphedema and body image. It has been determined that the interventions implemented in most experimental and quasi-experimental studies have resulted in appropriate results. Examined doctoral theses related to breast cancer in the field of nursing, it was determined that the theses met the expectations of postgraduate education in terms of content and scope and that there was an increase in the number of doctoral theses after 2012.
Keywords: Breast cancer, nursing, systematic review, graduate education		
Sorumlu yazar/ Corresponding author: tuba_yilmaz199 1@hotmail.com		

Atf için/To cite: Yılmaz Bulut, T., & Altay, B. (2025). Hemşirelik alanında meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerinin incelenmesi: Sistematiik derleme. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 228-254.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Meme kanseri, her sekiz kadından birini etkileyen ve yüksek mortaliteye sahip bir kanser türü olup (International Agency for Research on Cancer, 2018; Sung ve ark., 2021), aynı zamanda insidansının artmaya devam etmesi nedeniyle önemli bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlanmaktadır (Britt ve ark., 2020). 2020 yılında tahminen 2.3 milyon kadına meme kanseri teşhisi konmuş olup bu sayı dünya çapındaki tüm kanser vakalarının yaklaşık %24.5'ini oluşturmaktadır (Lei ve ark., 2021). Meme kanseri Türkiye’de de kadınlarda görülen kanser türleri arasında ilk sıradadır (Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, 2017). Dünya Sağlık Örgütü, 2021 yılında meme kanseri istatistiklerinin kötü yönde artması sebebi ile hastalık için tanı, tedavi ve kapsamlı bakımı da içine alan Küresel Meme Kanseri Girişimini başlatmıştır (WHO, 2021). Bu uygulama sağlığın teşviki ve geliştirilmesi, kanserle ilgili stigma, obezite ile mücadele, semptomların ortaya çıkışı, sağlık hizmetlerinin sağlanması ve meme kanserinin risk faktörleri konusunda toplum temelli eğitime odaklanmaktadır (Wilkinson & Gathani, 2021).

Meme kanserinin değiştirilebilir ve değiştirilemeyen risk faktörleri bulunmaktadır. Bu risk faktörleri; BRCA1 ve BRCA2 gen mutasyonu (Winters ve ark., 2017), ailede meme kanseri öyküsü, erken menarş yaşı, gecikmiş menopoz, ilk doğumda geç yaş, yüksek oranda hormonal menopoz tedavisi, oral kontraseptif kullanımı, alkol alımı, obezite, sigara ve çevredir (Britt ve ark., 2020; Nguyen ve ark., 2020). Eğitim düzeyi, ekonomik durum, çevre koşulları, beslenme alışkanlıkları, yaşam tarzı faktörleri ve diğer kültürel uygulamalar dünya genelinde meme kanseri görülme sıklığında farklılıklara neden olmaktadır (Kashyap ve ark., 2022). Meme kanserini önlemenin kesin bir yolu bulunmamak ile birlikte bazı uygulamaların risk azaltıcı olabileceği bildirilmektedir. Bunlar; sağlığı geliştirme, yaşam şekli değişiklikleri, kemoprevansiyon, Klinik Meme Muayenesi (KMM), Kendi Kendine Meme Muayenesi (KKMM) ile Mamografi gibi erken tanı uygulamalarıdır (Akyolcu ve ark., 2019).

Halk sağlığı uygulamaları meme kanseri hastalığının erken tanı ile belirlenmesi açısından önemlidir. Çünkü halk sağlığı uygulamaları içinde sağlık eğitimi, taramalar ve erken tanı hizmetleri gibi meme kanseri hastalık sürecini etkileyecek uygulamalar bulunmaktadır. Meme kanserinin en iyi prognozu metastaz yapmadan erken evrede teşhis edildiği zamandır. Ancak yavaş seyir göstermesi ve altta yatan nedenlerin erkenden belirlenememesi sebebi ile erken evrede tanı ve tedavi uygulamaları olsa dahi hayati öneme sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde, yüksek meme kanseri insidansı ve mortalitesinin ana nedenleri, hastalık hakkında bilgi eksikliği, uygun olmayan tarama programları, gecikmiş teşhis ve yetersiz tıbbi tesislerdir (Heer ve ark, 2020).

Tüm dünyada ve Türkiye’de kadınlar arasında en fazla görülen ve önemi gün geçtikçe artan meme kanseri ile ilgili literatürde yapılan tezleri inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Meme kanseri ile ilgili güncel ilerlemeleri araştırmak, var olan bilgileri birleştirerek yeni bilgiler üretmek ve okuyucuların farkındalıklarını arttırmak amacıyla alanda yapılan tüm tezlerin önemli bilgilerinin bir araştırmada toplanılıp literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma Türkiye’de Ulusal Tez Merkezine kayıtlı hemşirelik alanında tamamlanan ve “meme kanseri” anahtar kelimesi taranarak yapılan inceleme sonrasında doktora tezlerin özelliklerini tanımlamak, literatürdeki ilerlemeleri ve eksiklikleri belirleyip sistematik bir şekilde incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma retrospektif tanımlayıcı tiptedir.

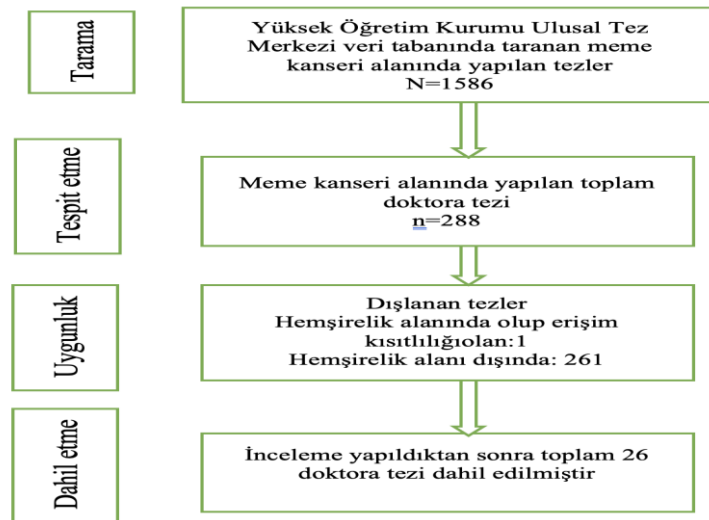
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi sayfasında “meme kanseri” anahtar kelimesinin taranması sonucu belirlenen 1586 tane tez araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma kriterlerini sağlayan 26 doktora tezi araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır.

‘Meme kanseri’ kavramının tezin başlığında yer alması, tezlerin tam metnine ulaşılabilir olması, doktora tezi olması ve hemşireler tarafından yapılması araştırmanın dahil edilme kriterleridir. Farklı disiplinler tarafından yapılan tezler ile yüksek lisans tezleri araştırmadan dışlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden edinilmiştir. Veri toplama işlemi 15 Ağustos - 15 Eylül 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmada, Ulusal Tez Merkezi veri tabanındaki 1980- 2022 yılları arasında “meme kanseri” anahtar kelimesi kullanılarak 1586 adet teze ulaşılmıştır. Arama sonrası meme kanseri alanında toplam 288 tez tek tek incelenerek hemşirelik alanında yapılanlar belirlenmiştir. Ayrıca tekrar arama kriterleri daraltılarak Tez Türü Doktora tezleri olan ve Konusu ‘Hemşirelik’, ‘Halk Sağlığı’ ve ‘Genel Cerrahi’ olan taramalar sonucunda toplam 29 teze ulaşılmıştır. Araştırmaya kantitatif yöntem ile yazılan toplam 26 doktora tezi incelenmek için alınmıştır (Şekil 1). Bu tezler yıl, tür, anabilim dalı, metot, örneklemin özellikleri, veri toplama yöntemleri, veri toplama yöntemleri ve sonuç özellikleri bakımından incelenmiştir.

Şekil 1. Araştırma Akış Şeması

Verilerin Analizi

Veri toplama sonucunda belirlenen tezler araştırmacı tarafından geliştirilen soru formuna göre değerlendirilmiştir. Bu sorular; tezin yılı, anabilim dalı, konusu, türü, örneklem grubu, materyal ve metodu, veri toplama araçları, veri analiz teknikleri, araştırma sonuçlarından oluşmaktadır. Toplanan verilerin içeriği değerlendirilmesi için tablolar oluşturulmuştur. Araştırmanın sonunda elde edilen veriler SPSS for Windows Versiyon 21,00 (SPSS Inc., Chicago, IL., USA) paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde frekans (n) ve yüzdelik (%) hesapları kullanılıp veriler grafik ve tablolarda gösterilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın ulusal tez merkezi veri tabanında erişime açık olan lisansüstü tezler örnekleme dahil edildiği için etik kurul izni gerekmemiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

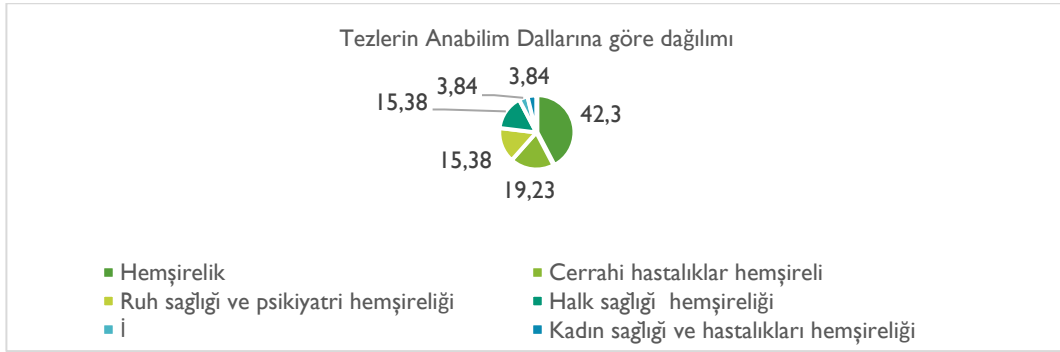
Araştırmada kullanılan tezlerin sadece doktora tezlerinden oluşması bu araştırmanın sınırlılığıdır.

BULGULAR

Türkiye’de hemşirelerin meme kanseri ile ilgili yaptığı doktora tezleri incelendiğinde, araştırma kriterlerine uyan 26 tez araştırmaya dahil edilmiştir (Şekil 2). Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde 1985 yılında ilk tezin yapıldığı ve 2004 yılına kadar meme kanseri ile alakalı farklı tezin yazılmadığı belirlenmiştir. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde; 1985-2008 yılları arasında %19.23’ü, 2012-2018 yılları arasında %30.76’sı ve 2019-2022 yılları arasında ise %50’sinin yapıldığı belirlenmiştir.

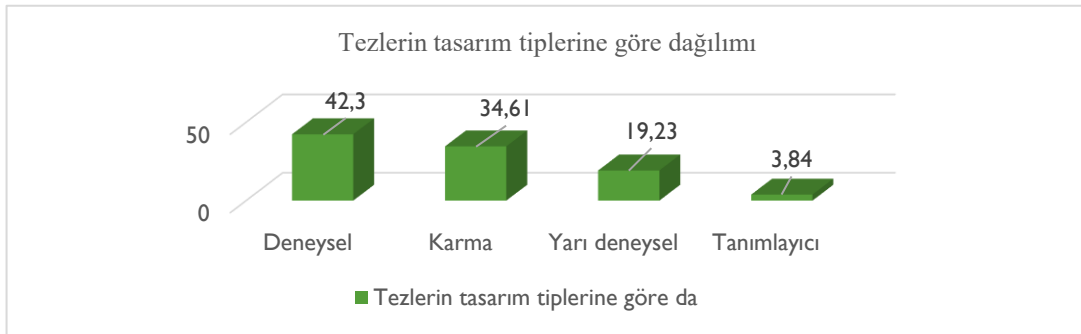
Araştırma kapsamına alınan doktora tezlerinin anabilim dallarına göre dağılımları incelendiğinde; %42.30’unun hemşirelik, %19.23’ünün cerrahi hastalıklar hemşireliği, %15.38’inin ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği, %15.38’inin halk sağlığı hemşireliği,

%3.84'ünün iç hastalıkları hemşireliği, 3.84'ünün kadın sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalı alanında yazıldığı belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Yapılan tezlerin %42.30'unun deneysel, %34.61'inin karma, %19.23'ünün yarı deneysel ve %3.84'ünün ise tanımlayıcı tasarım tipinde yapıldığı belirlenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Tezlerin Tasarım Tiplerine Göre Dağılımı

Deneysel tasarım tipinde yapılan tezlerin örneklem sayılarına bakıldığında, örneklem sayısının hem müdahale hem de kontrol grubu için minimum 20, maksimum ise müdahale grubu için 97 kontrol grubu için 93 olarak belirlenmiştir. Yarı deneysel tasarım tipinde yapılan tezlere bakıldığında, örneklem sayısının müdahale ve kontrol grubu için minimum 20, maksimum ise 100 olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerinin yapıldığı örneklem grubuna bakıldığında; %73.07'sinin meme kanseri tanısı olan hastalar ile, %19.23'ünün sağlam

bireyler ile ve %7.69'unun hem meme kanseri tanısı olanlar hem de sağlam bireyler ile yapıldığı belirlenmiştir. Tezlerde kullanılan modellere bakıldığında; %53.84'ünde model kullanılmadığı ve %15.38'inde Sağlık İnanç Modeli kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1

Doktora Tezlerde Model Kullanımı Dağılımları (n=26)

	n	%
Model yok	14	53.84
Sağlık İnanç Modeli	4	15.38
Sağlığı Geliştirme Modeli	2	7.69
Roy Uyum Modeli	2	7.69
Öğretim sistemi tasarım modeli olan "ADDIE modeli"	1	3.84
Neuman Sistemler Modeli	1	3.84
L.E.A.R.N.S. Modeli	1	3.84
BETTER Modeli	1	3.84

Meme kanseri ile alakalı yapılan doktora tezlerinde ele alınan konuların çoğunlukla anksiyete, depresyon, yaşam kalitesi, lenfödem ve beden imajı olduğu belirlenmiştir. Deneysel ve yarı deneysel araştırmaların çoğunda uygulanan girişimlerin amaca uygun olarak sonuçlandığı belirlenmiştir. Meme kanseri ile ilgili hemşirelik alanında yapılan deneysel ve yarı deneysel tasarım tipli doktora tezlerinin yayın yılı, anabilim dalı, amacı, örneklem grubu, araştırma tipi, örneklem sayısı, yapılan girişim ve sonuçları Tablo 2'de, diğer tasarım tiplerinde yapılan doktora tezleri ise Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 2

Meme Kanseri ile İlgili Yapılan ve Deneysel Tasarım Tipinde Olan Doktora Tezlerinin Özellikleri

Yazar/Yıl	Anabilim Dalı	Amaç	Örneklem grubu	Araştırma tipi	Örneklem sayısı	Yapılan girişim	Sonuç
Çalışkan, 2022	Psikiyatri Hemşireliği	Farkındalık temelli öz şefkat programının meme kanseri hastalarının ontolojik iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkisi	30-55 yaş arası meme kanseri hastaları	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu: (n=35) Kontrol grubu: (n=36)	Müdahale grubuna: Farkındalık temelli öz şefkat programı. Kontrol grubuna: Girişim yok	Girişimler sonrası meme kanseri hastalarının ontolojik iyi oluş düzeylerinde bir iyileşme olduğu, “hiçlik”, “pişmanlık” gibi olumsuz duygu ve düşünceler azalırken, “umut” ve “harekete geçme” durumlarında artış olduğu belirlendi.
Ata, 2022	Halk Sağlığı Hemşireliği	Meme kanseri hastalarında sağlığı geliştirme modeline temellendirilen eğitim ve danışmanlık destekli yönlendirilmiş imgeleme uygulamasının sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile yaşam kalitesine üzerine etkisinin belirlenmesi	Meme kanseri tanısı alan hastalar	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu: (n=34) Kontrol grubu: (n=34)	Müdahale grubuna: Sağlığı geliştirme modeline temellendirilen eğitim ve danışmanlık destekli yönlendirilmiş imgeleme uygulaması. Kontrol grubuna: Girişim yok	Sağlığı geliştirme modeline temellendirilen eğitim ve danışmanlık destekli yönlendirilmiş imgeleme uygulaması, meme kanseri hastalarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını ve yaşam kalitelerini artırmaktadır.
Yılmaz Bulut, 2022	Hemşirelik	Suriyeli kadınlara yapılan hemşire navigasyon programının meme kanseri erken tanı uygulamalarına yönelik sağlık inançları, mamografi öz- etkililikleri ile meme kanseri korkularının değerlendirilmesi	Göçmen sağlıklı kadınlar	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu: (n=75) Kontrol grubu: (n=75)	Müdahale grubuna: Hemşire navigasyon programı Kontrol grubuna: Girişim yok	Sağlık İnanç Modeline göre yapılan Hemşire Navigasyon Programının, Suriyeli kadınların meme kanseri erken tanı uygulamalarına yönelik sağlık inançları, mamografi öz- etkililikleri ve bilgi düzeylerini artırdığı, meme kanseri korkularını da azalttığı belirlenmiştir.
Deveci, 2022	Hemşirelik	Meme kanserine bağlı lenfödem gelişen kadınlarda, Mobil Lenfödem Özbakım Destek Programı’nın özbakıma, yaşam kalitesine ve lenfödem’e etkisi	Meme Kanserine Bağlı Lenfödemli hastalar	Metadolojik ve Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu: (n=37) Kontrol grubu: (n=35) Metodolojik: 210	Müdahale grubuna: Mobil Lenfödem Özbakım Destek Programı Kontrol grubuna: Girişim yok	Deney grubunun zamana göre özbakım puanının yükseldiği, yaşam kalitesi puanının iyileştiği, belirtinin azaldığı ve kol ölçümlerinde azalma olduğu saptanmıştır.

Tablo 2*Meme Kanseri ile İlgili Yapılan ve DeneySEL Tasarım Tipinde Olan Doktora Tezlerinin Özellikleri (devamı)*

Güzel, 2021	Hemşirelik	Cerrahi öncesi verilen video destekli eğitimin postoperatif dönemde cerrahi sonrası komplikasyonlar, anksiyete ve konfor üzerinde etkisi	Meme kanserli hastalar	Yarı deneysel	Müdahale grubu: (n=35) Kontrol grubu: (n=35)	Müdahale grubuna: Meme Kanseri Tanısı Almış Kadınlara Yapılan Video Destekli Eğitim Kontrol grubuna: Girişim yok	Cerrahi öncesi video destekli eğitimin anksiyete düzeyini düşürdüğü ve konfor düzeyini yükselttiği görüldü.
Ketenciler, 2020	Halk Sağlığı Hemşireliği	Sosyoekonomik düzeyi düşük kadınlara uygulanan yapılandırılmış girişimlerin (grup eğitimi, telefon danışmanlığı) meme kanseri tarama davranışlarına ve sağlık algılarına etkisi	Sosyoekonomik düzeyi düşük 40-69 yaş arası kadınlar	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu 1: (n=41) Müdahale grubu 2: (n=41) Kontrol grubu: (n=41)	Müdahale 1: Sağlık inanç modeline temelli yapılandırılmış grup eğitimi, Müdahale 2: Yapılandırılmış telefon danışmanlığı. Kontrol grubuna: Girişim yok	Girişimlerin her iki deney grubunda yer alan kadınlarda KKMM yarar, mamografi yarar, güven, sağlık motivasyonu algılarını arttırdığı, KKMM ve mamografi engel algılarını azalttığı, yatkınlık algısını ise değiştirmedeği belirlenmiştir.
Aydın, 2020	Hemşirelik	Meme kanserine yönelik cerrahi uygulanan hastalarda semptom yönetimi ile yaşam kalitesi	Meme kanseri cerrahisi geçiren hastalar	Yarı deneysel	Müdahale grubu: (n=30) Kontrol grubu: (n=30)	Müdahale grubuna: Mobil tabanlı bakım desteği Kontrol grubuna: Girişim yok	Mobil tabanlı bakım destek uygulamasının hastaların cerrahi tedavi sürecindeki semptomlarını azaltmada ve yaşam kalitelerini yükseltmede etkili olduğu belirlenmiştir.
Gündoğdu, 2019	Hemşirelik	Radyoterapi uygulanan meme kanserli kadınlarda iki farklı yöntemle uygulanan nefes egzersizinin, yorgunluk ve uyku kalitesine etkisi	Meme kanseri tanısı nedeniyle radyoterapi uygulanan hastalar	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale Pranayama grubu: (n=20) Müdahale grubu 2: (n=20) Kontrol grubu: (n=20)	Müdahale 1: Pranayama nefes egzersizi grubu, Müdahale 2: Derin nefes egzersizi grubu. Kontrol grubuna: Girişim yok	Yorgunluğun derin nefes egzersiz grubuna göre kontrol grubunda tedavi öncesine göre arttığı saptanmıştır. Tedavi sonunda, tedavi öncesine göre iki grupta da uykusuzluk şiddetinin azaldığı belirlenmiştir.

Tablo 2*Meme Kanseri ile İlgili Yapılan ve Deneysel Tasarım Tipinde Olan Doktora Tezlerinin Özellikleri (devamı)*

Akman, 2019	Hemşirelik	Meme kanseri olan kadınlara uygulanan web tabanlı alopesi eğitim programının beden imajına, benlik saygısına, yaşam kalitesine ve iyilik durumuna etkisi	Kemoterapi alan meme kanserli hastalar	Tek körlü randomize kontrollü Deneysel	Müdahale grubu: (n=34) Kontrol grubu: (n=34)	Müdahale grubuna: Web tabanlı alopesi eğitim programı. Kontrol grubuna: Girişim yok	Web tabanlı alopesi eğitim programının meme kanseri olan kadınların kemoterapiye bağlı alopesiye yönelik uygulamalarını, beden imajını, yaşam kalitesini ve iyilik durumunu arttırdığı fakat benlik saygısına etkisinin önemli olmadığı belirlenmiştir.
Özkan Ölçer, 2019	Kadın Sağlığı ve Hastalıkları	Meme kanseri hastalarının cinsel sorunlarına yönelik BETTER Modeli'ne göre uygulanan eğitimin etkisi	Meme kanseri hastaları	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu: (n=30) Kontrol grubu: (n=30)	Müdahale grubuna: Cinsel sorunlara yönelik Better Modeline göre eğitim verilmesi Kontrol grubuna: Girişim yok	Meme kanseri tedavileri sonrasında cinsel sağlık ile ilgili farkındalığın artırılması ve geliştirilmesi, var olan cinsel sağlık sorunlarının azaltılmasında hemşireler tarafından verilen eğitimin etkinliği saptandı.
Koçan, 2018	Hemşirelik	Meme bakım hemşiresi tarafından verilen eğitimin meme kanseri cerrahisi geçiren hastaların beden imajı, anksiyete ve yaşam kalitesine etkisi	Meme kanseri hastaları	Yarı deneysel ve kalitatif	Müdahale grubu: (n=42) Kalitatif: (n=15)	Müdahale grubuna: Eğitim	Nitel analizi sonucu “benim meme bakım hemşirem ve meme bakım hemşiremin hayatıma kattıkları” olmak üzere iki ana tema belirlendi. Meme bakım hemşiresinin eğitim ve izleminin hastaların cerrahi tedavi sürecini olumlu anlamda desteklediği ve yaşam kalitelerini artırdığını göstermektedir.
Solak, 2018	Cerrahi Hastalıklar	Meme kanseri olan kadınlarda L.E.A.R.N.S. modelinin destek gereksinimleri ve yaşam kalitesine etkisi	Meme kanseri tanısı olan hastalar	Yarı deneysel	Müdahale grubu: (n=36) Kontrol grubu: (n=37)	Müdahale grubuna: L.E.A.R.N.S. modeline göre yapılandırılmış beş oturumdan oluşan bireysel eğitim programı. Kontrol grubuna: Girişim yok	L.E.A.R.N.S. modeli temelli eğitim programının, meme kanserli kadınların yaşam kalitesine ve destek gereksinimlerinin karşılanmasına olumlu etkisinin olduğunu göstermiştir.

Tablo 2*Meme Kanseri ile İlgili Yapılan ve Deneysel Tasarım Tipinde Olan Doktora Tezlerinin Özellikleri (devamı)*

Çömez, 2016	Cerrahi Hastalıklar	Meme kanseri olan kadınlar ve eşlerinin deneyimlerinin belirlenmesi ve Roy Uyum Model'ne göre yapılandırılmış web tabanlı eğitimin yaşam kalitesi ve eş uyumuna etkisi	Meme kanseri hastaları	Yarı deneysel ve kalitatif	Müdahale grubu: (n=41) Kontrol grubu: (n=42) Kalitatif: (n=14)	Müdahale grubuna: Roy Uyum Modeli kapsamında eğitim Kontrol grubuna: Girişim yok	Roy Uyum Modeli kapsamında verilen eğitimin kadınların yaşam kalitesi ve eşlerin çift uyumlarını yükselttiği saptanmıştır.
Arıkan Dönmez, 2016	İç Hastalıkları Hemşireliği	Erken dönemde uygulanan fiziksel aktivite programı ve basit lenfatik drenaj masajının meme kanseri ilişkili lenfödemin önlenmesi üzerine etkisi	Meme kanseri tanısı olan hastalar	Randomize kontrollü deneysel	Müdahale grubu: (n=25) Kontrol grubu: (n=27)	Müdahale grubuna: Meme kanseri tanısı alan hastalara fiziksel aktivite ile lenfatik drenaj masajı. Kontrol grubuna: Girişim yok	Erken dönemde uygulanan fiziksel aktivite programı ve basit lenfatik drenaj masajının meme kanseri ilişkili lenfödemi önlemede etkili olduğu saptanmıştır
Şengün İnan, 2014	Psikiyatri Hemşireliği	Neuman Sistemler Modeli'ne temellendirilmiş psikoeğitimsel müdahalenin, distres, anksiyete, depresyon ve yaşam kalitesi üzerine etkisi	Meme kanseri tanısı olan 18 yaş üstü kadınlar	Yarı deneysel ve tanımlayıcı niteliksel	Müdahale grubu: (n=32) Derinlemesine görüşme: (n=14)	Müdahale grubuna: Psikoeğitimsel müdahale Kontrol grubuna: Girişim yok	Neuman sistemler modeline temellendirilen psikoeğitim programı distres, anksiyete ve depresyon düzeylerini azaltmada ve yaşam kalitesini arttırmada etkili olmuştur.
Tuzcu, 2013	Hemşirelik	Göçmen kadınların meme kanseri erken tanı davranışlarını gerçekleştirmelerinde engelleyici ve kolaylaştırıcı faktörleri belirlemek ve meme kanseri erken tanı uygulamalarını yapmalarını sağlamak	Sağlıklı göçmen kadınlar	Yarı deneysel ve kalitatif	Müdahale grubu: (n=100) Kontrol grubu: (n=100) Kalitatif: (n=39)	Müdahale grubuna: Sağlığı geliştirme modeli kapsamında eğitim, danışmanlık, hatırlatıcılar. Kontrol grubuna: Girişim yok	Sağlık İnanç Modeli ve Sağlığı Geliştirme Modelini temel alan hemşirelik girişimlerinin göçmen kadınların meme kanseri erken tanı davranışlarının gerçekleştirilmesinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2*Meme Kanseri ile İlgili Yapılan ve Deneysel Tasarım Tipinde Olan Doktora Tezlerinin Özellikleri (devamı)*

Özcan, 2013	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Meme kanseri hastalarında Roy uyum modeline göre yapılandırılmış eğitimin hastalığa uyuma etkisi	Mastektomi ameliyatı olan hastalar	Yarı deneysel	Müdahale grubu: (n=20) Kontrol grubu: (n=20)	Müdahale grubuna: Roy Uyum Modeline göre yapılandırılmış eğitim Kontrol grubuna: Girişim yok	Hemşirelik eğitimlerinin belirli bir kavramsal çatı içinde verilmesi ve taburculuk sonrasında sonuçların aynı kavramsal yapıya göre izlenmesinin uyumu belirlemede daha ayrıntılı bilgiler sağladığı saptanmıştır.
Işık, 2012	Psikiyatri Hemşireliği	Evre O,I,II meme kanseri tedavisini tamamlamış hastalara uygulanan telefonla danışmanlık ve kitapçıkla bilgilendirme ve sadece kitapçıkla bilgilendirme girişimlerinin hastaların anksiyete, depresyon, yaşam kalitesi ve psikososyal uyumları üzerine etkisi	Meme kanseri tedavisini tamamlamış hastalar	Deneysel	Müdahale grubu 1: (n=40) Müdahale grubu 2: (n=40) Kontrol grubu: (n=40)	Müdahale 1: Telefonla danışmanlık ile eğitim kitabı Müdahale 2: Eğitim kitabı Kontrol grubuna: Girişim yok	Hastaların depresyon, anksiyete durumları ve genel sağlık algısı durumunda telefonla danışmanlık ve kitapçıkla bilgilendirmenin kontrol grubuna göre daha etkili olduğu, yaşam kalitesi, yorgunluk, emosyonel rol fonksiyonları üzerinde her iki yöntemin de etkili olduğu, ağrı durumları üzerinde ise her iki yöntemin de etkisi olmadığı saptanmıştır.
Bostancı, 2008	Psikiyatri Hemşireliği	Evre I-II meme kanseri hastalarına uygulanan psikoeğitimin kanser uyum, anksiyete, depresyon ve duygudurum profiline etkisi	Meme kanseri hastaları	Deneysel	Müdahale grubu: (n=38) Kontrol grubu: (n=38)	Müdahale grubuna: Psikoeğitimsel Program Kontrol grubuna: Girişim yok	Psikoeğitimin meme kanseri hastalarının kanser uyum, anksiyete, depresyon ve duygudurum profili düzeylerinde değişim yaptığı belirlendi.
Seçginli, 2007	Halk Sağlığı Hemşireliği	Meme sağlığı geliştirme programının, kadınların yeterli ve etkin KKMM yapma, mamografi ve KMM yaptırma durumlarına, meme kanseri bilgisi ve meme kanserine ilişkin sağlık algılarına etkisi	Sağlıklı kadınlar	Deneysel	Müdahale grubu: (n=97) Kontrol grubu: (n=93)	Müdahale grubuna: Sağlık inanç modeline göre meme sağlığı geliştirme programı ile sağlık eğitimi, film, meme maketi, kitapçık, broşür, kart Kontrol grubuna: Girişim yok	Meme sağlığı geliştirme programının, kadınların yeterli ve etkin KKMM yapma oranlarını ve meme kanseri bilgi düzeyini artırdığı; sağlık algılarını geliştirdiği; KMM ve mamografi yaptırma sıklığını artırmadığı belirlenmiştir.
Aydın, 2004	Halk Sağlığı Hemşireliği	Değişik eğitimsel girişimlerin meme kanseri taramalarına ilişkin inanç ve davranışlar üzerine etkisi	Sağlıklı öğretmenler	Yarı deneysel	Müdahale grubu 1: (n=51) Müdahale grubu 2: (n=42)	Müdahale 1: Meme kanseri taramalarını anlatan video, el broşürü ve telefonla hatırlatma. Müdahale 2: Meme kanseri taramaları için maket kullanımı, el broşürü ve telefonla hatırlatma.	Her iki grubun inançları arasında farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Hem video hem de model eğitim yöntemlerinin meme kanseri taramasına ilişkin sağlık inançlarını değiştirmede ve aynı düzeyde KKMM bilgi ve uygulamasını artırmada etkili olduğunu göstermiştir.

Tablo 3*Meme Kanseri ile İlgili Olan ve Deneysel Tasarım Tipinde Olmayan Doktora Tezlerinin Özellikleri*

Yazar/Yıl	Ana bilim Dalı	Amaç	Örneklem grubu	Araştırma tipi	Örneklem sayısı	Sonuç
Kaya, 2022	Hemşirelik	Radyoterapi alan meme kanseri hastalarında yaşamdan anlam bulma ve yaşam kalitesinin öz-yeterlik için semptom yönetimine etkisi	Meme kanseri nedeniyle radyoterapi alan hastalar	Tanımlayıcı, kesitsel ve ilişki arayıcı	50 kişi	Radyoterapinin altıncı haftasında Öz-yeterlik İçin Semptom Yönetimi ve Yaşamda Anlam Ölçeği puanlarının orta düzeyde, yaşam kalitesi puanlarının ise yüksek olduğu belirlendi
Çelikkanat, 2020	Hemşirelik	Kadınlarda meme kanseri riskini değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir model geliştirmek amacıyla, kesitsel ve metodolojik tasarım	Meme kanseri hastaları, meme kanseri için riskli ve sağlam bireyler	Kesitsel ve metodolojik	271 meme kanseri hastası, 270 riskli birey ve 259 sağlam birey ile toplam 800 kişi	Geliştirdiğimiz model Gail ve IBIS modellerine göre risk belirlemede daha güçlü bulunmuştur.
Özyer, 2020	Hemşirelik	Meme kanseri hastalarının cepten yaptığı harcamaların yaşam kalitesi ile başa çıkma ve adaptasyon sürecine etkisi	Meme kanseri hastası	Tanımlayıcı ve ilişki arayıcı	322 meme kanseri hastası 27 meme kanseri tanısı almış hasta ile nitel grup	Meme kanseri hastalarının kemoterapi tedavisi süresince cepten yaptıkları harcamaların, hastalıkla baş etme ve uyum süreçlerini etkilediği ve yaşam kalitelerini azalttığı söylenebilir.
Baltacı Göktaş, 2008	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Meme kanserinde mastektomi sonrası uygulanan erken ve geç rekonstrüksiyonun hastanın yaşam kalitesi üzerine etkisi	Meme kanseri hastaları	Retrospektif ve tanımlayıcı	28 kişi erken rekonstrüksiyon, 23 kişi geç rekonstrüksiyon olan toplam 51 hasta	Mastektomi sonrası erken rekonstrüksiyonun kişide beden imajı, benlik saygısı, güven duygusu ve aile-sosyal ilişkiler açısından birçok yarar sağladığını, psikolojik, sosyal ve ruhsal yönden yaşam kalitesi üzerine olumlu etkisinin olduğunu ve bedensel yakınmaların daha az olduğunu göstermiştir.
Akyolcu, 1985	Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği	Kadınların meme kanseri ve KKMM hakkındaki sağlık bilgisi düzeylerini saptamak	20 yaş üzeri meme kanserli hastalar ve sağlıklı kadınlar	Tanımlayıcı	100 meme kanseri tanılı hasta, 100 sağlıklı kadın	Meme kanseri ve KKMM konusundaki bilgilerinin yetersizliği gözlenmiş, kişilerin sağlık ve hastalık ile ilgili bilgi ve tutumlarında eğitim düzeylerinin etkili olduğu saptanmıştır.

Bu çalışmada, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Veri sisteminde meme kanseri ile ilgili yayınlanmış olan 26 doktora tezi niceliksel ve içerik açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Meme kanseri tanı, tedavi ve bakım sürecine ilişkin hemşirelik müdahaleleri üzerine yapılan çeşitli tezlerin, doktora düzeyinde tamamlandığı tespit edilmiştir. Bunların içinde meme kanseri erken tanı uygulamaları (Aydın, 2004; Seçginli, 2007; Tuzcu, 2013; Yılmaz Bulut, 2022), meme kanseri risk faktörlerinin belirlenmesi (Çelikkanat, 2020), mastektomi sonrası bakım (Baltacı Göktaş, 2008), radyoterapi alan meme kanseri hastaları sonrası bakım (Gündoğdu, 2019; Kaya, 2022), meme kanserine uyum (Bostancı, 2008; Özcan, 2013; Çömez, 2016), meme kanseri sonrası görülebilecek yan etkilere yönelik uygulamalar (Arıkan Dönmez, 2016; Akman, 2019; Deveci, 2022) ve meme kanseri cerrahisine yönelik preoperatif ve postoperatif bakım (Işık, 2012; Koçan, 2018; Aydın, 2020; Güzel, 2021) gibi konular yer almaktadır. Meme kanserinin, dünya genelinde ve Türkiye'de kadınlar arasında en yüksek insidansa sahip kanser türü olmaya devam etmesi, hemşirelik girişimleri ile önlenabilir olması ve bireylerin bu konuda farkındalıklarını artırmış olması bu alanda yapılan doktora tezlerinin farklı konularda yoğunlaşmasına yol açmış olabilir.

Meme kanseri ile ilgili doktora tezlerinin konu alanları incelendiğinde, tezlerin büyük bir kısmının anksiyete, depresyon, yaşam kalitesi, lenfödem ve beden imajı gibi konulara odaklandığı gözlemlenmiştir. Meme kanserinde Roy Adaptasyon Modeli kullanılarak beden imajı algısında iyileşme (Erol Ursavaş ve ark., 2021), eğitim müdahalesi uygulaması sonrası anksiyete ve depresyon düzeylerinde iyileşme (Li ve ark., 2021), egzersiz programı sonucu lenfödem durumunda iyileşme (Lin ve ark., 2023) ve sosyal destek ile anksiyete ve depresyonda iyileşme oldukları yapılan araştırmalarda belirlenmiştir (Zamanian ve ark., 2021). Tezlerin amaçları incelendiğinde ise, meme kanserinin tanı süreçlerinin iyileştirilmesi, tedavi yöntemlerinin etkinliğinin artırılması ve bakım uygulamalarına yenilikçi ve etkili yaklaşımlar

getirilmesi hedeflendiği görülmektedir. Bu doğrultuda, deneysel müdahale çalışmalarının daha fazla kullanıldığı belirlenmiştir.

Meme kanseri, dünya genelinde kadınlar arasında en yaygın kanser türlerinden biri olup, sağlık alanında önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu bağlamda, meme kanseri üzerine yapılan akademik çalışmalar, çeşitli araştırma yöntemleri kullanarak hastalığın etiyolojisi, tedavi yöntemleri ve hasta sonuçları gibi konuları incelemektedir. Meme kanseri ile ilgili deneysel tasarım tipinde yapılan doktora tezlerinin oranı %42.3 ile en fazla tercih edilen araştırma yöntemidir. Başka alanda yapılan doktora tezlerinin incelendiği araştırmalarda da en fazla kullanılan tasarım tipinin deneysel tasarım tipi olduğu belirlenmiştir (Ede & Uysal, 2021). Deneysel tasarım, araştırmacıların belirli bir hipotezi test etmek amacıyla kontrollü koşullar altında veri toplamasını sağlayan bir yöntemdir. Bu tür bir tasarım, özellikle müdahale ve sonuç ilişkilerini belirlemede büyük bir öneme sahiptir. Meme kanseri araştırmalarında, deneysel tasarım kullanılarak yeni tedavi yöntemlerinin etkinliği, hastalık ilerlemesi ve hasta yaşam kalitesi gibi konular derinlemesine incelenebilir (Del Paggio ve ark., 2021). Tezlerin büyük çoğunluğunun deneysel tasarım tipte olması hemşirelikte deneysel tasarımların öneminin anlaşılmaya başlandığını düşündürmüştür. Bunun nedeninin, doktora tezlerinin daha uzun süreçte tamamlanıp, yapısı ve içeriğinin girişimsel çalışmalar olmasından dolayı kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca deneysel tasarım, hastalığın tedavi süreçlerini değerlendirme ve yeni yöntemlerin etkinliğini test etme açısından önemli bir yere sahiptir. Gelecek araştırmaların, bu yöntemi daha da geliştirmesi ve meme kanseri ile ilgili bilgi birikimini artırması beklenmektedir.

Çalışma sürecinde incelenen tezlerin %73.07'sinin meme kanseri tanısı olan hastalar ile %19.23'ünün sağlıklı kadınlar ile ve %7.69'unun hem meme kanseri tanısı olan hastalar hem de sağlıklı kadınlar ile yapıldığı belirlenmiştir. Hemşirelik mesleğinin metaparadigmalarından biri insan olduğundan, hastalık söz konusu olduğunda hastalığa yönelik bakım, sağlık söz

konusu olduğunda ise sağlığı koruma ve geliştirme uygulamaları yer almaktadır (Ünsal, 2017). Bu sebeple tezlerin daha çok hasta bireyler ile yapılmış olması muhtemeldir. Literatür incelendiğinde ise; Erol Ursavaş ve arkadaşları (2021) ile Okati-Aliabad ve arkadaşlarının (2022) çalışmaları meme kanseri hastaları ile, Leila Masoudiyekta ve arkadaşları (2018) sağlıklı bireyler ile, Lin ve arkadaşlarının (2023) yapmış oldukları çalışma ise meme kanseri cerrahisi geçirecek hastalar ile yapıldığı belirlenmiştir. Bu grupların hepsinin ayrı ayrı önemli düzeyde hemşirelik bakım ve uygulamalarına ihtiyaçları olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple tezlerin örneklem grupları literatür ile benzerlik göstermektedir.

Yapılan tez çalışmaları incelendiğinde; meme kanseri cerrahisi geçiren kadınlara yönelik hemşirelik müdahalelerinin etkinliği değerlendirilmiş olup olumlu sonuçlar alınmıştır. Bunlar: beden imajı (Koçan, 2018), anksiyete (Koçan, 2018; Güzel, 2021), semptom yönetimi (Aydın, 2020), yaşam kalitesi (Koçan, 2018; Aydın, 2020) ve konfordur (Güzel, 2021). Literatürde de benzer bulgular yer almaktadır (Zamanian ve ark., 2021; Erol Ursavaş ve ark., 2021; Okati-Aliabad ve ark., 2022). Meme kanseri cerrahi sürecinde konfor ve anksiyete seviyesinin düşük olması büyük bir öneme sahiptir. Johnson (2022) tarafından gerçekleştirilen bir tez, ameliyat öncesi danışmanlık seanslarının hastaların kaygı düzeyleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın bulguları, yapılandırılmış danışmanlık alan kadınların, bu tür bir destek almayanlara kıyasla cerrahi deneyimlerinden daha düşük kaygı seviyeleri ve daha yüksek memnuniyet bildirdiğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, holistik bakımın hemşirelik pratiğine entegrasyonunun gerekliliğini vurgulamaktadır.

Erken evre meme kanseri tedavisinde en önemli tedavi yöntemi cerrahidir. Cerrahi sonrası tedavinin devam edilmesinde metastazların önlenmesinde radyoterapi kullanılmaktadır (Cardoso ve ark., 2020). Radyoterapinin yorgunluk ve bulantı-kusma gibi çeşitli yan etkileri bulunmaktadır (Karayurt ve ark., 2021). Kaya'nın (2022) yapmış olduğu tezde radyoterapi alan meme kanseri hastalarında yaşamdan anlam bulma ve yaşam kalitesinin öz-yeterlik için

semptom yönetimine olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Gündoğdu'nun (2019) yapmış olduğu tezde ise radyoterapi uygulanan meme kanserli kadınlarda yorgunluğun derin nefes egzersiz grubuna göre kontrol grubunda tedavi öncesine göre arttığı saptanmıştır. Uygulanan hemşirelik girişimlerinden sonra girişim öncesine göre iki deney grubunda da uykusuzluk şiddetinin azaldığı saptanmıştır (Gündoğdu, 2019). Uygulanan hemşirelik müdahalelerinin meme kanserli hastalara yararı olduğu görülmektedir.

Ata (2022), Yılmaz Bulut (2022), Ketenciler (2020), Tuzcu (2013), Seçginli'nin (2007) ve Aydın'ın (2004) yapmış oldukları tez çalışmalarında uygulanan sağlık inanç ve sağlığı geliştirme modelleri temelli uygulamaların katılımcıların meme kanserine yönelik erken tanı davranışlarını iyileştirmede olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Literatürün incelenmesi sonucunda, sağlık inanç modeli ve sağlığı geliştirme modeli temelli müdahalelerin, katılımcılar üzerinde meme kanseri erken tanı uygulamalarını iyileştirmeye yönelik benzer olumlu sonuçlar ortaya koyduğu tespit edilmiştir (Kıssal & Beşer, 2017; Leila Masoudiyekta ve ark., 2018). Meme kanserine yönelik erken tanı davranışlarının iyileştirilmesinde, sağlık inanç ve sağlığı geliştirme modellerinin etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık inanç modeli, bireylerin sağlıkla ilgili tutum ve davranışlarını anlamak ve yönlendirmek amacıyla yaygın bir şekilde kullanılan teorik bir yaklaşımdır. Bu model, bireylerin sağlık algılarını, inançlarını ve davranışlarını etkileyen çeşitli faktörleri inceleyerek, sağlık hizmetlerine katılımı teşvik etmeyi amaçlar (Kaya ve ark., 2021). Özellikle meme kanseri gibi ciddi sağlık sorunlarında, erken tanı ve tarama davranışlarının artırılması açısından bu modelin uygulanması büyük bir önem taşımaktadır.

Çömez (2016) ve Özcan'ın (2013) yapmış oldukları tez çalışmalarında meme kanseri hastalarının hastalığa uyumunu belirlemek için Roy Uyum Model kullanılmıştır. Model sonucunda da iki tezde hastalığa özgü uyum parametreleri sürecinde ilerleme olduğu belirlenmiştir. Meme kanseri tedavisinde Roy'un Uyum Modeli rehberliğinde uygulanan

hemşirelik girişimleri sonrasında katılımcılarda algılanan sosyal destek, beden imajı ve cinsel işlevsellik üzerinde olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir (Erol Ursavaş ve ark., 2021). Roy'un Uyum Modeli, bireylerin stresle başa çıkma yetilerini güçlendirmeyi hedefleyerek, hemşirelik müdahalelerinin sosyal destek ve psikolojik iyilik hali üzerindeki olumlu etkilerini artırmaktadır (Membrilla-Beltran ve ark., 2023; Rai, 2021). Bu modelin kullanımı, hemşirelik uygulamalarının bireylerin sosyal destek algısını güçlendirdiğini ve bunun sonucunda cinsel işlevsellik üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Membrilla-Beltran ve ark., 2023). Bu durum, hemşirelik uygulamalarında bu modelin entegrasyonunun ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Hemşirelerin, hastaların sosyal destek ihtiyaçlarını karşılamak ve beden imajlarını iyileştirmeye yönelik müdahalelerde bulunmak, tedavi sürecinin bütünsel bir parçası olarak ele alınabilir.

Meme kanserinin ameliyatı sonrasında bireyin yaşayabileceği komplikasyonlar sonucunda yaşam kaliteleri ciddi şekilde etkilenebilmektedir. Deveci (2022) ve Arıkan (2016) tarafından gerçekleştirilen tez çalışmaları, lenfödem önlenmesi ve tedavisinde multidisipliner yaklaşımların ve rehabilitasyon programlarının önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar hem klinik uygulamalara hem de sağlık profesyonellerinin eğitimine katkı sağlayarak, meme kanseri hastalarının yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Yapılan bir araştırmada da meme kanseri ameliyatları sonrası uygulanan egzersizler sonucunda hastaların yaşam kalitelerinin arttığı belirlenmiştir (Lin ve ark., 2023). Araştırma bulguları literatür ile benzerdir.

Işık (2012), Bostancı (2008) ve Şengün İnan (2014) yapmış oldukları tez çalışmalarında psikiyatri alanında meme kanseri tanılı hastalara uygulanan danışmanlık ve psikoeğitim müdahalelerinden sonra katılımcıların anksiyete ve depresyon düzeylerinde iyileşme olduğu belirlenmiştir. Literatürde meme kanseri tanısı olan hastaların anksiyetelerinin yüksek olduğu (Li ve ark., 2018), depresyon ve anksiyete prevalansının sırasıyla %66.6 ve %60 olduğu

belirlenmektedir (Okati-Aliabad ve ark., 2022). Yapılan araştırmalara göre verilen desteğin meme kanserli hastalarda depresyon ve anksiyete belirtilerini azaltmaya yardımcı olabileceğini göstermiştir (Li ve ark., 2021; Zamanian ve ark., 2021). Bu sonuçlar meme kanser hastalarına uygulanan danışmanlık ve psikoeğitimin anksiyete ve depresyon üzerinde olumlu sonuçlar meydana getirdiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hemşirelik alanında meme kanseri ile ilgili yapılan doktora tezlerin incelendiği bu araştırmada, tezlerin içerik ve kapsam yönünden beklentileri karşıladığı ve 2012 yılı sonrası doktora tezlerinin yapılmasında artış olduğu belirlenmiştir. İncelenen tezlerin çoğunluğu, meme kanseri hastalarının bakım süreçleri, hemşirelik müdahaleleri, hasta eğitimi ve destek hizmetleri gibi alanları kapsamaktadır. Bu çalışmalarda, hemşirelik uygulamalarının etkinliği ve hasta memnuniyeti üzerine gerçekleştirilen değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Ayrıca, meme kanseri ile ilgili psikososyal destek, erken tanı ve tarama programları gibi konular da sıklıkla incelenmiştir. Meme kanseriyle ilgili doktora tezlerinin sayısındaki artış, hemşirelik pratiğinin gelişimi açısından olumlu bir işaret olarak görülmektedir. Tezlerin çoğunluğunun deneysel tasarım tipinde olduğu, en çok meme kanseri tanısı almış örneklem grubu ile yapıldığı ve çoğunluğunun bir model kullanılarak yapıldığı bulunmuştur. Yapılan tezlerinin hepsinin amacına yönelik sonuca ulaşıldığı belirlenmiş olup en çok çalışılan parametre meme kanserli hastalarında anksiyete, depresyon, yaşam kalitesi, lenfödem ve beden imajı ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu tezler, hemşirelerin meme kanseri hastalarına yönelik bilgi ve yetkinliklerini güçlendirirken, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Gelecekteki çalışmaların, daha geniş bir coğrafi kapsamı ele alması ve farklı hemşirelik yaklaşımlarını incelemesi, hemşirelik alanında yapılmış meme kanserinin ileri bakımı ve yönetimi ile ilgili kanıt düzeyi yüksek, doktora düzeyinde çalışmaların sayıca artırılması gerektiği önerilmektedir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın ulusal tez merkezi veri tabanında erişime açık olan lisansüstü tezler örnekleme dahil edildiği için etik kurul izni gerekmemiştir.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: TYB; Tasarım: TYB, BA; Veri toplama: TYB, BA; Veri işleme: TYB, BA; Analiz ve/veya yorum: TYB, BA; Kaynak tarama: TYB, BA; Makalenin yazımı: TYB, BA; Eleştirel inceleme: TYB, BA

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ

Dış bağımsız.

KAYNAKLAR

- Akman, G. (2019). *Meme kanseri olan kadınlara uygulanan web tabanlı alopesi eğitim programının beden imajına, benlik saygısına, yaşam kalitesine ve iyilik durumuna etkisi* (Yayın No. 556860) [Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akyolcu, N. (1985). *Kadınların meme kanseri ve kendi kendine meme muayenesi hakkındaki sağlık bilgisi düzeylerinin ölçülmesi* (Yayın No. 80517) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akyolcu, N., Özhanlı, Y., & Kandemir, D. (2019). Recent developments in breast cancer. *Journal of Health Science and Profession*, 6(3), 583-94. doi:10.5152/hsp.2019.440012

- Arıkan Dönmez, A. (2016). *Meme kanseri ilişkili lenfödemın önlenmesinde fiziksel aktivite programı ve basit lenfatik drenaj masajının etkinliği* (Yayın No. 420168) [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ata, G. (2022). *Meme kanseri hastalarında sağlığı geliştirme modeline temellendirilen yönlendirilmiş imgeleme uygulamasının yaşam kalitesine etkisi: integratif bir çalışma* (Yayın No. 768725) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, İ. (2004). *Meme kanserinin erken tanısına yönelik iki farklı eğitimin, öğretmenlerin meme kanseri taramalarındaki inanç ve davranışlarına etkisi* (Yayın No. 163198) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, A. (2020). *Mobil tabanlı bakım desteği uygulamasının meme kanseri cerrahisi geçiren hastaların semptom yönetimine ve yaşam kalitesine etkisi* (Yayın No. 627872) [Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Baltacı Göktaş, S. (2008). *Meme kanserinde mastektomi sonrası uygulanan erken ve geç rekonstrüksiyonun hastanın yaşam kalitesi üzerine etkisi* (Yayın No. 204099) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bostancı, N. (2008). *Evre I-II meme kanseri hastalarına uygulanan psikoeğitimin kanser uyum, anksiyete, depresyon ve duygudurum profiline etkisi* (Yayın No. 439820) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Britt, K. L., Cuzick, J., & Phillips, K. A. (2020). Key steps for effective breast cancer prevention. *Nature Reviews Cancer*, 20, 417–436. doi:10.1038/s41568-020-0266-x
- Cardoso, F., Paluch-Shimon, S., Senkus, E., Curigliano, G., Aapro, M. S., André, F., Barrios, C. H., Bergh, J., Bhattacharyya, G. S., Biganzoli, L., Boyle, F., Cardoso, M. J., Carey, L. A., Cortés, J., El Saghir, N. S., Elzayat, M., Eniu, A., Fallowfield, L., Francis, P. A., Gelmon, K., ... Winer, E. P. (2020). 5th ESO-ESMO international consensus guidelines

- for advanced breast cancer (ABC 5). *Annals of Oncology: Official journal of the European Society for Medical Oncology*, 31(12), 1623–1649. <https://doi.org/10.1016/j.annonc.2020.09.010>
- Çalışkan, B. B. (2022). *Farkındalık temelli öz şefkat programının meme kanseri hastalarının ontolojik iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkisi* (Yayın No. 769620) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çelikkanat, Ş. (2020). *Meme kanseri risk değerlendirme modelinin geliştirilmesi* (Yayın No. 700036) [Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çömez, S. (2016). *Meme kanseri olan kadınlar ve eşleri için oluşturulan web tabanlı eğitimin yaşam kalitesi ve eş uyumuna etkisi* (Yayın No. 434618) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Del Paggio, J. C., Berry, J. S, Hopman, W. M., Eisenhauer, E. A., Prasad, V., Gyawali, B., & Booth, C. M. (2020). Evolution of the randomized clinical trial in the era of precision oncology. *JAMA Oncology*, 7(5), 728–734. doi:10.1001/jamaoncol.2021.0379
- Deveci, Z. (2022). *Meme kanserine bağlı lenfödem gelişen kadınlarda mobil lenfödem özbakım destek programının, özbakıma, yaşam kalitesine ve lenfödem ile ilgili semptomlara etkisinin incelenmesi* (Yayın No. 749194) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ede, B, & Uysal, N. (2021). Türkiye’de hemşirelik doktora programında teori/kuram ve modele dayalı yürütülen tezlerin incelenmesi. *KAEÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 91-98.
- Erol Ursavaş, F., & Karayurt, Ö. (2021). Effects of a roy’s adaptation model–guided support group intervention on sexual adjustment, body image, and perceived social support in women with breast cancer. *Cancer Nursing*, 44(6), E382-E394. doi: 10.1097/NCC.0000000000000854

- Gündoğdu, F. (2019). *Radyoterapi alan meme kanseri kadınlarda iki farklı yöntemle uygulanan nefes egzersizinin yorgunluk ve uyku kalitesi üzerine etkisi: Randomize kontrollü çalışma* (Yayın No. 568278) [Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güzel, N. (2021). *Meme kanseri tanısı konulmuş kadınlara verilen video destekli eğitimin etkinliği: nonrandomize kontrollü araştırma* (Yayın No. 681402) [Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Heer, E., Harper, A., Escandor, N., Sung, H., McCormack, V., & Fidler-Benaoudia, M. M. (2020). Global burden and trends in premenopausal and postmenopausal breast cancer: A population-based study. *The Lancet Global Health*, 8(8), e1027–e1037.
- Işık, I. (2012). *Erken evre meme kanseri hastalarında telefonla danışmanlık müdahalesinin etkinliğinin değerlendirilmesi* (Yayın No. 319166) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- International Agency for Research on Cancer. (2018). GLOBOCAN 2018. Erişim adresi: <https://gco.iarc.fr/today/data/factsheets/populations/792-turkey-fact-sheets.pdf>
- Johnson, B. (2022). *Preoperative counseling and its effects on anxiety levels in women undergoing breast cancer surgery*. [Doctoral dissertation, College of Health Sciences].
- Karayurt, Ö., Erol Ursavaş, F., Çömez, S., Bilik, Ö., Arıcan Alıcıkuş, Z., & Ertuğrul, N. (2021). Meme kanserli kadınlarda radyoterapi öncesi, sırası ve sonrası deneyimlenen semptomların ve yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 21-29.
- Kaya, D. (2022). *Radyoterapi alan meme kanseri hastalarında yaşamdan anlam bulma ve yaşam kalitesinin, öz-yeterlik için semptom yönetimine etkisi* (Yayın No. 742873) [Doktora Tezi, Haliç Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Kaya, A., Moçoşoğlu, B., & Sevim, H. (2021). Sağlık inanç modeli'ne dayalı olarak öğretmenler ve okul yöneticilerinin salgına yönelik bireysel hazırlık algılarının incelenmesi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2345 – 2374.
- Kashyap, D., Pal, D., Sharma, R., Garg, V. K., Goel, N., Koundal, D., Zaguia, A., Koundal, S., & Belay, A. (2022). Global increase in breast cancer incidence: Risk factors and preventive measures. *BioMed Research International*, 2022, 9605439. doi:10.1155/2022/9605439
- Ketenciler, A.P. (2020). *Sosyoekonomik düzeyi düşük kadınlara uygulanan yapılandırılmış girişimlerin meme kanseri tarama davranışlarına ve sağlık algılarına etkisi* (Yayın No. 629443) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kıssal, A., & Beşer, A. (2017). Results of breast and cervical cancer Health Promotion Model for older Turkish women. *Journal of Human Sciences*, 14(3), 2374–2385.
- Koçan, S. (2018). *Meme kanseri cerrahisi geçiren hastalara meme bakım hemşiresi tarafından verilen eğitimin beden imajı, anksiyete ve yaşam kalitesi üzerine etkisi* (Yayın No. 541475) [Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Lei, S., Zheng, R., Zhang, S., Wang, S., Chen, R., Sun, K., Zeng, H., Zhou, J., & Wei, W. (2021). Global patterns of breast cancer incidence and mortality: A population-based cancer registry data analysis from 2000 to 2020. *Cancer Communications*, 41(11), 1183-1194. doi: 10.1002/cac2.12207
- Lin, Y., Wu, C., He, C., Yan, J., Chen, Y., Gao, L., Liu, R., & Cao, B. (2023). Effectiveness of three exercise programs and intensive follow-up in improving quality of life, pain, and lymphedema among breast cancer survivors: A randomized, controlled 6-month trial. *Support Care Cancer*, 31(1), 9. doi: 10.1007/s00520-022-07494-5

- Liu, B., Wu, X., Shi, L., Li, H., Wu, D., Lai, X., Li, Y., Yang, Y., & Li, D. (2021). Correlations of social isolation and anxiety and depression symptoms among patients with breast cancer of Heilongjiang province in China: the mediating role of social support. *Nursing Open*, 8(4), 1981–1989. doi: 10.1002/nop2.876
- Li, Z., Geng, W., Yin, J., & Zhang, J. (2018). Effect of one comprehensive education course to lower anxiety and depression among Chinese breast cancer patients during the postoperative radiotherapy period-one randomized clinical trial. *Radiation Oncology*, 13(111), 1-10. doi: 10.1186/s13014-018-1054-6
- Masoudiyekta, L., Rezaei-Bayatiyani, H., Dashtbozorgi, B., Gheibizadeh, M., Malehi, A., & Moradi, M. (2018). Effect of education based on health belief model on the behavior of breast cancer screening in women. *Asia-Pacific Journal of Oncology Nursing*, 5(1), 114-120. doi: 10.4103/apjon.apjon_36_17
- Membrilla-Beltran, L., Cardona, D., Cámara-Roca, L., Aparicio-Mota, A., Román, P., & Rueda-Ruzafa, L. (2023). Impact of cervical cancer on quality of life and sexuality in female survivors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 3751.
- Nguyen, T. L., Li, S., Dite, G. S., Aung, Y. K., Evans, C. F., Trinh, H. N., Baglietto L, Stone J, Song YM, Sung J, English DR, Jenkins MA, Dugué PA, Milne RL, Southey MC, Giles GG, Pike MC, & Hopper JL. (2020). Interval breast cancer risk associations with breast density, family history and breast tissue aging. *International Journal of Cancer*, 147(2), 375-82. doi: 10.1002/ijc.32731
- Okati-Aliabad, H., Ansari-Moghadam, A., Mohammadi, M., Kargar, S., & Shahraki-Sanavi, F. (2022). The prevalence of anxiety and depression and its association with coping strategies, supportive care needs, and social support among women with breast cancer. *Support Care Cancer*, 30, 703–710. doi: 10.1007/s00520-021-06477-2

- Özcan, Z. (2013). *Meme kanseri hastalarında roy uyum modeline göre yapılandırılmış eğitimin hastalığa uyuma etkisinin incelenmesi* (Yayın No. 388652) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özkan Ölçer, Z. (2019). *Meme kanseri hastalarının cinsel sorunlarına yönelik better modeline göre verilen eğitimin etkisi* (Yayın No. 542213) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Özyer, Y. (2020). *Meme kanseri hastalarının cepten yaptığı harcamaların yaşam kalitesi ile başa çıkma ve adaptasyon sürecine etkisi* (Yayın No. 684960) [Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Rai, S. (2021). Quality of life and sexual dysfunction in cervical cancer survivors. *Nepal Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 16(1), 92–96.
- Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2017). *Türkiye Kanseri İstatistikleri*. https://hsqm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/Dokumanlar/Istatistikler/Turkiye_Kanser_Istatistikleri_2017_OZETLI.pdf
- Seçginli, S. (2007). *Meme kanserinde erken tanıya yönelik sağlığı geliştirme programının tarama davranışlarına etkisi* (Yayın No. 224277) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Solak, M. (2018). *Meme kanseri olan kadınlarda L.E.A.R.N.S. modelinin destek gereksinimleri ve yaşam kalitesine etkisi* (Yayın No. 531138) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Sung, H., Ferlay, J., Siegel, R. L., Laversanne, M., Soerjomataram, I., Jemal, A., & Bray, F. (2021). Global cancer statistics 2020: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA Cancer Journal for Clinicians*, 71(3), 209-249. doi: 10.3322/caac.21660

- Şengün İnan, F. (2014). *Meme kanseri hastalarına tedavi sonrasında evde yapılan psikoeğitimin distres, anksiyete, depresyon ve yaşam kalitesine etkisi* (Yayın No. 388575) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Tuzcu, A. (2013). *Sağlığı geliştirme modellerine dayalı hemşirelik girişimlerinin göçmen kadınlarda meme kanseri erken tanı davranışlarına etkisi* (Yayın No. 344232) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Ünsal, A. (2017). Hemşireliğin dört temel kavramı: İnsan, çevre, sağlık ve hastalık, hemşirelik. *Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 11-25
- Yılmaz Bulut, T. (2022). *Suriyeli kadınlara uygulanan hemşire navigasyon programının meme kanseri tarama davranışlarına yönelik sağlık inançları, mamografi öz etkililikleri ve meme kanseri korkuları üzerine etkisi* (Yayın No. 741096) [Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Zamanian, H., Amini-Tehrani, M., Jalali, Z., Daryaafzoon, M., Ala, S., Tabrizian, S. & Foroozanfar, S. (2021). Perceived social support, coping strategies, anxiety and depression among women with breast cancer: Evaluation of a mediation model. *European Journal of Oncology Nursing*, 50, 101892. doi: 10.1016/j.ejon.2020.101892
- Wilkinson, L., & Gathani, T. (2021). Understanding breast cancer as a global health concern. *British Journal of Radiology*, 95, 20211033. doi: 10.1259/bjr.20211033
- Winters, S., Martin, C., Murphy, D., & Shokar, N. K. (2017). Breast cancer epidemiology, prevention, and screening. *Progress in Molecular Biology and Translational Science*, 151, 1–32. <https://doi.org/10.1016/bs.pmbts.2017.07.002>
- World Health Organization, (WHO), (2021). *New Global Breast Cancer Initiative Highlights Renewed Commitment to Improve Survival*. <https://www.who.int/news/item/08-03-2021-new-global-breast-cancer-initiative-highlightsrenewed-commitment-to-improve-survival>

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/ Kırşehir Ahi Evran University

Sağlık Bilimleri Dergisi/ Journal of Health Sciences

Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2025

E-ISSN: 2791-7754

Derleme Makale/Review Article

EMZİRME EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BİR YÖNTEM: BABA ADAYLARININ MEME SİMÜLATÖRÜ İLE EĞİTİMİ

AN INNOVATIVE METHOD IN BREASTFEEDING EDUCATION: TRAINING OF EXPECTANT FATHERS WITH BREAST SIMULATOR

Rasime YILDIRIM DÜĞEROĞLU¹ Ayten ŞENTÜRK ERENEL²

* Öğr. Gör. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, Kırşehir, Türkiye.

** Prof. Dr., Lokman Hekim Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü, Ankara, Türkiye.

	ÖZET	ABSTRACT
Geliş tarihi/ Date of receipt: 26 Ara 2024	Emzirme sürecini etkileyen birçok faktörden biri olan baba desteği ile ilgili çalışmalar, baba desteğinin emzirme süreci üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermiştir. Babaların emzirme süreçlerini anlamaları ve sürece dahil olmaları hedeflendiğinde, konu ile ilgili eğitimlere babaların da dahil edilmesi gerekmektedir. Bu eğitimlerde geçmişten beri yapılan resim ve broşür gibi klasik eğitim yöntemlerin yanı sıra yüz yüze görüşmeler, online platformlar, video, simülasyon, sunum, maket, kukla, sanal gerçeklik gibi yeni eğitim yöntemleri de uygulanmaktadır. Yöntemlerden biri olan simülasyon ile eğitim, teorik bilgi dışında emzirmeyi deneyimlemeye olanak vermesi nedeniyle yeni bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Simülasyon ile emzirme eğitimleri yeni bir yaklaşım olarak anne adaylarına ve eğitimi verecek sağlık personellerine uygulanmaktadır. Bu derlemede emzirmenin önemi, etkileyen faktörler, emzirme sürecinde önemli bir rol oynayan babalara yönelik emzirme eğitimlerinin etkilerini ve bu eğitimlerde simülasyon kullanımının irdelenmesi hedeflenmiştir.	Studies on paternal support, which is one of the many factors affecting the breastfeeding process, have shown that paternal support is highly effective on the breastfeeding process. When the aim is for fathers to understand and be involved in the breastfeeding process, fathers should be included in relevant trainings. In addition to classical training methods such as pictures and brochures, new training methods such as face-to-face interviews, online platforms, video, simulation, presentation, model, puppet, virtual reality are also applied in these trainings. One of these methods, simulation-based education, is a new approach because it allows women to experience breastfeeding in addition to theoretical knowledge. As a new approach, breastfeeding training with simulation is applied to expectant mothers and health personnel who will provide the training. This review aims to examine the importance of breastfeeding, the factors affecting it, the effects of breastfeeding trainings for fathers who play an important role in the breastfeeding process and the use of simulators in these trainings.
Kabul tarihi/Date of acceptance: 10 Oca 2025		
Anahtar kelimeler: Emzirme, emzirme eğitimi, baba, simülasyon		
Keywords: Breastfeeding, breastfeeding training, father, simulation		
Sorumlu yazar/Corres- ponding author: rasime.dugeroğlu u@ahievran.edu .tr		

Atıf için/To cite: Yıldırım Düğeroğlu, R., & Şentürk Erenel, A. (2025). Emzirme eğitiminde yenilikçi bir yöntem: Baba adaylarının meme simülasyonu ile eğitimi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 255-274.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Anne sütü ile beslenmenin, yenidoğan için doğal ve en sağlıklı beslenme şekli olmasının yanı sıra anne sağlığı, toplum sağlığı ve ekonomiye önemli faydaları bulunmaktadır (Genna, 2017). Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF); bebeklerin doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirilmeye başlanmasını, ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenmesini, altı aydan itibaren beslenme açısından yeterli ve güvenli tamamlayıcı (katı) gıdaların başlanmasını, en az iki yaşına kadar emzirilmeye devam edilmesini önermektedir (UNICEF, 2018; WHO, 2023).

Emzirmenin anne sağlığına faydaları kısa ve uzun dönem olarak ele alınabilir. Emzirmenin anne sağlığına kısa dönem faydalarından bazıları uterus involüsyonunu hızlandırma, ovulasyonu baskılayarak kontrasepsiyon sağlama, doğum sonu dönemde kilo vermeyi kolaylaştırmadır. Emzirmenin uzun dönem faydalarından bazıları ise; anne bebek bağlanmasını olumlu etkileme, annelik sürecine uyumu kolaylaştırma, over, endometrium ve meme kanseri riskini azaltma ve osteoporozdan korunmadır. Anne sütü ve emzirmenin çocuk sağlığına da birçok faydası vardır. Bu faydalar arasında hiperbilirubinemi, konstipasyon, sepsis, otitis media, obezite, alerjik hastalıklar, alt solunum yolu enfeksiyonları, metabolik sendrom, diyare, menenjit, apandisit, ani bebek ölümü sendromu, özofagus- mide lezyonları, idrar yolu enfeksiyonları, çocukluk çağı kanserleri gibi hastalıklardan korunma sağlanması bulunmaktadır. Bunların yanı sıra anne sütü çocukların ruhsal, bedensel, zeka-dil ve motor gelişimi destekler (Öztürk & Sevil, 2016; Ekti Genç, 2020; Hotun Şahin & Acar, 2023; Palalıoğlu, 2023). Ayrıca emzirme eylemi, doğasından kaynaklanan nedenlerden dolayı bebeklerin ağız, dil, çene, damak gibi organlarını doğru bir şekilde kullanmalarını sağlayarak gelişimlerini desteklemekte ve oral doyuma katkıda bulunmaktadır. Anne sütünün bir başka faydası da her an hazır, temiz, uygun sıcaklıkta, ücretsiz, zahmetsiz ve tüketime hazır olmasıdır (Palalıoğlu, 2023). Emzirme ve anne sütünün bu kadar çok faydası olmasına rağmen, dünya

çapında ve yerel istatistiklere göre emzirmenin devam ettirilmesinde istenilen hedeflere ulaşılmadığı bir gerçektir. DSÖ 0-6 aylık bebeklerin yalnızca yaklaşık %44' ünün sadece anne sütü ile beslendiği; Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA), 2018 raporunda da Türkiye'de bebeklerinin sadece %40.7'sinin ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslendiği ve bebeklerin %65.6'sının bir yıl süreyle emzirildiği belirtilmiştir (TNSA, 2018; WHO, 2023). Bu sonuçlar emzirmede istenilen sonuçlara ulaşılmadığını ve emzirme ve anne sütünün olumlu etkilerinden yeterince yararlanılamadığını ortaya koymaktadır.

Emzirme davranışını bireysel, sosyal ve çevresel olmak üzere pek çok faktör etkilemektedir. Annelerin emzirme davranışını olumsuz etkileyen faktörlere bakıldığında, annenin özgüveninin zedelenmesine neden olan durumlar, yeterli bilgi sahibi olmama, aile desteğinin ve özellikle de eş desteğinin yeterli olmaması ve/veya olumsuz olma gibi durumlar olduğu görülmektedir (Çaylan & Yalçın, 2020; Pekşen & Çınar, 2020; Güler, 2021). Anne ve bebeğin yaşadığı farklı durumlar nedeniyle, anneler bebeklerini emzirmeye başlasalar bile bir süre sonra emzirmeyi sonlandırabilirler. Etkili emzirme davranışını olumsuz etkileyen faktörlerden birisi; annelerin, anne sütü ve emzirmenin faydaları konusunda bilgi ve motivasyonlarının yetersiz olmasıdır (Tiryaki & Altınkaynak, 2021). Bunun yanı sıra annenin emzirme niyeti, parite, yaş, medeni durum, ekonomik durum, eğitim düzeyi, çalışma durumu, kültür, bebeğin cinsiyeti, sosyal destek ve eş desteğidir (Hotun Şahin & Acar, 2023).

Bu derleme; literatürdeki emzirme sürecini, emzirme eğitimi yöntemlerini, henüz araştırmalarının kısıtlı olduğu simülasyon ile emzirme eğitimini ve bu eğitimlerde babanın yerini ortaya koymayı ve eğitimin babaya simülatörle yapılması konusunu vurgulamayı hedeflemektedir.

Emzirme Sürecini Olumlu Etkileyen Önemli Faktörlerden Birisi: Baba Desteği

Olumlu bir emzirme sürecinin yaşanması için annelerin, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında aile, toplum ve sağlık sistemi tarafından aktif olarak desteklenmesi

gerekmektedir (Küçüköğlu ve ark., 2015, Sağlık Bakanlığı, 2018a, Sağlık Bakanlığı, 2018b). Emzirmenin yönetilmesinde emzirme danışmanlığının nasıl yapılacağının belirlenmesi elzemdir. Doğum sonrasında bebeğin ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenmesinde emzirme eğitiminin önemli yeri bulunmakta olup, yapılan eğitimlerde destek mekanizmalarının da (eş, aile, arkadaş vs.) devreye girmesi gerektiği belirtilmektedir (Yurtsal & Hasdemir, 2022). Rempel & Rempel tarafından yapılan bir çalışmada, ilk kez anne olan kadınların emzirme kararlarını ve davranışlarını eşlerinin nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırma sonucunda babaların emzirmeyi teşvik etmeye dahil edilmesinin, emzirmeye erken başlanmasına ve yalnızca anne sütü verilme davranışını olumlu etkilediğine ilişkin kanıtlar elde edilmiştir (Rempel & Rempel, 2004). Rempel'in çalışması, emzirme konusunda erkeklerin emzirmeyi destekleyen, emzirme yanlısı inançlar geliştirebilecekleri sağlam bir temele sahip olacaklarını göstermesi ve karşılaşılan sorunlarda yardım etmek / alma konusunda teşvik edici olmasını vurgulaması açısından önemlidir. Bu çalışmanın üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen, Tadesse ve ark. (2018), babalara yönelik emzirmeyi teşvik müdahalelerinin etkinliğini incelediği sistematik bir incelemede emzirme eğitiminin, emzirmeye erken başlama, ilk altı ay sadece anne sütü verme ve emzirmeye devam etme bakımından olumlu sonuçlar sağladığını belirtmiştir. Çalışma, babaların anneye emzirme sürecinde destek olması ve emzirme eğitimi almalarının teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı doğrultuda yapılan bir diğer randomize kontrollü çalışmaların sistematik incelemesinde, emzirme desteğinde babaların eğitimi ile ilgili yapılan babalara verilen emzirme eğitimlerinin, babaların emzirme öz yeterlilik, bilgi ve tutumlarında olumlu etkilerinin olduğu, prenatal ve postnatal eğitimlere anneler ile birlikte babaların dahil edilmesinin emzirmeyi başlatma ve sürdürmede etkili olacağı ve konu hakkında daha fazla çalışma yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır (Boyraz & Erbil, 2023). Benzer olarak literatürde yapılan araştırma sonuçları da emzirme eğitimlerine babaların

dahil edilmesinin, annelerin emzirme öz yeterlilikleri üzerine olumlu etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Küçüköğlu ve ark., 2015; Yılmaz, 2018; Duman & Gölbaşı, 2022).

Babaların veya partnerlerin emzirmeye sağladığı desteği inceleyen bir çalışmada, annelerin emzirmeye dair tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Aynı çalışmada babaları veya partnerleri emzirme konusunda desteklemek için bir rehber oluşturulmasının, ebeveynlerin emzirme hakkında daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olabileceği ifade edilmiştir (Baldwin ve ark., 2022). Amerika'da gerçekleştirilen bir prospektif kohort çalışmasının bulguları, babaların eğitim seviyelerinin, emzirmeye başlama ve emzirme süresinin uzamasında önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları, babaların emzirme sürecindeki etkisine odaklanmanın, kaynakların daha etkin kullanımını sağlayarak emzirmeye başlama oranlarını ve emzirme süresini artırabileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda, babalar için özel emzirme eğitim programları geliştirilmelidir. Ayrıca, babaların eğitiminin etkisini göze alarak yapılan DSÖ'nün Bebek Dostu Hastane Girişimi ve Başarılı Emzirmeye Giden On Adım gibi kalite iyileştirme projelerine dahil edilmeleri önemlidir (Hackman ve ark., 2022). Bu çalışma önerisine paralel olarak Bich ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan bir çalışmada da babalar tarafından emzirmenin teşvik edilmesine yönelik müdahalelerin, on adıma ek bir bileşen olarak düşünülebileceği vurgulanmıştır.

Emzirme eğitimlerindeki içerikte emzirme ile ilgili önceden planlama yapılması gerektiğine, emzirme davranışının öğrenilebileceğine, uygulama ve deneyim ile emzirmenin kolaylaşacağına dair bilgilere de odaklanılmalıdır (Cangöl & Hotun Şahin, 2014; Eker & Yurdakul, 2024). Babaların emzirme desteğini etkileyen faktörlerin incelendiği bir çalışmada, babaların bu sürece katılımları için sağlık eğitimi ve farkındalıklarını artırıcı adımlar atılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Çalışma sonuçlarında, babalara doğum öncesi dönemde, çok disiplinli bir eğitim ve taburculuk yaklaşımı yapılması ve sürekli destek sağlanmasının önemi

üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşım ile yapılacak eğitimlerin, babalara emzirmede üstlenecekleri rol için, önemli katkıda bulunacağı vurgulanmıştır (Qin ve ark., 2024).

Babaların emzirme sürecine dahil olduğu araştırmaların değerlendirildiği sistematik bir derlemede, emzirme sürecinde babaların olduğu yaklaşımların, emzirmenin başlatılmasını teşvik ettiği, emzirme süresini uzattığı ve annelere sağlanan eş desteğini artırdığı bulunmuştur. Ayrıca, babaların emzirme sürecine dahil edilmesi için, teknik olarak; yüz yüze bilgi aktarımı içeren, kültürel olarak uygun şekilde tasarlanan ve babaların emzirmeye nasıl destek olabilecekleri konusunda bilgi veren eğitimlerin daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Abbass-Dick ve ark., 2019). Emzirme oranlarının diğer kültürel gruplara kıyasla düşük olduğu bildirilen bir yerleşim yerinde gerçekleştirilen bir izlem araştırmasında, en az altı ay emziren kadınların, emzirme devamlılığını büyük ölçüde eşlerinden aldıkları desteğe bağladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, emzirme sürecinde eş desteğinin yeterli olmasının hedeflendiği emzirme eğitimi ve danışmanlıklarının, kültürel açıdan uygun bir yaklaşım ile oluşturularak uygulanması önerilmiştir (Dogan ve ark., 2023).

Literatürde emzirme eğitim ve danışmanlıklarına babaların dahil edilmesi, süreç içerisinde rol ve sorumluluklarının ortaya konulmasının, emzirme sürecinin olumlu olması açısından önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Sherriff & Hall'un çalışması, babaların emzirmeye ilgi duyduğunu ve bu sürece daha aktif bir şekilde katılmak istediklerini ortaya koymaktadır. Babalar, emzirmenin faydaları hakkında daha anlamlı ve erişilebilir bilgilere ve eşlerini desteklerken karşılaştıkları pratik detaylara ihtiyaç duymaktadır (Sherriff & Hall, 2011). Babaların bu hizmeti alması hem kendilerinin emzirmeye karşı olumlu tutum sergilemelerini, hem de annelerin emzirme kararına pozitif destek vermelerini kolaylaştırır. Baba adaylarının bu sürece dahil edilmesi ile, aile içindeki diğer sorumlulukları paylaşmalarına ve böylece annenin emzirmeye daha fazla zaman ve enerji ayırabilmesine olanak tanır (Ayran & Çelebioğlu, 2019).

Babaların emzirme eğitimine katılmasının emzirme davranışına etkisini inceleyen randomize kontrollü başka bir çalışmada baba desteğinin emzirme davranışını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır. Çalışma bebek beslenmesinde optimal iyilik halinin sağlanmasında babaların doğum öncesi eğitime dahil edilmesinin, doğru bir yaklaşım olduğunu ortaya koymuştur (Maycock ve ark., 2013). Ülkemizde gerçekleştirilen bir araştırmada, 0-24 ay arası bebeği olan aileler incelenmiş ve annelerin emzirme tutumları üzerinde babaların etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, babaların emzirme süreçlerine katkısının, annelerin emzirme tutumları üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bildirilmiştir (Çiftçi & Sönmez Düzkaya, 2022). Emzirme sürecindeki olumlu sonuçların artırılması için babalara yönelik oluşturulan emzirme eğitim modellerine dair yapılan sistematik bir derlemede, babalara verilen emzirme eğitiminin emzirme oranlarını artırdığı ve annelerin kaygı düzeyini azalttığı tespit edilmiştir. Bu sonuçların, doğum sonrası hüznün oluşmasını önlediği bildirilmektedir (Winingsih ve ark., 2021).

Emzirme Eğitimlerinde Kullanılan Güncel Modern Yöntemler

Amerikan Jinekolojik ve Obstetri Akademisi (ACOG) rehberinde tüm kadınların doğum öncesi bakım sırasında, doğum sırasında ve doğumdan sonra en iyi emzirme desteğini alması gerektiği belirtilmiştir (ACOG, 2016). Emzirmenin başlatılması, sürdürülmesi, sorunların giderilmesi ve emzirme oranlarının artırılması için sağlık profesyonelleri, antenatal ve postnatal dönemde anne ve babalara emzirme eğitimi ve desteği sağlamada anahtar rol oynamaktadır (Kul Uçtu, 2021). Emzirmenin devamının sağlanması için çiftlere; gebelik boyunca emzirme eğitimi ve danışmanlığı verilmesi, gebe eğitim sınıflarına katılımlarının desteklenmesi, emzirme ile ilgili mevcut yayınların okunması ve videoların izlenmesi konusunda danışmanlık yapılması gerekmektedir (Gaskin, 2018). Kavram analizi yapılan bir çalışmada, babaların annelere duygusal destek verebilme ve bunu önceden tahmin edebilme becerilerinin, emzirmenin sürdürülebilirliğinde önemli bir etkisinin olabileceği ortaya konmuştur. Ayrıca,

baba desteğinin özelliklerinin ve bu desteği etkileyen faktörlerin belirlenmesinin, sağlık profesyonellerinin mevcut hizmet sunum modellerini gözden geçirmelerine yardımcı olabileceği belirtilmiştir (Sherriff ve ark., 2014). Doğum öncesi emzirme eğitimi müdahalelerinin doğum sonrası emzirme süresi üzerindeki etkisini inceleyen bir sistematik derlemede, emzirme eğitimlerinin doğum öncesi yapıldığı araştırmalarda, almayanlara kıyasla emzirme süresini artırma olasılığının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Oggero ve ark., 2024). Bu bulgular, emzirme eğitimlerinin planlanmasında doğum öncesi eğitimlerin önemini vurgulamaktadır.

Küreselleşmenin etkisi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte sağlık hizmetlerinin verilmesinde ve sağlık eğitimlerinin sunum şekillerinde gelişmeler olmuştur (Cibran Kerem & Daşikan, 2023). Eğitimlerin planlanmasında kanıta dayalı emzirme eğitimi uygulamalarının kullanımı, anne ve bebek sağlığını olumlu etkilemektedir. Bu uygulamalar arasında alanda uzman sağlık profesyonelinin yaptığı, toplum temelli, eş destekli ve akran destekli emzirme danışmanlıkları yer almaktadır (Kul Uçtu, 2021; Öcalan ve ark., 2024). Emzirme eğitimlerinde, bireysel ya da grup olarak verilen danışmanlıklarda resim ve broşür gibi geleneksel materyallerin yanı sıra, yüz yüze görüşmeler, online platformlar, video, simülasyon, sunum, maket, kukla, sanal gerçeklik gibi modern eğitim yöntemlerinin kullanımı, eğitimin etkinliği açısından önem kazanmaktadır. Eğitim yöntemlerinde yapılan değişikliklerin eğitim alacak kişilerin eğitim konusundaki ilgisini artırdığı bildirilmiştir (Şensoy & Koçak, 2021; Durmuş & Durmuş İskender, 2022; Cibran Ekrem & Daşikan, 2023). Emzirme eğitimleri, web tabanlı platformlar, mobil sağlık uygulamaları, sosyal medya, mesajlaşma ve e-posta gibi yenilikçi iletişim araçları ile desteklendiğinde, anne-bebek sağlığını iyileştirmekte ve tam emzirme oranlarını artırmaktadır. Ayrıca, görüntülü konferans gibi çağdaş yöntemlerle şekillendirilen eğitim programları, ülke ekonomisine de olumlu katkılar sağlamaktadır (Durmazoğlu & Okumuş, 2019).

Yapılan çalışmalarda olumlu emzirme davranışının sağlanmasında eş desteğinin önemli bir etken olduğu bulunmuş (Durmazoğlu ve ark., 2024) olmakla birlikte yine de DSÖ ve ulusal veriler emzirme davranışında istenilen sonuca ulaşamadığını göstermektedir. O nedenle istenilen sonuçlara ulaşmak için sağlık personelinin verdiği eğitimlerde yöntem değişikliği yapılması (Temizkan Sekizler & Ünsal Atan, 2023) uygun bir yaklaşım olabilir. Bu yöntemlerden birisi de emzirme eğitimlerinde simülasyon yöntemlerinin kullanılmasıdır. Babalara meme simülatörü giydirilerek emzirme eğitimi verilmesi ve emzirme deneyimi yaşamalarının sağlanması açısından yenilikçi ve etkili bir yöntem olabilir.

Emzirme Eğitiminde Simülasyonun Yeri

Simülasyon, “bir sistem veya sürecin işleyişinin diğerinin işleyişi aracılığıyla taklit edilerek temsil edilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Altınbaş Akkaş, 2022). Simülasyon tüm profesyonel alanlarda olduğu gibi sağlık sektöründe normal şartlarda deneyimlenmesi zor-riskli durumların deneyimlenmesine, olay gerçekleşmeden denemeye olanak vermesi ile önemli bir öğrenme yöntemidir. Simülasyon, gerçekliğini pratik edemeyeceğimiz gerçek yaşam durumlarıyla ilgili canlandırmayı simülatör olarak nitelendirilen bir araç aracılığıyla bilişsel, psikomotor, tutum ve beceri geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla kullanılmaktadır (Al Khasawneh ve ark., 2021). Simülasyon kullanılan alanlardan birisi de emzirme eğitimleridir. Simülasyon kullanılarak yapılan eğitimin öğrencilerin emzirme konusundaki etkinliğinin değerlendirildiği bir çalışma sonucunda, öğrencilerin klinik uygulamada emziren annelere destek verme konusunda daha istekli oldukları ve onlar ile etkileşime girme arzusunun daha fazla olduğu saptanmıştır (Webber ve ark., 2021). Bununla birlikte emzirme eğitimlerinde simülasyon kullanımı, annelerin emzirme sürecinin daha deneyimlenmeden veya sınırlı deneyimle farklı senaryolar aracılığıyla çeşitli durumlarla tanışmalarını sağlayabilir. Endonezya’da yapılan bir çalışmada, simülasyon tekniğiyle emzirme eğitimi verilen müdahale grubunda, eğitim verildikten iki hafta sonra, anne becerileri araştırmacı tarafından gözlemlenerek bir kontrol

listesiyle değerlendirilmiştir. Sonuçlar, müdahale ve kontrol grupları arasında emziren annelerin becerilerinde anlamlı bir fark bulunduğunu göstermiştir. Bu bulgu emzirme konusunda simülasyonun sağlık eğitiminde etkili bir yöntem olabileceğini ortaya koyması bakımından önemlidir (Agrina ve ark., 2019). Tanzanya'daki genç anneler için düşük gerçeklikli simülasyon temelli bir eğitim programı geliştirilmiş, müdahale grubunda dört aşamada uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise rutin bakım sağlanmıştır. Müdahale grubundaki program, emzirmenin önemi hakkında etkileşimli grup dersleri, videolar, resimler ve giyilebilir Laktasyon Simülasyon Modeli (LSM) ve yenidoğan modeli kullanılarak simülasyon gibi dört farklı bileşeni içermektedir. Bu araştırmanın amacı, emzirme eğitiminde simülasyon destekli bir program geliştirmek olup, konuya dair yayınlanmış bir veri olmadığı belirtilmiştir (Kaiza & Joho, 2023). Sağlık profesyonellerinde emzirme eğitimi için yüksek gerçeklikli bir emzirme simülasyon modelinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan bir araştırmada, klinik emzirme uzmanları, kadın doğum ve aile hekimliği asistanları ve hemşirelik-ebelik öğrencilerine, meme muayenesi, elle sağma ve pompalama gibi temel emzirme becerileri eğitimi verilmiştir. Katılımcılar, eğitimlerde kullanılan temel ve gelişmiş LSM'lerle eğitim gerçekleştirilmesi açısından eğitimin daha gerçeğe yakın olduğu konusunda hemfikir oldukları bildirilmiştir. Emzirme konusundaki simülasyonlu eğitim yaklaşımının, klinik uygulamalar ve bu yaklaşım sonrasında hizmet alan ailelerdeki emzirme sonuçları üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır (Sadovnikova ve ark., 2020). Gebelerde simülasyon temelli emzirme eğitimi vererek bu eğitimin etkilerini inceleyen, ülkemizde yapılan araştırmada, gebelerdeki simülasyon eğitiminin kadınların emzirme becerisini geliştirdiği, emzirme tutumunu olumlu etkilediği ve emzirmenin devamlılığını arttırmada etkili olduğu tespit edilmiştir (Arslan, 2020). Başka bir araştırmada meme simülatörü ve uyumlu bebek modeli ile anne adaylarına uygulamalı eğitim verilmiş ve izlemleri yapılmıştır. Müdahale grubundaki gebelere, doğum öncesi dönemde eğitimin içeriğini hatırlatmak amacıyla haftada bir kez, doğum sonrasında 4.

haftasına kadar kısa mesaj/video gönderildiği bildirilmiştir. Müdahale ve kontrol gruplarındaki annelerle doğum sonrasında haberleşerek emzirme süreçleri gözlemlenmiş ve öz yeterlilik ile anne-bebek bağlanmalarını değerlendirmek için testler uygulanmıştır. Sonuçlar, müdahale grubundaki gebelerin, kontrol grubuna kıyasla emzirme devamlılıkları, öz yeterlilik ve bağlanma ölçütlerinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha olumlu sonuçlar gösterdiğini ortaya koymuştur (Gürkan ve ark., 2023). Emzirme eğitimlerine baba adaylarının da dahil olması araştırma sonuçlarında vurgulandığı üzere oldukça önemli çıktılara neden olacaktır. Emzirme eğitimleri ile ilgili babaların dahil edilerek yapıldığı araştırmalarla ilgili incelemede simülasyon kullanımına rastlanmamıştır. Simüle edilerek yapılan az sayıda emzirme eğitiminin anne adaylarına veya emzirme sürecini destekleyen sağlık profesyonellerine yapıldığı gözlemlenmiştir.

Babalara Simülasyon Destekli Emzirme Eğitimi

Emzirme anne, bebek, aile ve toplum açısından oldukça önemli olan çok eskiden beri bilinen bir eylemdir. Emzirme ile, içeriği hala araştırılan, ispatlanan özellikleri ile zengin bileşenleri olan anne sütü bebeklere verilmektedir. Emzirme süreci doğal bir süreç gibi görülse de emzirme için gereken bilgilerin verilmesi, sürecin olumlu yönetilmesi, yapılacak eğitimlerle mümkündür. Bu eğitimler, doğum öncesi dönemde ve doğum eylemi sonrasında yapılmaktadır. Eğitimlerde öne çıkanlar, eğitimlerin genelde anne adaylarına yapılması ve eğitimlerin uygulamasında geleneksel olarak yüz yüze anlatımın tercih edilmesidir. Eğitimlerin uygulamasında teknolojinin getirdiği olanakların yer bulmaya başladığı ifade edilebilir. Teknolojik gelişmelerden biri de diğer alanlarda olduğu gibi simülasyon sistemleri ile eylemlerin, deneyimlerin öncesinde yapılabilmesidir. Bu sürecin anlaşılması, uygulamanın teknik olarak yapılabilmesi açısından önemlidir. Simülatör meme-bebek ile yapılan emzirme eğitimleri simülasyonun doğası gereği emzirminin deneyimlenmesine olanak verir. Bu açıdan

gebelik sürecinde emzirmeyi simüle etmek, bebek doğduğunda neler olacağı ile ilgili fikir oluşturur.

Babaların emzirme eğitimlerine katılması ile ilgili çalışmalar annelerin emzirme öz yeterliliklerini, emzirme sürelerini, sadece anne sütü alma oranını, doğum sonu anne psikolojisi ve aile süreçlerinin olumlu etkilemesi gibi sonuçlar bildirmektedir (Duman & Gölbaşı, 2022; Durmazoğlu ve ark., 2024; Çiftçi & Sönmez Düzkaya, 2022; Maycock ve ark., 2013; Winingsih ve ark., 2021). Aynı zamanda emzirme sürecinde nasıl destek verebileceğini fark eden baba adaylarının uygun eş desteği verebileceği vurgulanmıştır. Emzirme eğitimlerinin simülasyon meme-bebek ile yapılabilmesi, önemli bir çıktı iken, aynı zamanda eğitimlere babanın dahil olması ile eğitim sonuçlarında anne dışında babanın da etkin olarak eğitime katılımını sağlayabilir. Bu eğitimlerde baba adayı giyilebilir meme simülasyonu-bebek ile emzirme sürecini deneyimleyebilir. Süreç içerisinde annenin yaşadığı durumu babanın simüle etmesi ona empati ile yaklaşmasını sağlayabilir. Eğitimlerde verilen bilgi ve uygulamaların bebek doğduğunda emzirilmesi sürecinde neler yapılabileceği konusunda annenin süreci daha iyi yönetebilmesine olanak verebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde emzirme süreçlerinde babaların etkisinin önemi vurgulanmakta olup emzirme eğitimlerinin olumlu etkisi kanıtlanmıştır. Babaların emzirme konusunda farkındalıklarının ve desteklerinin artırılması amacıyla baba destek programları oluşturulmalıdır. Bu programlar, babaların emzirme sürecinde daha bilinçli ve aktif bir rol almasını sağlayabilir. Ayrıca, babaların emzirme sürecine dahil edilmesi, onların empati yeteneklerini geliştirir ve anneye daha iyi destek olmalarını sağlar. Bu, emzirme sürecinin daha başarılı ve sağlıklı olmasına katkıda bulunabilir.

Emzirme eğitimlerdeki yöntemlerin modernize edilmesi, emzirme ile ilgili verilerin istendik düzeye getirilmesi açısından önemlidir. İşte bu yöntemlerden biri olan simülasyon kullanımı son

dönemlerde sağlık eğitimlerinde bilgi aktarımını beceriye geçirmesi ve eğitim esnasında, olayı yaşamadan da deneyimlemeye olanak sunması açısından olumlu sonuçlar sağlamaktadır. Babaların emzirme eğitimlerine dahil edilmesi, eğitim sonuçlarını olumlu yönde etkileyebileceğinden, eğitimlerin planlamasında bu desteğin unutulmaması önerilir. Babalar, giyilebilir meme simülatörü ve bebek ile emzirme sürecini deneyimleyerek, annenin yaşadığı durumu simüle edebilir ve bu da babaların empati geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Emzirme eğitimlerinde yenilikçi ve çağdaş eğitim teknolojilerinin kullanımı, toplum genelinde emzirmenin desteklenmesine ve teşvik edilmesine katkıda bulunabilir. Bu tür eğitimlerin yaygınlaştırılması, emzirme oranlarının artırılmasına yardımcı olabilir. Eğitimlerde simülatör meme-bebek kullanımı, emzirme sürecinin daha iyi anlaşılmasını ve pratiğe dökülmesini sağlayabilir. Bu yöntem, eğitimlerin daha interaktif ve etkili olmasına katkıda bulunur. Emzirme sürecine hazırlık ve sürecin yürütülmesinde simülatör kullanımının sonuçlarının deneysel çalışmalarla ortaya konulması, eğitim yapacak sağlık personellerinin eğitimi planlamasına ışık tutacaktır.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: RYD, AŞE; Tasarım: RYD, AŞE; Veri toplama: RYD, AŞE; Veri işleme: RYD, AŞE; Analiz ve/veya yorum: RYD, AŞE; Kaynak tarama: RYD; Makalenin yazımı: RYD, AŞE; Eleştirel inceleme: RYD, AŞE.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ

Dış bağımsız.

KAYNAKLAR

- Altınbaş Akkaş, Ö. (2022). Simülasyonun Tarihçesi. İçinde A. Akalın, & S. Aslan (Eds.), Hemşirelik Eğitiminde Simülasyon (s.31). Akademisyen Kitabevi.
- Abbass-Dick, J., Brown, HK., Jackson, KT., Rempel, L., & Dennis, C-L. (2019). Perinatal breastfeeding interventions including fathers/partners: A systematic review of the literature. *Midwifery*, 75, 41-51.
- ACOG (2016). Optimizing Support for breastfeeding as Part of Obstetric Practice. *Obstetrics and Gynecology*, 132(4), e187–e196. <https://doi.org/10.1097/AOG.0000000000002890>
- Agrina, Sabrian, F., Zulfitri, R., Arneliwati, H., & Dewi, AP. (2019). The effectiveness of simulation health education to mother breastfeeding skill between two groups in rural area of Riau, Indonesia. *Enfermería Clínica*, 29 (3), 9–12. <https://doi.org/10.1016/j.enfcli.2018.11.006>
- Al Khasawneh, E., Arulappan, J., Natarajan, JR., Raman, S., & İsac, C. (2021). Efficacy of simulation using nln/jeffries nursing education simulation framework on satisfaction and self-confidence of undergraduate nursing students in a middle-eastern country. *SAGE Open Nursing*, 20(7), 1-10. <https://doi.org/10.1177/23779608211011316>
- Arslan, H. (2020). *Simülasyon Temelli Emzirme Eğitiminin Kadınların Emzirme Başarısına, Emzirme Özyeterliliğine, Emzirmeye İlişkin Tutum ve Bilgi Düzeyine Etkisinin Değerlendirilmesi* (Yayın No. 638209) [Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Ayran, G., & Çelebioğlu, A. (2019). A different dimension in promoting breastfeeding: Paternal support. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 13(2), 227-231.

- Baldwin, S., Bick, D., & Spiro, A. (2022). Translating fathers' support for breastfeeding into practice. *Primary Health Care Research & Development*, 22(e60), 1–5. <https://doi.org/10.1017/S1463423621000682>
- Bich, T. H., Long, T. K., & Hoa, D. P. (2019). Community-based father education intervention on breastfeeding practice-Results of a quasi-experimental study. *Maternal & Child Nutrition*, 15(Suppl 1), e12705. <https://doi.org/10.1111/mcn.12705>
- Boyras, HG., & Erbil, N. (2023). Emzirme desteğinde babaların eğitimi: randomize kontrollü çalışmaların sistematik incelemesi. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 6(3), 780-790. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.1238181>
- Cangöl, E., & Hotun Şahin, N. (2014). Emzirmeyi etkileyen faktörler ve emzirme danışmanlığı. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 45(3), 100-105.
- Cibran Kerem, E., & Daşkan, Z. (2023). Emzirmeyi desteklemede teknoloji kullanımı: sanal gerçeklik. *BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 193-202. <https://doi.org/10.46413/boneyusbad.1273976>
- Çaylan, N., & Yalçın, SS. (2020). Türkiye’de ve Dünya’da emzirmenin durumu: Emzirmenin desteklenmesi için öneriler. *Türkiye Klinikleri*, 4-11.
- Çiftçi, A., & Sönmez Düzkaya, D. (2022). 0-24 ay bebeği olan annelerin emzirme tutumları ile babaların emzirmeye etkisi arasındaki ilişki. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(3), 481-487.
- Dogan, J., Hargons, C., & Stevens-Watkins, D. (2023). “Don’t feel like you have to do this all on your own”: Exploring Perceived partner support of breastfeeding among black women in Kentucky. *Journal of Human Lactation*, 39(1), 134–145. <https://doi.org/10.1177/08903344221138101>

- Duman F. N., & Gölbaşı, Z. (2022). Türkiye’de emzirme eğitiminin annelerin emzirme öz-yeterlilik düzeyine etkisinin incelenmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(1), 140-150. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.977380>
- Durmazoğlu, G., & Okumuş, H. (2019). Yenilikçi ve güncel eğitim yöntemlerinin kullanıldığı emzirme eğitimlerinin incelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 23-31.
- Durmazoğlu, G., Okumuş, H., & Aluş-Tokat, M. (2024). Breastfeeding education program based on human caring theory: Randomized control trial. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 32(2), 133-141. <https://doi.org/10.5152/FNJN.2024.23265>
- Durmuş, A., & Durmuş İskender, M. (2022). Türkiye’de emzirme eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Eker, A., & Yurdakul, M. (2024). Emzirme eğitiminde güncel yaklaşım; sürdürülebilir emzirme eğitimi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(2), 332-340. <https://doi:10.26559/mersinsbd.1506682>
- Ekti Genç, R. (2020). Anne Sütünün Çocuk Sağlığı Açısından Önemi. İçinde E. Çeber Turfan, E., Akçiçek, & A. Başgün Ekşioğlu (Eds.), *Anne Sütü ve Emzirme* (ss.81-96). Vize Yayıncılık.
- Gaskin, İ.M. (2018). *İna May’ın emzirme rehberi*. Akademisyen Kitabevi
- Genna, C.W. (2017). *Anne sütü alan bebeklerde emme becerilerini destekleme*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güler, P. (2021). *Anne sütü ve emzirmenin önemi hakkında her şey*. Hayy Kitap
- Gürkan, KP., Bektaş, İ., Yücedağ, M., & Yılmaz, Ö. (2023) Simulation for breastfeeding support during the COVID-19 pandemic in Turkey: A quasi-experimental study, *Health Care for Women International*, 44, (7-8), 968-985. <https://doi.org/10.1080/07399332.2023.2172410>

- Hackman, NM., Sznajder, KK., & Kjerulff, KH. (2022). Paternal education and its impact on breastfeeding initiation and duration: An understudied and often overlooked factor in U.S. Breastfeeding Practices. *Breastfeeding Medicine*, 17(5), 429–436. <https://doi.org/10.1089/bfm.2021.0338>
- Hotun Şahin, N., & Acar, Z. (2023). Emzirme Danışmanlığı. İçinde N. Hotun Şahin (Ed.), Kadın Sağlığı, Hastalıkları ve Doğum “Bilgiden Uygulamaya (ss.311-323). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Kaiza, R., & Joho, AA. (2023). The effect of low-fidelity simulation training on breastfeeding knowledge, practice, and self-efficacy among young lactating mothers in Tanzania: A quasi-experimental study. *PLoS ONE* 18(11), e0285392. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0285392>
- Kul Uçtu, A. (2021). Emzirme Eğitim Yöntemlerinde Güncel Yaklaşımlar. İçinde N., Karahan (Ed). Anne Sütü ve Emzirme. (ss.36-41) Ankara Nobel Tıp Kitabevleri.
- Küçüköğlu, S., Aytekin, A., & Ateşyan, S. (2015). Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin bebeklerine anne sütü verme eğilimleri ile emzirme öz yeterliliklerinin karşılaştırılması. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 71-80.
- Maycock, B., Binns, CW., Dhaliwal, S., Tohotoa, J. Hauck, Y., Burns, S., & Howat, P. (2013) Education and support for fathers improves breastfeeding rates: A randomized controlled trial. *Journal of Human Lactation*, 29(4), 1–7. <https://doi.org/10.1177/0890334413484387>
- Oggero, MK., Rozmus, CL., & LoBiondo-Wood, G. (2024). Effects of prenatal breastfeeding education on breastfeeding duration beyond 12 weeks: A systematic review. *Health Education & Behavior* 51(5), 1-12. <https://doi.org/10.1177/10901981231220668>
- Öcalan, D., Acar Bektaş, H., & Altun, SN. (2024). Emzirme danışmanlığı stratejileri ve kanıt temelli emzirme uygulamaları. *TOGU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 120-136.

- Öztürk, R., & Sevil, Ü. (2016). Yenidoğan Beslenmesi. İçinde Ü. Sevil, & G. Ertem (Eds.), Perinatoloji ve Bakım (ss.527-592). Ankara Nobel Tıp Kitabevi.
- Palalıoğlu, R. (2023). *Anne-Bebek, Anne Sütü*. İstanbul Tıp Kitabevleri.
- Pekşen, S., & Çınar, N. (2020). Anne sütü ve emzirme. İçinde N. Çınar, & S. Şahin (Eds.), Anne ve Çocuk Sağlığı İlk 1000 gün (ss.253-274). Akademisyen Yayınevi.
- Qin, M., Chang, G., Zhou, X., Wang, L. Liang, Y., Xu, Y., Liu, S., Cai, S., & Dai, M. (2024). Fathers' needs of breastfeeding support: Perspective of health nurses, *Midwifery*, 132, 103959. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2024.103959>
- Rempel, LA., & Rempel, JK. (2004). Partner influence on health behavior decision-making: Increasing breastfeeding duration *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(1), 92–111. <https://doi.org/10.1177/0265407504039841>
- Sadovnikova, A., Chuisano1, SA., Ma, K., Grabowski, A., Stanley, KP., Mitchell, KB., Eglash, A., Plott, JS., Zielinski, RE., & Anderson, OS. (2020). Development and evaluation of a highfidelity lactation simulation model for health professional breastfeeding education. *International Breastfeeding Journal*, 15, 8. <https://doi.org/10.1186/s13006-020-0254-5>
- Sağlık Bakanlığı (2018a.) *Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kadin-ve-ureme-sagligi-db/Rehberler/dogum_onesi_bakim_2020.pdf
- Sağlık Bakanlığı (2018b.) *Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kadin-ve-ureme-sagligi-db/Rehberler/dogum_sonu_bakim_2020.pdf
- Sherriff, N., & Hall, V. (2011). Engaging and supporting fathers to promote breastfeeding: a new role for Health Visitors? *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25(3), 467–475. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2010.00850.x>

- Sherriff, N., Hall, V., & Panton, C. (2014). Engaging and supporting fathers to promote breast feeding: A concept analysis. *Midwifery*, 30(6), 667-677. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2013.07.014>
- Şensoy, F., & Koçak, DY. (2021). Emzirme danışmanlığında güncel yaklaşımlar. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 427-435. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.844447>
- Tadesse, K., Zelenko, O., Mulugeta, A. & Gallegos, D. (2018). Effectiveness of breastfeeding interventions delivered to fathers in low- and middle-income countries: A systematic review. *Maternal Child Nutrition*, 14(4), e12612. <https://doi.org/10.1111/mcn.12612>
- Temizkan Sekizler, E., & Ünsal Atan, Ş. (2023). Emzirme danışmanlığında yenilikçi yaklaşımlar ve teknolojinin kullanımı. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 9 (Özel Sayı-1), 44-48.
- Tiryaki, Ö., & Altınkaynak, S. (2021). Emzirme danışmanlığında hemşirenin rolü. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 30(3), 218-224. <https://doi.org/10.17942/sted.627192>
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) (2018). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf
- UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) 2018. *Breastfeeding: A Mother's Gift, for Every Child*. https://www.unicef.org/media/48046/file/UNICEF_Breastfeeding_A_Mothers_Gift_for_Every_Child.pdf
- WHO (2023). *Infant and Young Child Feeding*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infant-and-young-child-feeding>
- Webber, E., Wodwaski, N., & Courtney, R. (2021). Using simulation to teach breastfeeding management skills and improve breastfeeding self-efficacy. *Journal of Perinatal Education*, 30(1), 19-28. doi: 10.1891/J-PE-D-20-00013

- Winingsih, GAM., Salmah, U., Masni, İndriasari, R., Amiiruddin, R., & Briwida, AB. (2021). Prevent postpartum blues with the implementation of breastfeeding father education model to increase the frequency of breastfeeding in mothers: A systematic review. *Gaceta Sanitaria*, 35(S2), 400–403. <https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2021.10.061>
- Yılmaz, A. (2018). *Gebelerin Algıladıkları Sosyal Destek ile Prenatal Emzirme Öz-Yeterlilik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayın No. 522418) [Yüksek Lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Yurtsal, ZB. & Hasdemir, Ö. (2022). Postpartum Bakım. İçinde E. Çetinkaya, & S. Uçan Yamaç (Eds.), *Ebeler ve Hemşireler için Postpartum Dönem* (ss 43-44). Akademisyen Yayınevi.